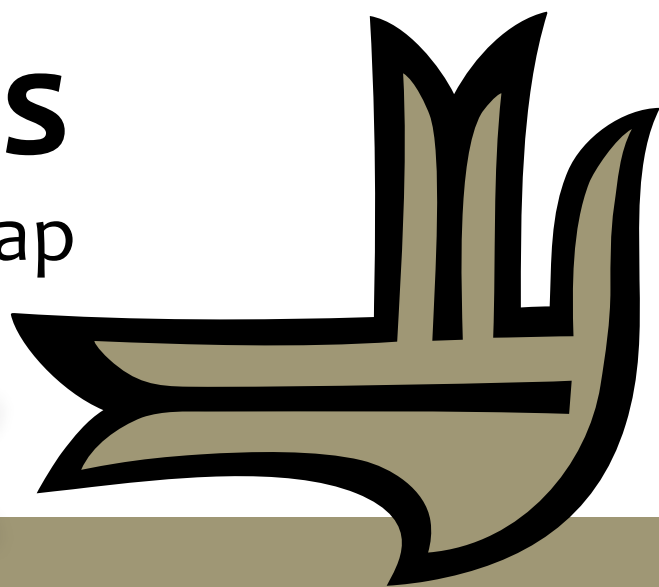

művelődés

közművelődési havilap

melléklet • 2024 • 1–2

Kászonszék

művelődés

közművelődési havilap

Szerkesztőségi tanács:

Egyed Ákos
Kása Zoltán
Péter István
Pozsony Ferenc
Széman Péter

A szerkesztőség:

Benkő Levente (főszerkesztő)
Balla Sándor
Demeter Zsuzsanna
Péter János
Rostás-Péter Emese

Postacím:

400183 Cluj-Napoca,
str. Gheorghe Lazăr nr. 30.,
Of. op. 1. Cluj, C. P. 123
tel/fax: +40 264 434 110
honlap: www.muvelodes.net
e-mail: muvelodes@yahoo.com
Bankszámlaszám: Redacția Művelődés
RO57 TREZ 2162 1G33 5000 XXXX
Adószám: 9549909

ISSN 2457-5305

Megjelenik a Kolozs Megyei
Tanács támogatásával
Apare sub egida
Consiliului Județean Cluj

A melléklet támogatója:

Bethlen Gábor Alap
Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület

A Művelődés folyóirat ingyenes melléklete.
Supliment gratuit al revistei culturale
„Művelődés”.

9 772457 153024 9 0 1

Tartalom

András Ignác: Gondolatok Kászon első írásos említésének 700. évfordulójára . . .	3
András Ignác: A kászonai oktatás évszázadai	5
Tima Mária Magdolna: A kászonai néptáncmozgalom	13
Sztojka Tamás: A kászonimpéri római katolikus kápolna.	16
György Imre: A kászonújfalvi halasok	19
Ferencz Éva: Legyen a neve Strázsa	32
Elekes Veronika – Bodó Imre: A Kászonai Székely Tájélmúzeum	36
Nagy Imre Zsolt: A Kazun Egyesület	38
Czekes-Posztuly Tünde: Kászon sajátos színpoltja, Doboly.	40
Kotró Zsolt: A Kászon-völgyi katonáskodás	43
Bodó Imre: A kászonfeltízi székely ló törzsménes	47
Jánosi Kincső: A táj változásai a Kászonai-medencében	50
Jánosi Csaba: Kászon földje	54

Mellékletünk szerzői:

András Ignác – doktorandusz, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Hungarológia Doktori Iskola, Kolozsvár; iskolaigazgató, dr. Lukács Mihály Iskola Kászonaltíz, Kászonjakabfalva
Bodó Imre – hematológus, a Merekye Egyesület (Kászonaltíz) elnöke, Kászonaltíz, Budapest
Czekes-Posztuly Tünde – doktorandusz, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Hungarológia Doktori Iskola, Kolozsvár; magyartanár, Bolyai Farkas Elméleti Líceum, Marosvásárhely, Kászonújfalú–Szentháromság
Elekes Veronika – hitoktató, a Merekye Egyesület alelnöke, Kászonaltíz
Ferencz Éva – tanár, kézdivásárhelyi Nagy Mózes Főgimnázium, a Strázsa Kulturális Egyesület elnöke, a kovásznai Kőrösi Csoma Sándor Közművelődési Egyesület és Népfőiskola elnöke, Kászonjakabfalva
Ft. György Imre – plébános, Kászonújfalú
Jánosi Csaba – geológus, a Csíki Természetjáró és Természetvédő Egyesület elnöke, Csíkszereda
Jánosi Kincső – ökológus, Csíkszereda
Kotró Zsolt – építőmérnök, Kászonújfalú
Nagy Imre Zsolt – tanító, a Kazun Egyesület elnöke, Kászonaltíz
Sztojka Tamás – ny. családorvos, Kászonfeltíz
Tima Mária Magdolna – ny. tanítónő, a Kazun Egyesület titkára, a kászonai néptáncscsoportok vezetője, Kászonaltíz

A címlapon a Sirülő néptáncscsoport 10 éves jubileumán, 2020 júliusában. Duma Róbert felvétele. A hátsó borítón Kászonújfalú és a Kászonai-medence madártávlattól. Gergely Szilárd fényképe.

Médiapartnerek:

Szabadság

Nyomdai előkészítés:

IDEA PLUS – Kolozsvár
Lapterv: Könczey Elemér
Műszaki szerkesztés: Nagy Andrea

Nyomdai munkálatok:

IDEA nyomda – Kolozsvár
Igazgató: Nagy Péter

Gondolatok Kászon első írásos említésének 700. évfordulójára

Hét száz év telt el Kászon első írásos említése óta. Mi adta lakosságának az erőt évszázadokon át a megmaradáshoz, a háborúk, forradalmak, világváltozások, járványok és természeti katasztrófák okozta veszteségek keserűségeinek túléléséhez? Nyitott kérdés. A székely nép fő éltetője a történelmi tudat volt, amely nemzedékről nemzedékre öröklődött, függetlenül attól, hogy milyen szelek fújtak Erdély, a Kárpát-medence bércei felett.

A Keleti-Kárpátok közé ékelt tájak egyik legkisebb lakott medencéjében húzódik meg Kászon, a Csíki-havasok déli végződésénél, Kézdivásárhelytől északra, egy szűk, hegyi medencében, átlag 700 méteres tengerszint fölötti magasságon, Hargita megye délkeleti csücskében. Földrajzilag zárt vidéknek mondható, sajátos színfolt Erdély, a Kárpát-medence néprajzi térképén.

A kásznai falvak egykori lakói határőrök voltak. Árpád a honfoglalás előkészítésekor magához csatolta a mintegy 15000 lovassal rendelkező székelyeket is, és rájuk bízta az erdélyi gyepűk védelmét, a Kásznai-medence valószínű ebben az időben népesedett be. „Az utóbbi időben a nyelvészek némelyike úgy vélekedett, hogy a székelység tulajdonképpen »katonailag szervezett magyarság«. Ebből következik, hogy a székely népnév eredetileg nem etnikumot jelölt, hanem foglalkozást, mégpedig a gyepűk védelmezőjét.”² Az altíz, feltíz megnevezések annak a határőrzéshez, katonáskodáshoz kapcsolódó gyakorlatnak az emlékét őrizik Székelyföldön, amely szerint tízesekben és százasokban vonultak hadba régen elődeink, saját hadnagyaik vezetésével. Kászonban a falvak nevei tanúskodnak e múlttól.³

Egy legenda szerint a kásznjakabfalviak Attila leszármazottjai. Amikor Attilát titokzatos körülmények között eltemették, egy maréknyi csapat Tolcson és Buda vezérek vezetésével a Keleti-Kárpátokban keresett menedéket. A Kászon pataka mentén dél felé tartott a csapat, amikor egy szépséges-szép lányt pillantottak meg, aki a patakban ruhát mosott. A két vezér első látásra szerelmes lett a lányba, párbajjal akarták eldönteni, kié legyen a lány keze. Visszavonultak a két hegy közé, ahol megejtették a párbajt, amely szomorúan végződött: mindkét vezér életét vesztette. A csapat nem vonult tovább, letelepedtek. A két hegyet Tolcsonnak és Budának keresztelték, a helyet, ahol a lányt meglátták, Bellőnek hívják ma is. A Buda nevet az idő és a fakuló emlékezet Butáva alakították. Egy nagykásznai emlék szerint is Attilának a lemaradtjai voltak a kásznaiak. Azért kapták a székely nevet, hogy Attila ment elébb, ezeket határőrségnek itt hagyta: Ti itt székelyetek, amíg vissza nem térek. A kásznaiak megtartották Attila parancsát, várták visszatértét, és azóta székelyeknek nevezik magukat.

Kászon első írásos említése 1324-ből való, egy adományozási okmányban Dok Kászon néven említik.⁴ Dr. Endes Miklós Csíki-, Gyergyó-, Kásznai-székek (Csíki megye) földjének és népének története 1918-ig című munkájában Lok-Kásznai szerepel. A történészek hamisítványnak vélik a fent említett adományozási levelet, amelynek egy 16. században átírt változata maradt ránk. A hamisítványelmélet hangoztatóinak ellentmond az a tény, hogy az 1332–1333-as pápai regestrumban Kazun, Kasun néven említik a mai öt faluból álló (Kásznaiimpér, Kásznaialtíz, Kásznaifeltíz, Kásznaiakabfalva és Kásznaiújfalú) Kásznaialtíz község ősi települését. „1330 körül csak 16 plébánia volt a mai Csíki területén. Ezek között van Kásznaiimpérfalva. Ez az őrsanyaközség. Az első templom építése a XIII. századra esik. Tehát visszanyúlunk az Árpádok korára. Köpeczi Sebestyén József kiváló régész tudós megállapította, hogy az Árpádok korában virágzó kőfaragási stílust megőrző művészi kő keresztelőkút abból

az időből származik. Az első templom fából volt” – olvashatjuk Nagykászon Domus Historiájában.

Földrajzinév-szótárunk a szláv kvasinu, azaz savanyú patak szóból származtatja Kászon nevének eredetét, amely utalás lehet a medence keleti peremén feltörő ásványvízforrásokra. A lok szintén szláv eredetű szó: rétet, mezőt jelent.

A kászoniak részt vettek Luxemburgi Zsigmond hadjárataiban 1390 és 1396 között. Egy győztes csata után a jelentős segítségért jutalomként azt kérték az uralkodótól: „Miérthogy mi szabad székelyeknek neveztetünk és minden kötelesség alatt tartozunk az Csíki székhez, mi azt kívánjuk Felségedtől, hogy mi szabad népek legyünk és mi magunk tehessünk bírót, hadnagyot közöttünk.” Az uralkodó eleget tett a kászoniak kérésének, de ezt a csíkiak nem nézték jó szemmel. E regényes történetet a hagyomány tartotta fenn és a 20. század elején még szájról szájra terjedt, tény, hogy ebben az időszakban Kászon külön székké alakult, címerében egy fekvő holdon álló pápai kereszt látható.

Történelmünket mindig mások írták meg. Voltak, akiket Bécs béklyója, voltak, akiket Moszkva marxizmusa vezérelt. „Nekünk a szellem a legfőbb fegyverünk, ergo a szellem erejével kell helytállnunk a történelemben. (...) Meg kell ragadni minden alkalmat, életrevaló kezdeményezést, kiharcolni új és újabb lehetőségeket, hogy – túllépve a napi mohácsokon – legalább megtartsuk azt, ami a miénk” – írja Aniszi Kálmán Kolozsvári anzikusz című írásában. Remélem, hogy e kiadvány írásai egy porszemnyi adalékot hozzá tudnak tenni a „szegelet-föld” rejtelseinek megismeréséhez.

Jegyzetek

- 1 Katona Sándor szerkesztette *A honfoglalás ténye és hadtörténeti értékelése* című, 1996-ban megjelent (Duna Könyvkiadó, Svájc) könyvet, melynek 71. oldalán nevezi meg a székely lovasokat.
- 2 Imreh István – Pataki József: *Kászonszéki krónika*. Európa Könyvkiadó – Kriterion Könyvkiadó, Budapest – Bukarest, 1992. 9. o.
- 3 1750-ben Kászonfelsőfaluból alakult ki a mai Kászonfeltíz és Kászonaltíz.
- 4 „1324-ben *Dok Kászonban* kilenc ember utód nélkül halván el, ezek jószágait Robert Károly Opor Sándornak és István fia Egidusnak adományozza.” (Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása*. Ráth Mór, Pest, 1869. 51. o.).

András Ignác

A kászoni oktatás évszázadai

„Olyan időben születünk, mikor a legnagyobb tudatlansággal szemben a bölcsesség és ennek tanítói egy batkára sem becsültetnek. De azon kétségbe kell-e esnünk? El kell-e hagynunk az iskolát? Számba sem kell venni a jövődöt? Nem! Gyalázaton és szégyenen keresztül az erényre kell törekedni.”

Apáczai Csere János (1625–1659)

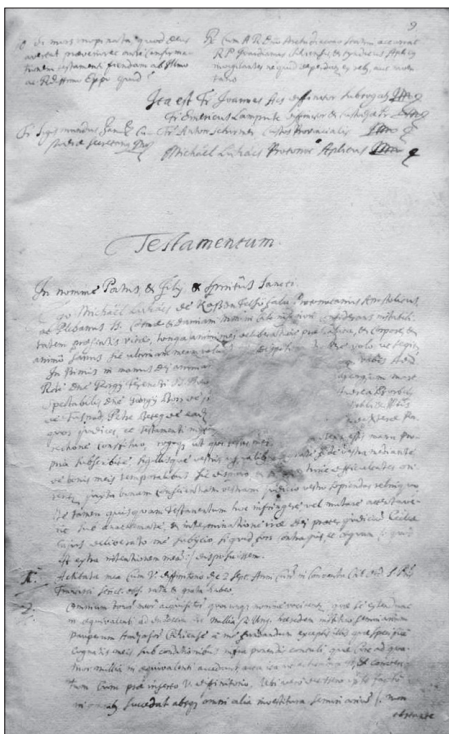
A kászoni települések történelmének mérföldköveit az oklevelek, adománylevelek és más dokumentumok rögzítették. A 13. és 14. századokban keltezett dokumentumokat viszont többször is átírták, főleg a kolostorokban élő szerzetesek, uradalmak írnokai és a falvak papjai, „deákjai”. Ezeket őrizték meg az utókornak a nemesi kúriák irattáráiban, levelesládáiban. Nem egynek hitelességét a történészek évtizedeken át vitatták, megkérdőjelezték.

Kázon első írásos említése 1324-ből való, egy adományozási okmányban Dok Kázon néven említik.¹ Dr. Endes Miklós Csík-, Gyergyó-, Kázon-székek (Csík megye) földjének és népének története 1918-ig című munkájában Lok-Kázon szerepel, egy Róbert Károly által 1324-ben kiadott adományozási okmányra hivatkozva. Orbán Balásnak nem sikerült azonosítani, hogy Dok Kázon „minő és hol feküdt helység volt”, de valószínűnek tartja, hogy Kászonszéknek egy elenyészett, régi faluja szerepel az említett adományozási okmányban. A történészek hamisítványnak vélik a fent említett adományozási levelet, melynek egy 16. században átírt változata maradt ránk. 1332–1333-ban viszont Kázonnak már bizonyosan plébániatemploma volt, Miklós nevű papja a pápai tizedjegyzék szerint 2 banálist fizetett, majd ismét 2 és fél banálist. „Nicolaus de Kazun solv. 2 ban. ant.” (669. lap) és „Nicolaus de Kasun solv. 2 ban. et medium.” (682. lap). E tizedjegyzékben tehát Kazun, Kasun néven említik a mai falvak őseit, őseit.²

A szervezett oktatás kibontakozása előtt az apáról fiúra, anyáról lányára történő ismeretátadás volt a jellemző Kázonban is. A népi tudás az évszázadok során felhalmozott igazi anyagi és szellemi értékek összessége, ezek átadása az utókor számára nemzedékről nemzedékre történt, legtöbbször a kimondott szó volt az érték közvetítés eszköze.

Az egyházi élet kibontakozásával párhuzamosan kezdődött el a szervezett oktatás is, a római katolikus egyház oktatásszervező szerepe vitathatatlan, az első magyarországi iskolát is bencés szerzetesek alapították 966 körül.³ Szent István királyunk különleges gonddal szervezte meg az egyházi életet, országos érvényű törvényben rendelte el a templomok építését. Második törvénykönyve 34. cikkelyében a következőképpen rendelkezett a keresztény magyar állam megalapítója: „Minden tíz falu építsen magának egy templomot és ajándékozza meg azt két telekkel, ugyanannyi szolgálval, továbbá két lóval, hat ökörrel, két tehénnel és harmincnégy aprójószággal. Ruhákról, korporalékról és oltárterítőkről a király gondoskodik, papról és könyvekről pedig a püspök.”⁴ A templomok építésével szinte egyszerre jöttek létre az első plébániai iskolák is.

A kászoni oktatás írott történelme négyszáztíz éves. Az 1614-es lustra Jmper falva fejezetnél Czyky Istvan Deak neve mellett a Schola mester bejegyzés található,⁵ e bejegyzés a kászoni szervezett és intézményes oktatásra

Dr. Lukács Mihály végrendelete

A nagykászoni templom

vonatkozó első írásos emlék, 1651-ben a Lázár család nemtetszését nyilvánította ki, amiért kimaradtak a tanítóválasztásból. A tanítás intézményéről egy pereskedés kapcsán történt feljegyzés, 1671-ben a „Nagykászoni Schola háznál” kellett tanúskodnia több elődünknek. A ma is meglévő és korához képest jó állapotban lévő, 1874-ben befejezett iskolára utaló első írásos emlék 1856-ból való.

**Szent István királyunk
különleges gonddal
szervezte meg az egyházi
életet, országos érvényű
törvényben rendelte el
a templomok építését.**

„1856. nov. 11-én Nagy Lajos plébános idejében az alcsíki kerületi főesperes Csató József elnöklete alatt teljes megyegyűlést tartottak. Kérték a Főhatóságot, hogy a két kápolna pénzét is engedélyezze a közös új templom építésére. Elhatározták azt is, hogy a faluban fogják az új templomot fölépíteni az egyházközség tagjai és szolgálai kényelmére való tekintettel. Építő bizottmány választását határozták el. Elnök Székely Károly. Bizottmányi tagok: Feltíz részéről: Pataki Antal és Veress Ádám. Altízről: Gál Péter és Bodó Mózes. Impérből: Balási Sándor és Ferentz Ignác. Ezek együttműködésre Nagy Simon főmegegyébíró felkérték. A Bizottmányt felhatalmazták a szükséges pénzravatal útján, az építendő templom helye iránti

alkudozásba bocsátkoznak. Párhuzamosan az új iskolaépítés is szőnyegen volt. Kimondták, hogy kőfundamentumra kell építeni. Nagy Lajos plébános 6 köből oltatlan meszet ajánlott. A három falura 6-6 köből meszet, 7-7 köből követ róttak ki és így tovább faragott fát, gerenda fát stb.”⁶

A tervezett templom soha nem épült fel, 1938 és 1942 között az „anyatemplom” 14. századi szentélye és 1770-ben épített tornya közé felépült a hármashajó. Az iskolát viszont 18 évvel később birtokba vehette a nagykászoni tanulni vágyó ifjúság. Az északi oldalára felírták a következő szöveget:

TUDOMÁNY S ERÉNY DÍSZÉRE
1874
NAGYKÁSZONI RÓMAI KATOLIKUS
NÉPISKOLA

A keleti oldalán a következő szöveg olvasható:

OLYAN A TUDÁS VALLÁSOSSÁG NÉLKÜL, MINT A FÉNY
LÁNG NÉLKÜL, VILÁGÍT DE NEM MELEGÍT.

A nyugati oldalán ez áll:

TETTRE HEVÍT SOK EZERNYI KEBLET,
EGY GONDOLAT, EGY SZÍV
S ÍM EZ LÁNGJAINAK FÉNYT LÖVELŐ
SUGARA.

Az épület a legrégebbi iskolája a mendencének. Átélt két világháborút, több rendszerváltást és forradalmat, s mindezekre fittyet hányva tette a maga dolgát: használható tudást adott a padjaiból elinduló ifjúságnak 2004-ig. A második világháború után a szövegeket több rétegben lemeszelték, de amikor az eső megverte a falakat, szinte teljesen olvashatóvá váltak a feliratok. 1996-ban

sikerült visszaállítani eredeti pompájukban az ősök gondolatait tolmácsoló mondatokat. A déli oldalra írt szöveget az 1996-ban történt javítási munkálatok alkalmával nem találtuk meg, de egykori diákok szerint a főbejárat felett az alábbi szöveg volt olvasható:

A TUDÁS VALLÁSOSSÁG NÉLKÜL
OLYAN, MINT

A VILÁGOSSÁG MELEG NÉLKÜL: NEM
TERMÉKENYÍTŐ

A kászoni oktatás kihívásai között előkelő helyet foglal el az az igény, hogy az iskola nevelje ki az 1396-ban külön székké szakadt Kászonszék előljáróit, papjait, orvosait és pedagógusait. Kászonban a tudásnak és a tanulásnak becsülete és értéke volt, mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy sokan a kor és a környék leghíresebb gimnáziumában, Csíksomlyón folytatták tanulmányukat. 1773 és 1845 között harminckilenc kászoni diák tanult Csíksomlyón. A csíksomlyói gimnáziumba Kászon nemcsak tanulókat, hanem tanárokat is küldött. Dr. Lukács Mihály nemcsak tanára volt ennek az iskolának, hanem egy életen át gyűjtögetett vagyonát a bentlakásos iskolarendszer megteremtésére létrehozott alapítványra hagyta. A kászoni plébánián fellelhető adatok szerint,⁷ melyeket az *Album Michaelis Lukács, 1726*. kézirata is megerősít, dr. Lukács Mihály Kászonfelsőfaluban született 1678. július 25-én, szülei Lukács Gergely és Veress Anna voltak. Az apa nevét, Lukács Gergely néven az 1683. évi hadköteles székelyek névjegyzékében találjuk. Ezt azért is kell hangsúlyoznom, mert több helyen dr. Lukács Mihály szülőfalujaként Kászonújfalut nevezik meg. Lukács Mihály 1683-ban kezdte tanulmányait szülőfalujában, majd Kászonújfaluban folytatta. Erre a magyarázat az lehet, hogy Kászonújfalut 1701-ben külön egyházközséggé alakult, első papja Lukács András volt, Lukács Gergely testvére. 1691-ben iratkozott be a ferencesek iskolájába Csíksomlyóra. 1700-tól 1702-ig Szombathelyen a Pázmáneumban filozófiát tanult, 1701-ben a filozófia magisztere lett. Teológiai tanulmányait a Szent Adalbert Szeemináriumban végezte. Bécsben doktorált. 1703-ban szentelték pappá, a csíksomlyói gimnáziumba helyezték ki. 1705-től 1709-ig Csíkszentmártonban káplán volt, 1709-től 1716-ig plébános. 1717-ben áthelyezték Csíkköz-másra, Csík-, Gyergyó- és Kászonszék főesperese lett. 1726-ban nyugdíjba vonult. 1730. január 17-én halt meg a szülői háznál. Végrendelete, mellyel a somlyói gimnázium első bentlakásos rendszerét létrehozta, 1725-ben keletkezett az alábbi szöveggel:

Dr. Lukács Mihály (1678–1730) szarkofágja a nagykászoni templomban

„Az Atyának és Fiúnak és Szentlélek Istennek nevében.

Én Kászonszékfalvi Lukács Mihály apostoli jegyző, csíkközmási lelkész, megfontolván a jelen lét változandóságát

1-ször helyben hagyom és megerősítem mindazon tetteimet, melyeket jelen év szeptember 2-án a Szt.-Ferenc rendi szerzet Deffinitoriumával Csíksomlyón véghez vittem.

2-szor minden ingó és ingatlan javaimnak, akármi néven nevezendő szerzeményeimnek, melyeknek értéke felmegy mintegy 12.000 magyar frtra, örökösévé nevezem s teszem az általam ezennel szegény sorsú tanuló ifjúk számára alapítandó csíksomlyói nevelő intézetet; ide nem értve azon javaimat, melyeket az alább megnevezendő

feltételek alatt vérrokonaimnak hagyományoztam mintegy 4000 mfrt. Értékű vagyonban, amint ez köztem és a tiszt. Deffinitorium között elintézve van.

Úgy akarom pedig, hogy halálomkor a fent említett javaimat az említett nevelőintézet mint egyetlen és kizárólagos örökösöm vegye birtokába minden investitura nélkül; semmit sem használván, sem öröklés ellen senkinek ellenmondása vagy perindítása, és azon joggal gyakorolja, melyet én biztosítottam s most is hagyományozom.

Továbbá rendelem, hogy minden nemű javaim készpénzben összesítettven és tőkésítettven, évenkénti kamatozás végett biztos helyre adassanak ki, és ezen kamatjövedelemből annyi szegény sorsú tanuló éllelmeztessék, ahányat a tiszt. P. Gvardián lelkiismeret

szerint ezen jövedelemből évenként eltarthat étellel csak, de nem ruházattal is; és pedig a felvételre nézve oly rendet állapítok meg, hogy az én mindkét leszármazottjaim vétessenek fel mások előtt meghatározatlan íziglen. Ezek után a kászoniak, szentmártoniak, kozmásiak és csíkszentmiklósiak, minthogy ezeknek földbirtokaiból szereztem gazdálkodásom által javaimat. Az említettek közül, hogyha mindenik részről hiányoznának az én alapítványomra felveendő, csakis ezen esetben vétessenek fel más csíki falvakból valók, és csíkiak nem létében csak külföldiek – s ezen általam kitűzött felvételi rend soha meg ne változtattassék. Kötelezem ezennel alapítványosaimat, hogy temetésem évforduló napján boldog nyugodalmamért mondassanak együttesen egy szentmisét s imádkozzanak lelkem üdvéért. Úgyszintén napi imáik végeztével emlékezzenek meg rólam, elmondván értem imádságokat.

De profundis clamavi etc. Deus venie largitur etc. Deus qui inter apost. sacerdates etc.

Kelt Csíksomlyón zabolai gróf. Mélt. Mikes Ferencz úrnak ...nov. 21. 1725.” A végrendelet eredeti latin teljes szövege az *Album Michaelis Lukács, 1726* kéziratban olvasható, melyet a Csíkszeredai Csíki Székely Múzeum dokumentációs könyvtárában őriznek, és amely két példányban készült el az iskolaalapítás tiszteletére.⁸ Az alapítvány nagyságát akkor tudjuk igazán érzékelni, ha figyelembe vesszük, hogy a kászoni *Domus Historia* szerint 1721-ben tíz magyar forintért egy pár igavonó ökröt és a gazdálkodáshoz szükséges eszközöket: szekeret, ekét, taligát stb. lehetett vásárolni. Dr. Lukács Mihály 12.000 magyar forinttal ajándékozta meg a szegény sorsú, tanulni vágyó székely fiatalokat.

Az alapítvány létrehozása fellendítette a csíksomlyói oktatást, 1731 és 1734 között összesen 353 tanulót tartottak számon. Az 1727-ben felépült és beindított bentlakást az alapító iránti tiszteletből Szent Mihály Fiúnevelő Intézetnek nevezték. Szintén az alapítvány költségén 1733-ban a régi épülettől keletre felépült az új iskola, sajnos csak fából, és ez lett az oka annak, hogy viszonylag rövid életű lett. Az emeletes épület jobb szárnyának földszintjén az elemi iskola, az emeleten pedig az alapítványos tanulók bentlakása kapott helyet. Bal szárnyának földszintjén az alapítványos tanulók tanterme volt, az emeleten pedig a két új osztályt helyezték el. A dr. Lukács Mihály jóvoltából felépült iskola egy része nemsokára leégett.

Az 1874-ben épült öregiskola Kászonimpéren

1737-ben Csík-, Gyergyó- és Kászon-szék tisztsége egyházi személyiségekkel egyetemben bizonyítványt állított ki a gimnázium dicséretes előrehaladásáról, mely bizottság tagjai között találjuk Balási József vicekirálybíró urat is.

Érdemes elidőzni a nagykászoni *Domus Historia* 1840. évre vonatkozó bejegyzésénél:⁹

A forradalom idején a csíksomlyói zárda nyomdájában szerkesztették és nyomtatták a Hadi Lapot és a Csíki Gyutacsot.

„A revindikált havasok később az úgynevezett »Csíki Magánjavak« címen a Csíkvármegye kezelésébe került. A nagy vagyon jövedelméből középületek építéséhez hatalmas segítséget nyújtottak. De különösen vármegye-szerte – így Nagykászonban is – sok székely tanulni vágyó fiú, ha bizonyítani tudta, hogy familiája miles equestris – huszár családból származott, tetemes összegű tanulmányi segílyt kapott. Így vált az ország határait védő, véres küzdelemmel és nagy áldozattal járó őseink katonáskodása jutalmául kapott vagyon annyi meg annyi székely fiú művelődési, tanulási hasznára, fel az egyetemig.

Sőt sok diák, aki a papi pályára lépett – oda is kapta a támogatást az úgynevezett Huszáralapból. (...) Fölöslegesnek tartom, hogy kimutassam és felsoroljam azokat, akik a kászoniak közül élvezték a segítséget. Aki jól tanult, akit tanárai érdemesnek tartottak segítségére – akár szegény, akár jó módú volt –, megkapta a segítséget. Hiszen még a nemes, vagyonos királybírói család – Balási familia fia, Balási József főkirálybíró is részesült a Revindikált havasok jövedelméből tanuló éveiben”.

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc idején a nagykászonai Veress Ignác úr volt a csíksomlyói ferencesek rendfőnöke, és a kor rendjének megfelelően a gimnázium igazgatója, a filozófiai és a teológiai tudományok rektora is volt. A forradalom idején a csíksomlyói zárda nyomdájában szerkesztették és nyomtatták a *Hadi Lapot* és a *Csíki Gyutacsot*, mivel a nyomdát Gál Sándor erre a célra lefoglalta, a rendfőnök tiltakozása ellenére. A szabadságharc leverése után a gimnázium sem kerülhetett el a megtorlást. Az oktatás újraindításáról a nagykászoni *Domus Historia* is hírt ad: közli Kovács Miklós püspök úr 1851. augusztus 28-án kiadott 1264. számú rendeletét, melyben elrendelte a csíksomlyói gimnázium újraindítását. Az általános iskolákra vonatkozó intézkedést már 1850. augusztus 13-án meghozta a Csík- és Kászon Alkerületi Bizottság, melynek értelmében október 1-től meg kellett kezdeni az előadásokat ezekben az tanintézményekben.

Idős, egykori szomszédom érvelése dereng vissza fél évszázad távlatából is:

– Komám, te nekem ne magyarázz, jól emlékszem, hogy amikor iskolás voltam, Róth tanító megmondta nekünk, hogy ez így van, s akkor ez így van ma es.

Le a kalapokkal az egykori népnevelők és oktatók előtt, mert olyan útravalóval tarisznyálták fel az egykori tanoncokat, mely a sírjuk széléig elkísérte őket – használható és elégséges tudás volt ez egy életen át.

De ki is volt Róth tanító, kinek sorsa tragikus végét ma is örzi családja? Fia, néhai Róth Márton juttatta el élete utolsó éveiben a csíkszeredai és kászon plébániákra az *Egy eset a sok közül 1937-ből* címmel írott visszaemlékezését.

„A nagy történelmi döntések tévedéseinek, mint például a Trianon, az esetek többségében mindig a kisember esett áldozatul. Az apám esete is egyéni tragédia, de a sok-sok áldozat egyike, és hű képét adja annak a kornak, ami abban az időben létezett Székelyföldön.

1937-ben történt. Apám, Róth Márton Kászonaltizen felekezeti kántortanító volt már 1922-től kezdődően. 1937 szeptemberében már nagyon hangoztatták, hogy állami iskolákat építenek. Kászonimpérben, Kászonfeltizen és Kászonaltizen is be fogják zárni a felekezeti iskolákat, és kötelezni fogják a szülőket, hogy gyermekeiket adják a román tannyelvű állami iskolába.

Apám, kántortanító lévén, szeptember első vasárnapján, a tanév kezdését megelőző vasárnapon, a nagymise után, a templom kerítésénél rögtönzött népgyűlésen arra kérte a híveket, hogy ne engedjenek a rábeszélésnek, és ne engedjék gyermekeiket román tannyelvű állami iskolába, mert akkor nem tudják bezárni a felekezeti iskolákat.

Már egy órán belül két helybéli román rendőr az udvarunkról bekísérte apámat a rendőrségre, és onnan gyalog átkísérték a Tusnád községi rendőrségre. Ott megkapta az első rend verést. Másnap vonattal hozták fel Csíkszeredába, a Mikó-vár előtti kaszárnyába, ahol ismét megverték. Amikor már nem bírta, és elájult, leöntötték hideg vízzel, amitől magához tért, és folytatták a verést. Egy hónapig volt letartóztatva, Majláth Gusztáv püspök úr és dr. Pál Gábor szenátor úr közbejárására engedték szabadon. Amikor hazajött felső fogsor nélkül és már nagyon beteg, a hideg vizes leöntéstől szívizomgyulladását kapott, de még karácsonyig tanított. Január és február úgy telt el, hogy többet volt kórházban, mint otthon.

A nagykászoni új iskola 1979-ben épült

1938 márciusában a brassói kórházban kezelték a szívbetegségét. Március 16-án anyám utánament, hogy hazahozza, ahogyan az orvos mondta, »aránylag gyógyultan«. Anyám elmondása szerint, amíg várták a taxit, apám újságot olvasott, és egyszer csak felkiáltott: »Ugye megmondtam, hogy magyarok leszünk!«. Ezek voltak utolsó szavai, utána hátradőlt és meghalt” – olvashatjuk a családi feljegyzésben.

A feljegyzés szerzője, ifjú Róth Márton, ekkor mindössze kilencéves volt, nővére, Rozália hárommal több. A család Jakab Lajos nagybácsi segítségével tengette tovább napjait...

Valami hiányzik az írott visszaemlékezésből, de Róth Ágnesnek köszönhetően, akinek hálás vagyok, hogy apósáról megőrzött emlékeit megosztotta velem, fény derült arra, hogy 1938 márciusában Róth tanító nem „félrebeszél”, hanem igenis tudta, hogy közeleg a „kicsi magyar világ”. Budapesten őt jelölték ekkor Csíkszék főtanfelügyelőjének, de a Gondviselő másképpen rendelkezett. A megbízatást 1940-ben így Duka János kapta.

Bizony kellett a jó szó ilyen történelmi körülmények közepette. Márton Áron püspök úr 1940. szeptember 3-án kelt körlevelében olvashatjuk: „Ha kevesen maradunk is, még mindig elegendően ahhoz, hogy a jövőben bízzunk”.¹⁰

A kászonalitzi iskola 1990. augusztusától viseli a csíki oktatásért oly nagy áldozatot hozó pap-tanár nevét. Ma az 1979-ben felépült iskolaépület falán van

elhelyezve az emlékeztető márványtábla az alábbi szöveggel:

DR. LUKÁCS MIHÁLY

1678–1730

ISKOLÁNK NÉVADÓJA

A kászónújfalvi oktatásra vonatkozó első írott forrásunk 1670-ből való, az összeírásban Veres Péter neve mellett a magister scholae bejegyzés olvasható. A Kászónújfaluban folytatott oktatásról dr. Lukács Mihály feljegyzéseiből is értesülünk.

**A kászónújfalvi oktatásra
vonatkozó első írott
forrásunk 1670-ből való,
az összeírásban
Veres Péter neve mellett
a magister scholae
bejegyzés olvasható.**

A kászónújfalvi *Domus Historia* bejegyzéséből tudjuk, hogy „A régi Kántor és iskola házak elégvén 1849-ben a nép költségén 1854-ben egy új fa Kántor és iskola lak építtetett külön a fiak és külön a lányok számára, két szobával, de nem elég nagy egy 200 felül való gyermekeknek.” „A kászónújfalvi község hallgatagon községi jegyző Csobot István és Mihály Ádám bíró által vezetettve, nem adva semmit arra, hogy 1870 és 1871-ben többszerű tanács határozatára a felekezeti iskola vagy

megnagyobbíttassék, vagy újraépíttessék, sem a Nagy Méltóságú Püspök Fogarasy Mihály Őexcelenciája kegyelmes többszerű megszólítására, tanácsára és ígéretére a felekezeti parochiális iskolán kívül egy közös iskola építését Antalffy Károly iskola tanácsos vagyis tanfelügyelő szorgalmazására elfogadta és a Ministeriumtól a közös iskola-tanítónak rendelt 300 ft. évi díjt az adóhivataltól előlegesen felvette.”

A régi iskola leégése a szabadságharc eseményeivel hozható kapcsolatba. A Nyergestetőn lezajlott csata parancsnoka, Tuzson János Bélafevály születt, 1825. augusztus 25-én, kisbirtokos nemesi származású székely családban. A kézdivásárhelyi katonai nevelőintézet elvégzése után a 15. határőrezredben teljesített szolgálatot 1842-től. 1849. június 15-én a 85. honvéd zászlóaljhoz századosi rangból őrnaggyá avatták, a 86. zászlóaljhoz került. 1849. június 18. napján a zászlóalj két százada a Tömösi- és a Törösvári-szorosok állásait védte Krasznai Mihály, illetve Tuzson János vezetésével. Itt értesültek arról, hogy az oroszok már Brassóban vannak. Éjszaka visszavonultak Háromszékre. 1849. július 20-án Bem tábornok az Ojtozi-szorosba küldte Tuzson csapatát, maga Sepsiszentgyörgyről egy kis csapatot Clam Gallas ellen indult. 22-én éjjel Bem serege csatlakozott a 2000 gyalogosból és 1000 huszárból álló, Tuzson által vezetett dandárhoz, az egyesült sereg a Sósmezőnél visszaverte az ellenséget. Tuzson július 25-én éjjel visszavonult Gorzafalvára 8 gyalogszázzal, 6 ágyúval és 40 lovassal, az Ojtozi-szoros megvédésének feladatával. Tefik bej ezredes, török követ felszólítására július 30-án visszavonult a csapat a Bereck feletti Magyaros-tetőre, ahol arról értesült, hogy Háromszéket már elfoglalta az orosz-osztrák egyesült sereg. A terep ismeretét kihasználva Tuzson Polyánon és Szarazpatakon át Kászontérségébe vezette csapatát, de már nyomában voltak az oroszok és Clam Gallas serege. A Nyerges alatt heves ütközetben Tuzson ideig-óráig megállította az ellenséget, majd a Nyergestetőre vonult vissza két zászlóaljjal és 8 ágyúval. Délután 6 órától augusztus 1-én hajnali 2 óráig harcolt a mindenre elszánt csapat, nagy veszteséget okozva az ellenségnek. Ekkor az ellenség felderítői megtalálták a Kászontól Csíkba vezető fűutat, amely Papphegyén át vezetett Csekefalváig, a Kászónújfalun át visszavonuló dühös sereg ekkor gyújtotta fel az iskolát. Tuzson őrnagy, számolva a veszteségeivel és annak veszélyével, hogy Papphegye gerincén át hátulról bekerítik, feladta az

Bándi József síremléke a kászonjakabfalvi temetőben

állásait, és szakadatlan ágyúzás közben biztonságosan visszavonult Tusnádra, majd a Mitácson át Gál Sándor visszavonuló hadosztályához csatlakozott. A nyerges-tetői emlékművet, mely 5,40 méter magas, 5000 ember jelenlétében 1897. augusztus 8-án avatták fel, készítője a Csíkzsögödben lakó olasz mester, Pulini (Poulini) János volt.

Az egyházi dokumentumban említett, 1854-ben tervezett iskola a sok huzavona ellenére 1875-ra felépült, és átadták rendeltetésének. Veress István plébános utólag pótolta a *Domus Historia* hiányosságait, és az alábbiakat jegyezte be: „1874-ben épült egy L betű alakban a korcsmajog haszonbérbe adási jövedelméből egy 3 osztályos elegáns iskola és közbe kántori lak: egy szoba, konyha, kamara és pincével, melynek falai elég vastagok, fái szépek és kemények, az összekötő vasrudak és szükséges mész hiányozván, tartósságáért nehéz volna felelősséget vállalni.” Ma már tudjuk, hogy a plébános aggodalma felesleges volt. Az épület átélt több földrengést, világháborút és forradalmat, és a 2006-ban történt felújítás előtti statikai vizsgálaton még mindig megfelelt a követelményeknek.

A *Domus Historia* feljegyzése szerint „1866ik évben alakulván egy részvényes magtár, melybe 1869. évig felszaporodott egy 500 köböl rozsra, ebbe a magtárba T. György György lelkész, Tekintetes Bocskor Károly, Tekintetes Mihályfy Antal Bíró, Péterfy Antal Jegyző,

Csobot István Posta mester, Tekintetes Csiszer Moyzes és Tekintetes Kovácsi Bálint posta kezelő urak, e két utolsó Reformátusok betevének egy egy az az hét véka rozsot, hogy 10 évi kamatozás után az egésznek kamatját vegyék három legjobb Kászonújfalvi tanuló fiak és három lánykák. Így a fenn írt Urak ekkor még annyit tevének be a magtárba 3 legszegényebb férfi és 3 legszegényebb nő számára, hogy 10 évek eltelté után az egésznek vegyék kamatját.” A bejegyzés magáért beszél. Egy helyi összefogás olyan fontos feladatokat tudott ellátni, mellyel napjaink szociális hálója is nehezen birkózik meg.

1887-ben az osztálytermeket újrapadolták, 1900-ban 300 darab padot vásároltak az iskola részére, püspöki engedéllyel az egyház pénzéből. Az első világháborúban német katonakórház működött az iskolában. Végigvonultak fölötté háborúk, forradalmak, dicsőségesnek kikiáltott, ám a szellemet eltompító rendszerek, de állíthatjuk, hogy az iskola tette a maga dolgát: becsületes embereket nevelt, akiket azzal engedett a nagyvilágba, hogy ne hozzanak szégyent a falura, szüleikre, a templomra és az iskolára.

A kászonújfalvi iskola 1992-től a szabadságharc hősi vezérének, Tuzson János őrnagynak a nevét viseli, és eredményeivel próbálja tisztelni a nagy elődök hírnevét.

**1887-ben
az osztálytermeket
újrapadolták,
1900-ban 300 darab
padot vásároltak
az iskola részére, püspöki
engedéllyel az egyház
pénzéből.**

Az első kászonjakabfalvi deák, Kaycsa János neve egy 1676-os dokumentumban olvasható. 1715–26 között jegyezték András Deák nevét, 1715-ben Mihály Deákét, és 1723–25 között János Mihály Deákét. Az egykori iskola helyéről egy adományozás kapcsán kapunk hírt. „A Kászon-Jakabfalvi Nemes Megye Kászon-Altizi Ambrus Józseftől 1820-ban megvett 30 az az harmincz forinttal egy iskola-házhelyet a kántori jószág és Orbai István szomszédságában, mely fenn említett pénzösszeget nevezett Ambrus József 1827-ben hagyományozá K. Jakabfalvi Papságnak,

hogy törvényes kamat fejében érte, nejeért és gyermekeiért szolgáltatassék. mise.” A leírás szerinti helyen ma is két épület alapjának kőmaradványai jól kivehetőek. Hogy melyik lehetett az iskoláé, a vélemények megoszlanak. Az Orbai-féle ház hátánál állott a hullaház, amely az 1923. szeptember 1-i tűzvészben leégett. Több emlék erősíti meg, hogy a kántori lak felől lehetett az említett iskola, melynek működéséről van néhány emlék, feljegyzés is. A tanítás nyolc órakor kezdődött, ha csak egy tanító volt, a fiúk és lányok egy teremben tanultak, mind a négy osztály. Tüzet a „familliasok” tettek két órával hamarabb. A „familliasok” erre kiválasztott gyerekek voltak, kiknek fizetése pénzben történt, év végén minden gyerek hozott egy krajcárt, ezt osztották szét a szolgáltatók között. Fát a gyerekek vittek, minden reggel egy-egy csutakot (darabot). A tanítás a reggeli imával kezdődött, majd rendre ilyen mondókák hangzottak el:

„Reggel jókor öltözz, mosdjál,
az Istenhez fohászkozdjál,
mosd meg kezed, szemed, füled,
frissebb lesz az egész tested.”

Az ezermester hírében álló, csík-szentmártoni származású Bándi József Csíktusnádról került Kászonjakabfalvára kántortanítónak 1850 körül. Síremléke a templom keleti oldalán, a második sorban található, az alábbi felirattal:

BÁNDI JÓZSEF
KÁNTORTANÍTÓ
SZÜL. 1813 FEB
25+1887 NOV
15ÉN. 50 ÉVET
TÖLTÖTT AZ EGY
HÁZ HÚ SZOLGÁ
LATÁBAN. R.I.P.
LEGJOBB ATYA
IMÁTKOZZÁL
SZERETETT FIADÉRT
VAZUL
ÁLDOZATÁÉRT

A síremléken szerepelő Vazul nem más, mint Bándi Vazul (1847–1909), a kántortanító úr és Aikler Róza négy gyermekének (Ciprián, Heléna, Vazul, Márta) egyike, pap-tanár, történész, aki gimnáziumi tanulmányait Csíksomlyón és Budapesten végezte, a teológiát pedig Gyulafehérváron. 1885-ben matematikából és fizikából szerzett tanári oklevelet a kolozsvári egyetemen. Székelyudvarhelyen tanított, majd 1891–1900 között a csíksomlyói főgimnázium és kollégium igazgatója volt. Neki köszönhetően szavazott meg a vármegegye 100 000 aranykoronát a gimnázium Csíkszeredába való áthelyezésére. A gimnáziumi értesítők, tanulmányok

Dobolyi iskolások román népviseletben, 1910 körül. A szerző felvételei és gyűjtése

szerkesztésén és írásán kívül 1896-ban kiadta a Csíksomlyói Római Katolikus Főgimnázium történetét. Jelentős szerepet vállalt a gimnáziumi könyvtár létesítésében is. Feljegyzéseiből tudjuk, hogy a könyvtár gyarapítására 1857-ben mindegyik tanár, minden nap 20 krajcárt fizetett be, jómaga több kötetet adományozott a tanári könyvtár részére. A sírfelirat utolsó sorai arra engednek következtetni, hogy édesapja síremlékét ő készítette. Gyermekkorra mindenképpen Kászonjakabfalvához kötötte, alig hároméves lehetett, amikor édesapja itt kapott munkát. Édesanyja egy osztrák tiszt leszármazottja volt, aki Mária Terézia idejében a székely határőrség megszervezésekor került Csíkba. A kántortanító úr ezermester hírében állott: szőtt, cipőt javított, orgonát készített, házat épített a mindennapi munka mellett. Az egykori tanítói lakás építése szintén az ő nevéhez kötődik, leszármazottjai utolsó műveként emlegették, 1875-ben épülhetett. Mestergerendáján olvasható volt az egykori ezermester gondolata: „Az első házam volt, ringó bölcsőm fája, Az utolsó lézen koporsóm deszkája.”

Bándi Vazult a gimnázium Csíkszeredába való áthelyezésében dr. Újfalusi Jenő támogatta, aki 1878. november 10-én született Kászonújfaluban, és 1902–1919 között Csíkszereda polgármestere volt. Nemcsak a tudomány új hajlékának építését támogatta, hanem ő indította el Csíkszeredát a fejlődés útján: szorgalmazta a város rendezését, új házak építését, a város három főutcáját leaszfaltoztatta, létrehozta a ma is meglévő parkot, munkája eredményeképpen 1911. február 11-én először gyűlt ki

a villany Csíkszeredában. Trianon után Magyarországra költözött, negyvenöt év múlva látogatott haza, 1965-ben. 1967-ben halt meg, 88 éves korában.

„A nemzet sorsa a tanítók kezében van, mert egyedül a tudás képesít igazságosságra, és egyedül az igazság teszi méltóvá a nemzetet a fennmaradásra” – írja Benedek Marcell. 1883. január 20-án reggel 9 órakor „a királyi nagyságos Tanfelügyelő ur” látogatta meg az iskolát, és megelégedését nyilvánította ki „mind a két nembeli gyerekek előrehaladása felett”. Ekkor két tanítóval működött az iskola, olvashatjuk a *Domus Historiában*. 1903-ban nyílt meg a mai is működő állami iskola. Elsőként Balási Sándor igazgató-tanító és Baka Antal kántortanító kezdte a tanítást. Pontosan tudjuk, milyen költségeket igényelt az új iskola: a terület 1160 koronába kerül, ezen kívül az építéshez a község hozzájárult 2000 koronával, az állam pedig 7000-rel. 1906-ban Baka Antal 31 év szolgálat után megvált a falutól, helyére érkezett a falu első tanítónője Csíkszeredából, Hajnód Berta.

Albert Zsigmond kászonjakabfalvi plébános a *Domus Historiában* jegyezte fel az egyházi és egyben anyanyelvi oktatásért folytatott szelmalomharcot. „A kegyelmes főpásztor úr 1921. évi bérmaútja alkalmával az állami iskolára vonatkozó jövendölése fájdalom kezdett teljesedni. Ez a jövendölés meg van írva az Egyháztanács jegyzőkönyvében az 1921. évben. »a jövő nemzedéket nem szabad az állami iskolák váltakozó szellemének kiszolgáltatni«. Csakugyan meg van gyűlve a bajunk az állami iskolával. Részemről mindent megtettem,

hogy valamiképpen a róm. kath. iskolát visszaállítsuk, de ez az alatomos emberek, különösen a községi előljáróság – :/Csiszér Vilmos k. jegyző róm. kath., Hosszú Miska János k. bíró, gör. kath.:/ eljárása miatt lehetetlen. Bujtogatják a lakosságot állandóan a pap ellen, »akik jól tudják, mekkora kára lesz a lakosságnak, ha visszaállítják a kath. iskolát és mekkora terhet kell megint a lakosságnak magára vállalni«. A lakosság inkább hallgat a ravasz rókák mézes beszédére, mint papjára, s az állami iskola mellé áll. Hisz »elég teher nekik a papot tartani, nem fizethetik a tanítókat is, s nem tarthatják fenn az iskolát is.« (...) Pedig a nép, mely az Isten házáat szereti és látogatja – nem rossz, csak ne hallgatna a községben lévő néhány hamis prófétára, akik juhok ruházatába mennek hozzájuk, s nem az ajtón, hanem az ablakon át.”

„A lakosság inkább hallgat
a ravasz rókák mézes
beszédére, mint papjára,
s az állami iskola
mellé áll.”

1922-ben próbálkozás történt az egyházi iskola visszaállítására, de „Jobb az ingyen iskola, ha román is, mint a felekezeti” jelszóval elvetik az egyház kezdeményezését. 1924-ben „Almasu János” személyében román nemzetiségű tanító érkezik a faluba, Balási Sándor igazgató-tanítót „rendelkezési állományba helyezték”, így az oktatást a később „Pecek Demeternek” csúfolt tanítóra bízták. Többszöri feljelentés után 1925. január 20-án helyébe Stan Constantin érkezett, akinek ténykedése nyomán év végére „a táncon és éneken kívül semmit se tanultak”. Ekkor szánta meg Comaniciu N. tanfelügyelő úr a falut, és kinevezte Szócs István csíkszenttamási származású, állami képzőt végzett tanítót. A feljegyzés szerint ő „az I. és II. osztályt tanította elégséges eredménnyel, míg a többi Almasu Ioan kínoztta minden eredménnyel nélkül.” Szócs tanító neve a keserű kisebbségi harc apró győzelmével azonosult, mert Szócs tanító nemcsak betűvetésre tanította növendékeit, hanem a fa megmunkálására, hasznos mesterségekre, túlélésre, felemelkedésre, egy életen át használható tudással engedte ki az iskolából tanítványait. Neveltjei közül nagyon sokan asztalosként, ácsként, mesteremberként keresték később kenyerüket. Szócs tanító úr 1942-ben Budapesten is képviselte

Kászonjakabfalvát, tagja volt a község küldöttségének a „kicsi magyar világ” idején.

2008. december 21-én a kászonjakabfalvi római katolikus templomban ft. Balázs György, nyugalmazott esperes, plébános ünnepi szentmise keretében emlékezett meg a falu nagy szülöttjéről, dr. Pataki József történeusról, aki 1908. december 26-án született Kászonjakabfalván. Édesanyja korai halála, édesapja háborús behívója alig hatéves korában elszakította szülőföldjétől, rokonoknál a „kincses városban” nevelkedett. A kolozsvári Piarista Gimnáziumban érettségizett, majd az I. Ferdinánd Egyetemen történelem és román nyelv szakos tanári oklevelet szerzett. Tanári pályáját Kolozsváron kezdte, majd Marosvásárhelyen tanított, utóbb Csíkszeredában volt a Római Katolikus Főgimnázium (ma Márton Áron Főgimnázium) igazgatója, a legnehezebb háborús években (1941–1944). Orosz hadifogságba került, ahonnan 1948-ban szabadult. 1956-tól a kolozsvári Történeti Intézetnél és a Bolyai Tudományegyetemen dolgozott. Történettudományból doktorált. A középkori egyetemes történet magyar előadója volt nyugalomba vonulásáig. 1990-től az MTA külső tagja lett. Meg kell jegyezni, hogy a MTA 80 éves kor felett mindössze 18 tagot választott meg, ebben a sorban dr. Pataki József az egyedüli történész. Úttörő értékűek Erdély gazdasági fejlődésének ütemére vonatkozó feldolgozásai, de történetírói érdeme a székelység múltjára vonatkozó forrásanyag feltárása is. 1941-től 1944-ig szerkesztette a csíkszeredai főgimnázium Értesítőit. Fontosabb munkái: *Anjou királyaink és a két román vajdaság* (1944), *Domeniul Hunedoara la începutul secolului al XVI-lea* (1973), *Székelj oklevéltár I–III.* (Demény Lajossal és Tüdös S. Kingával 1983, 1985, 1994), *Kolozsvári emlékirók 1603–1720* (1990). Szívénekhez legközelebb a *Kászonszéki krónika 1650–1750* című munkája áll, melyet Imreh Istvánnal adott ki 1992-ben.

Élete végén hazalátogatott szülőfalujába, talán elbúcsúzni, talán még egyszer jól szemügyre venni azt a kicsi falut, melyet apró gyermekként, alig hatéves korában kényszerült elhagyni, de amelyet sem idő, sem távolság, sem a történelem mostoha viszontagságai nem tudtak kitörölni életéből. Egy csésze kávé mellett hallgattam emlékeit, tanácsait, nemsokára, 1993-ban a halhatatlanságba költözött.

2002. július 7-én volt a kászonjakabfalvi iskola névadó ünnepsége, nevét dr. Pataki József történeusről kapta. Az épületben óvoda is működik, melyet

dr. Kovács Irénről neveztek el. Dr. Kovács Irén (1919–1987) Kászonjakabfalvában született. A bécsi döntés után Budapestre költözött, ahol szociális testvérként dolgozott, innen jutott el Amerikába. Buffalóban tanult, szociológiából doktorátust szerzett, majd különböző egyetemeken tanított. Különös tehetségét bizonyítja, hogy kilenc nyelven beszélt. Rendje megbízatásából az ENSZ, majd az UNESCO keretében látott el felelősségteljes küldetéseket. Élete végén Puerto Ricóban dolgozott. 1987. tavaszán hunyt el Ponce városában, sírja is itt van, távol a szülőföldtől, ahol oly keveset tudunk áldozatos életéről. Az utókor hálójaként a Puerto Ricó-i Szent János Egyetem egyik könyvtára az ő nevét viseli. Az 1970-es évek elejétől kezdve néhányszor hazalátogatott szülőfalujába, idős szüleihez, ilyenkor adományozta a miseruhákat a templomnak, és a szegényeken igyekezett segíteni. Látogatásai az akkori magamfajta ministráns legénykének felejthetetlen élményt jelentettek. Szerény márványtábla emlékezik meg róla ma az óvoda bejáratánál.

Kászonimpér tízesei a következők: Vízága, Bakmáj, Tekerő és Doboly. Kászonaltíz község román lakosságának nagy része, 35,87%-a Dobolyban él. A vegyes lakosság természetesnek mondható az egykori határmentén. Két kultúra találkozott itt, kölcsönhatásuk mindkét fél számára előnyöket jelentett. A Kászon-medencében a II. világháború előtt megvetett volt az idegen, és azt hajtogatták, hogy „ördögért nem kell pokolba menni”. Ennek ellenére az a mondat is járta, hogy „a szerelem vak, de a gusztnak szeme van”, s tegyük hozzá azt is, hogy a szerelmes tekintetek soha nem tettek nemzetiségi különbségeket. A vegyes házasságokon kívül azt is meg kell említenem, hogy a román és székelj lakosság tudatában volt annak, hogy sorsukat összezárta a történelem, tudták tisztelni egymást, egymás hagyományait, s ami a legfontosabb – tudtak együtt örülni és ünnepelni, de ha a végzet megkövetelte, együtt siratták el halottaikat is. E falurészben 1904-ben épült a görögkatolikus népiskola, amelyben ma román nyelven történik az oktatás.

Tudomány s erény díszére – áll a felirat a Kászon-medence legrégebbi oktatási intézményének homlokzatán. 1874-ben elődjeink ennyire tömören fogalmazták meg a hivatását: az ismeretek, az egymással összefüggő igazságok rendszerének és az emberek tetteinek jobbá tétele díszére emelték az iskolákat, nem csekély áldozat és kemény munka árán. A kászoni iskolák

történetének áttekintése igazolja egyrészt, hogy a Kászon-medencében már a 17. században egy hatékonyan működő iskolarendszer létezett, igazolja, hogy a határőrzés mellett éjjel-nappal földel küzdő kászoni ember vallotta, hogy „nemcsak kenyérrrel és vízzel él az ember”, értékelte és becsülte a tudást is.

A ma megszerzhető tudás a múlt tapasztalatainak összegzése, nagy felfedezések, élettapasztalatok ötvöződnek benne. Aki viszont ma a múltból tanul, az az értékek átmentésével a jövőt teszi gazdagabbá. Hiszem, hogy ennek az értékmentésnek hű szolgája volt a kászoni oktatás is négyszáztíz éven át, remélem, hogy e hivatásának a jövőben is becsülettel eleget fog tenni.

Jegyzetek

1 „1324-ben *Dok Kászonban* kilenc ember utód nélkül halván el, ezek jószágait Robert Károly Opor Sándornak és István fia Egidusnak adományozza. (...) Már most az a kérdés, hogy *Dok-Kászon* minő s hol feküdt helység volt. Valószínűleg Kászonszéknek egy elenyészett régi faluja, mert hogy Kászonszékben és nem másutt volt, arra elég adat a csiki székelyek ellenmondása” (Orbán Balázs: *A Székelj föld leírása*. Pest, 1869. 51. o.). Orbán Balázs a fenti idézetben a sokat vitatott *Csiki Székelj Krónikára* hivatkozhat. (Hargita Kiadóhivatal, Csíkszereda, 2000, 30. o.), melynek a 15. verse így ad hírt Kászon alapításáról: „Azért Oupour Sandour, Ika Rabonbán testvére, mikor táborba szállott, ezt a' Gázon Harkánt a' testvére fiát Pánnal együtt kényszeríté, és a Nyürgőcz havassa megett való völgyet nékie adá; s maradékim ott telepedének meg. Gázonnak öt fia marada: Czunt, Cserthe, Matharás, Vére, Blásu; kik közül Harkásznak tététek Blásu, Gázon Harkásznak nagyobbik fia, kiről a Gázon földé neveztetik.”

2 Nagykászon *Domus Historia*, I. 3. o.

3 Kelemen Elemér: Az Egyházi iskolák a magyar oktatás történetében a kezdetektől a XIX. század végéig. https://epa.oszk.hu/00000/00035/00222/pdf/EPA00035_upsz_1996_05_083-093.pdf (letöltve: 2024. III. 15.).

4 Serédi Jusztinián (szerk.): *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1938. 193. o.

5 Demény Lajos (szerk.): *Székelj Oklevéltár IV.* Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 1997. 493. o.

6 Nagykászon *Domus Historia*, I. 186. o.

7 Nagykászon *Domus Historia*. I. 52–59.

8 A fordítás (és rövidítés) a nagykászon *Domus Historia* I. kötetének 54–56. oldalán olvasható.

9 Nagykászon *Domus Historia* I. 126. o.

10 Márton Áron: *Körlevelek – I. (1938–1947)*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2015. 92. o.

Tima Mária Magdolna

A kászoni néptáncmozgalom

A testvértelepülés példája

Kászon község testvértelepülési kapcsolatot ápol a Heves megyei Abasár községgel, az 1990-es évek elejétől fogva.

Az abasáriak híres rendezvénye a Katonadal fesztivál, ahol a történetünk 1999-ben elkezdődött. A fellépő gyerekcsoport, a Sárícifra vezető koreográfusa, néhai Tomory Gábor egy ajánlattal kereste fel Kászon község akkori polgármesterét, néhai Barta Gábort. Az az ötlete támadt Tomory Gábornak, hogy a két község gyerekcsoportjai is ismerkedjenek meg, ezzel is elmélyítve a két község kapcsolatát. Polgármesterünk ismertette a kérést, és mi, a pedagógusok, Fülöp Ildikóval és Becze Franciskával munkába is lendültünk. Az akkori elemi tagozatos gyerekekből egy csoportot verbuváltunk, és tudásunk szerint elkezdtük velük a foglalkozásokat.

Azon a nyáron a Sárícifra néptánc-csoport a koreográfusával és a kísérő pedagógusokkal (Papp Katalin és Petes Erzsébet) megérkezett Kászonba. Rövid műsorban bemutatkoztunk egymásnak, és meg is történt a kászoni csoport

névadója. Bóbiska lett a nevük. A névválasztással néha iskolaigazgatónk, Miklós Márton emléke előtt tiszteltünk. Azon az őszön az abasáriak meghívták a kászoni gyerekeket az '56-os ünnepségre. Tomory Gábor egy néptáncfoglalkozást tartott a Bóbiskának, és felajánlotta, hogy segít elindulni a néptánc útján. Szavait idézve „csiszolatlan gyémántra” bukkant Kászonban.

És elindult egy mozgalom, amely már negyedszázada töretlenül működik.

Csoportok sora

A Bóbiska után szinte törvényszerű volt, hogy elinduljon egy új csoport is. Nevet maguknak választottak: Zergeboglár lett a népes csoport neve. Ahogy cseperedtek a gyerekek, úgy születtek az újabb és újabb csoportok. A sorban a következő az Eszterlanc volt, majd néhány év kihagyás után újabb csoport verbuválódott, a Sirülő. Nem kellett sok időt várni, és már ott is volt a Virgonc. Őket a Szapora követte a sorban, és már jött is a Szederinda. A sor itt nem ér véget, mert a legkisebbek is csoportba verődtek, ők lettek a Fürge lábak.

A négy utóbbi csoport még aktív, a nagyobbak már kirepültek. Mindegyik csoport bő tíz esztendő tánccolt, amire a koronát aztán jubileumi ünnepséggel tettünk fel. A kisebbek közül a Virgonc van túl a tízéves jubileumán.

Oktatók, csoportvezetők

Az indulásnál a szakmai irányítást Tomory Gábor gyöngyösi koreográfus végezte. Tette ezt nagy lelkesedéssel, szakmai tudással és sok-sok szeretettel, 2009-ben bekövetkezett korai haláláig. Távozása után a csoportok, a Bóbiska, a Zergeboglár és az Eszterlanc szakmai irányítását gyerekei, Tomory

Csíksomlyón, az Ezer Székely Leány Napján, 2015-ben. Csíki Zsolt felvétele

A Bóbiska néptáncsoport 15. évfordulóján, a kászonzeltői Lucos Panzióban, 2014-ben. A képen a Bóbiska, a Zergeboglár és az Eszterlánc néptáncsoportok tagjai. Nagy Imre Zsolt felvétele

Gergely és Tomory Kinga vették át. Apjuk nyomdokaiba lépve továbbvitték az örökséget, ugyanolyan töretlen lelkesedéssel és szeretettel, egészen addig, míg a munkájuk többé már nem tette lehetővé a kászoni kiutazásokat.

2016-ban a Tomory testvérek munkásságát a székelyudvarhelyi Boros házaspár vette át. A Sirülő és a Virgonc új oktatókkal folytatta a néptánc tanulást. Boros Béla és Boros Hilda a tudásuk legjavát adják a kászoni gyerekeknek. Hozzáértő, lelkiismeretes munkájuknak köszönhetően él és virágzik a néptánc falunkban. A hosszú évek alatt az oktatók munkája a helyi pedagógusok, tánckarvezetők, munkatársak segítségével tudott eredményes lenni.

Az indulásnál Tima Mária Magdolna, Fülöp Ildikó és Becze Franciska vállalták a műhelymunkát, ami a heti rendszerességgel tartott táncórákat jelentette. Később Antal Teréz kolléganőnk csatlakozott a csapathoz. A néptánc táborok és az utazások bonyodalmaival Balázs László, majd Nagy Imre Zsolt végezte. A Bóbiska csoport kiváló táncosa, Pinti Katalin, az Eszterlánc tánckarvezetőjeként sokat segített a koreográfusok és csoportvezetők munkájában.

A Sirülő és Virgonc csoportok indítását két „nagy” táncos, Nagy Beáta Bernadette és Hamar (Bartha) Kinga vállalta, ők iskolánk pedagógusai lettek, nagy örömköze. A két és fél évtized alatt az oktató koreográfusok és a csoportvezetők is cserélődtek.

A működtetés

Az első években kihívást jelentett a csoportok működtetése. Aztán 2002-ben megálmodtuk és megalapítottuk a Kazun Egyesületet. Az egyesületi elnök, Nagy Imre Zsolt látta el a csoportok működéséhez szükséges háttérmunkát. Pályázatokat írt, kiutazások, táborok megszervezését vállalta fel. A csoportok fenntartása és fejlődése olajozott munkát igényelt. A táncórákat órarend szerint heti rendszerességgel tartottuk. Oktatóinkkal úgynevezett „hosszú hétvégéket” iktattunk be, ez több órással intenzív táncórát jelent minden csoportnak.

*Az oktatók munkája
a helyi pedagógusok,
tánckarvezetők,
munkatársak segítségével
tudott eredményes lenni.*

A nyári edzőtáborok nemcsak a tánc tudás elmélyítését, új koreográfiák megalkotását szolgálják, de óriási közösségformáló erejük is. A közös munka új helyen, távol a családtól, az egymásra figyelés, az egymásra utaltság megette hatását. Remek kis közösségek kovácslódtak. Barátságok, szerelmek születtek, amelyek meghatározták táncosaink életét azután is, hogy a csoport már felbomlott.

A táborozást Ivóban kezdtük, de az előpataki Benedek-mező, a csomakőrösi Debreczi Panzió vagy a felsőcsernátóni Malomkert Panzió megannyi kedves táborozóhelye a kászoni néptáncosoknak.

Külföldi kapcsolatok

Magyarországi koreográfusaink révén hamar kitárult táncosaink előtt a világ. A Mátra – Ördögszekér Kulturális Alapítvány volt az első olyan kapcsolatunk, amely lehetőséget biztosított a határon túli kiutazásokra, fellépésekre. A Leuvenben működő Carpathia Egyesület támogatásával és szervezésében a Bóbiska két ízben, míg a Zergeboglár egy alkalommal utazott Belgiumba, ahol színvonalas műsort mutatott be. A szeretett koreográfusunk emlékére létrehozott Tomory Gábor Néptánciskola és a kászoni Kazun Egyesület, mint a néptánc csoportokat működtető egyesület évente rendez közös programokat.

Abasár, Lepsény és Szatmárcseke testvértelepülések mind szeretettel várják és fogadják a kászoni néptáncosokat. A brassói görög szervezet Efthimos néptánc csoportjával három alkalommal szerveztük meg a EtnoMinFest kisebbségi néptánc találkozókat. Faluközösségünk tagjai is minden évben gyönyörködhetnek a néptáncos gyerekekben. A falunapok nagyszerű alkalmat biztosítottak a bemutatókra.

A tízéves Eszterlanc néptáncsoport ünnepségén, 2017 nyarán. Nagy Imre Zsolt felvétele

Ahogy az idő telt, minden csoportnak jubileumi ünnepséget szerveztünk. Szépp lassan kinőttük a helyi kultúrotthont, ezért a kászonszék Lucos Panzió udvarán szerveztünk nagyszabású ünnepségeket. 2019-ben a néptáncmozgalom húsz éves jubileumát ünnepeltük. 2021-ben a Zergeboglár 20, az Eszterlanc 15 éves megalakulására szerveztünk méltó ünnepséget. 2022-ben húszéves lett a Kazun Egyesület, a Sirülő pedig tíz. A két eseményt nagyon szép ünnepséggel méltattuk, ahol az egyesület más tevékenységeit is bemutattuk.

2023-ban a Virgoncot köszöntöttük tizedik születésnapja alkalmából. 2024-ben a néptáncmozgalmunk negyedszázadát ünnepeljük a Lucos Panzió udvarán.

Az eseményeken a vendégegyüttes a Tomory Gábor Néptánciskola. Az évek folyamán a néptánc egy nagy családdá kovácsolta össze a kászoni meg a gyöngyösi táncosokat. Életre szóló barátságok születtek.

Fellépések sora

Negyedszázados fennállásunk alatt számtalan fellépésünk volt. Mind közül az egyik kedvenc a Gyöngyösi Tengertánc Néptáncfesztivál, ahol a fellépő csoportok bemutatóját szakmai zsűri

értékelte. Táncosaink több alkalommal Ezüst, Arany minősítéssel és különdíjjal érkeztek haza. A Bóbiska, Zergeboglár és az Eszterlanc több ízben is részt vett a megmérettetésben. Abban a szerencsés helyzetben voltak, hogy a Gyöngy Nemzetközi Folklórfesztiválon is bemutatkozhattak, a vendéglátó Borostyán együttesel közösen. A Virgonc csoport a Tomory Gábor Néptánciskola gálaműsorán lépett fel.

A belgiumi fellépések között volt, ami az idősek otthonában, volt, ami az Európai Parlamentben, majálison, vagy testvértelepülésünk Braine-le Château templomában zajlott, de valamennyi életre szóló élményt jelentett.

Ami a testvértelepüléseket illeti, az abasári Nemzetközi Katona- és Bordal Fesztivál nyitóünnepségén a nagyobb csoportok mind bemutatkoztak. Szatmárcseke testvértelepülésünk híres a Nemzetközi Szilvalekvárfőző Versenyéről, ez a program minden kászoni néptáncos kedvence. Nagy szeretettel teszünk eleget a meghívásnak már nagyon sok éve. Lepsény testvértelepülésünk a fellépéseinket mindig balatoni fürdőzéssel jutalmazta.

Nagy szeretettel teszünk eleget minden meghívásnak. Az a csoport vagyunk, amely a Csúrdöngölő Gyermekek és Ifjúsági NéptáncTalálkozón a kezdetektől bemutatta műsorát. Az Ezer

Székely Leány Napja ünnep nálunk. Öröm és megtiszteltetés részt venni a programon. Táncosaink ugyanakkor szinte minden alcsíki faluban felléptek, de Felcsíkban is, többek közt Csíkszentdomokoson.

A Bóbiska a Médiabefutó verseny legjobb néptáncsoportnak járó díját hozta el Marosvásárhelyről, a Sirülő az Erdélyi Néptánc Antológia gálaműsorán szerzett elismerést Sepsiszentgyörgyön. A Szapora a XII. Dunán innen – Tiszán túl, Kárpát-medencei Ifjúsági Népművészeti tehetségkutató versenyen Ezüst minősítést szerzett.

A csoportok támogatói

A néptáncmozgalmunk fő támogatója, mind anyagi, mind erkölcsi értelemben, a kászoni szülői közösség. Kászonnaltíz, Kászonszék és Kászonszék Közbirtokosságai is évről évre jelentős anyagi támogatást nyújtanak programjainkhoz. A Csoóri Sándor Alap támogatásával viseletek készültek, és bemutatóink lebonyolításában is nagy lelki támogatásban részesültünk. Kászonszék Önkormányzata, az Alcsík Kistérségi Társulás, Hargita Megye Tanácsa nagy segítséget nyújt a csoportok mindennapjainak, programjainak megszervezésében.

Sztojka Tamás

A kászonimpéri római katolikus kápolna

Hargita megye délkeleti szögletében vagyunk, a Keleti-Kárpátok egy kisebb mélyedésében, kevés lakossal, de nagy területtel. Érdekesség, hogy Kászonok a maga 302,5 négyzetkilométerével mintegy kétszer akkora, mint a Svájc és Ausztria között található Liechtenstein Hercegség, amelynek területe 160 négyzetkilométer.

A Kászoni-medence öt falujából három, Feltíz, Altíz és Impér, egybeépült. Ezeket együtt Nagykászonnak nevezik. Észak-dél irányban helyezkednek el a völgyben, Impér falu van a legdélebbre a három közül, és ennek is a déli kijáratánál, a megyei út nyugati oldalán, egy 8-10 méter magas dombon helyezkedik el a kápolna. Másfél-két méter magas, zsindegyel fedett kőfal veszi körül a nagyjából kör alakú, mintegy negyed

hektárnyi területet, amelynek északkeleti részén van az épület.

A kápolna környékét temetőnek használják, körülbelül húsz sír található itt. A kápolna hossza 14, szélessége 6 méter. A torony magassága közel 15 méter. A szentély és a hajó egy része, összesen 10 méter hosszúságban, képezi az épület régebbi részét. A szentély hossza 5 méter, a kápolna belső magassága pedig 5 méter. A falfestmények is az épület régebbi részén találhatók, mert később, a barokk korban építették hozzá a régebbi gótikus kápolnához a hajó további, mintegy 4 méter hosszú részét, valamint a tornyot. Szintén később – nem tudjuk pontosan, mikor – épült a kápolna északi falához a 3,5x2 méter nagyságú sekrestye. A torony a hajóval egybe van építve, alapja 3,5x3,5 méter.

A torony délnyugati sarkához valamikor szószéket toldottak hozzá, ahonnan a prédikáló pap mintegy másfél méter magasságból szólhatott a körben álló hívekhez. Három harang van benne, a Szent Antal-harang, amelyről csak annyit tudunk, hogy nagyon régi. A nagy harangon lévő felirat a következő: „Ez a harang békességet és védelmet hirdet Szűz Máriától, minden magyar védőszentjétől, magában foglalván az anyaország határain túl élőket is. Adományozta a Bornemisza család 1713–2013. Készült Székelyudvarhelyen, Lázár Imre öntödéjében”. A Kicsi harang 2011-ben készült, Márton Gyárfás helyi vállalkozó és a feltízi, altízi és impéri közbirtokosságok, valamint a helyi önkormányzat adományaiból. Felirata a következő: „Zengek Jézus szent testének – Öntetett Tamás Imre közreműködésével, készült Székelyudvarhelyen, Lázár Imre harangöntő műhelyében”.

Néhai Tamás Imre gondnoknak és ma élő családtagjainak nagy érdeme a kápolna felügyelete, rendben tartása és használata. Ürnapja ünnepén nagy

A kápolna déli oldala és a temető részlete

A kászonszéki római katolikus kápolna kapubejárata

búcsú van itt, körmenettel. A környékről is jönnek ilyenkor papok és hívek.

A kápolnát Bornemisza-kápolnának is hívják, az alábbiakban pedig kitérünk arra is, hogy mi a kapcsolat e jeles arisztokrata család és a kápolna között. A Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség honlapján az alábbi szöveg olvasható: „Kászonszéki van egy mára már szépen restaurált kápolna, melynek búcsúünnepje Úrnapja. E kápolna elődje az 1570-es évek előtt már létezett,

ugyanis ez az évszám olvasható azon a kőlapon, amelyet ma is oltárnak használnak. 1713-ban Kászoni János és családja átépítteti, mivel a család ekkor kap bárói rangot, és a Kászoni nevet Bornemiszára cseréli.”

A legnagyobb művészi értéke annak a falfestménytöredéknek van, amely az északi falon található az épületben. Sajnos 1994-ben szakszerűtlenül fogtak hozzá a kápolna javításához, és a freskó alsó részét lekapták, úgyhogy az

Felirat a kapuszozlopon

megsemmisült. Ez a falfestmény a középkorból való, és a 18. századi átalakítás során hozzáépített boltívek mögött megmaradtak a freskó magasabban lévő részei, amelyek ma is láthatók. 2001-ben szakszerű kezelést végeztek a megmaradt falfestményrészekben, és aránylag jól kivehető az itt ábrázolt három jelenet. Két jelenet egy vértanú szűz lefejezését jeleníti meg, valamint azt, hogy egy angyal viszi fel az ő lelkét a mennybe. A harmadik kép egy lovagot ábrázol, valószínűleg Szent Györgyöt lóháton. A művészettörténészek szerint a középkorban ezt a szentet gyakran egy női szenttel egymás mellett jelenítették meg, ezért feltételezhető, hogy a másik két freskón ábrázolt vértanú Szent Margit.

A legnagyobb művészi értéke annak a falfestménytöredéknek van, amely az északi falon található az épületben.

Nagyon valószínű az is, hogy ez a freskó az 1400-as évek második feléből származik. A Bornemisza erdélyi főnemesi család korai történetéről, Imreh István és Pataki József jeles történészeink 1992-ben megjelent *Kászonszéki Krónika* című kötetében a 68. oldalon olvashatjuk: „A Csutak nemzetségről néhány év múltán az 1643. évi lustra mond újat és igen érdekeset. Azt nevezetesen, hogy az impéri ős lófők közül hiányzó »Csutak János Deák Feieruarott telepedett« le. Házasságot is kötött. Gyaníthatólag egy nevezetes másik »Deák«, Gyulafehérvári Pál Deák, más néven Képiró Pál lányával.” A kötet 73. oldalán olvassuk a továbbiakat: „A kászoniságot csak előnévben őrzi ezután, felvéve a Bornemisza nevet.”

2013 őszén a kápolna déli belső falára egy díszes emléktáblát helyeztek el és áldottak meg, szép ünnepség során. A felirat arra emlékeztet, hogy háromszáz évvel korábban, 1713-ban kapott nemesi címet a kászonszéki Bornemisza család, ugyanis ezt a kápolnát Bornemisza-kápolnának is hívják, de a kászonszéki inkább csak impéri kápolnának nevezik. A kápolna a Bornemisza megnevezést azért kaphatta, mert ez a család lehetett a birtokosa a területnek vagy a közvetlen szomszédságában lévő területeknek. Csutak János 1672-től 1742-ig élt, később a Kászoni családnevet vette fel, majd még később a Bornemisza nevet, amikor bárói címet kapott.

Kászoni Bornemisza János és leszármazottainak jelentős része a Habsburg-kori Erdély nagyon befolyásos személyei voltak, fontos szerepet játszottak sok évtizeden keresztül az erdélyi politikában és közéletben. Felemelkedések és bukások jellemezték ezeknek az embereknek az életét. Azt is meg lehet állapítani, hogy e szerteágazó, immár több évszázados jeles családja ma élő tagjai is jelentősek az európai társadalomban. A kápolna belső falán lévő emléktábla felirata magyarul és angol nyelven készült, és a rajta szereplő Hans Heinrich Thyssen Bornemisza de Kászon báró neve (1921–2002) azért kapcsolódik a Bornemisza családhoz, mert 1907-ben Ferenc József császár jóváhagyta, hogy a fiúörökös nélküli báró Bornemisza Gábor (1859–1915) császári és királyi kamarás rangja, előneve és címere vejére, Heinrich Thyssenre (1875–1947) is kiterjedjen, leszármazottai így a báró Thyssen Bornemisza de Kászon et Impérfalva nevet viselik.

S hogy elérkezzünk a jelenkorba, a 2013 októberében történt szép emléktábla-avatáson láthattuk Thyssen-Bornemisza Francesca bárónőt (sz. 1958) és kíséretét, Tőkés László püspököt, magyarországi politikusokat és más ismert személyiségeket. Francesca bárónő édesapja és nagyapja is jelentős, világszerte ismert műgyűjtők voltak, akiknek tulajdonában sok klasszikus és modern festmény található.

A kápolnadombról igen szép kilátás nyílik Impér falura, a medencét körülvevő dombokra, hegyekre. A cinteremből egy tágas kapun jöhetünk ki, két masszív kőoszlop között. Az egyiknek a külső falán, keretben foglalva felirat van „Az Úr sz. teste DICsiretIre épÜlt e körfal IMPér polgárai áltAL.”

Hat évvel ezelőtt a kápolnakerítés előtti elhanyagolt területet szépen elrendezték a Thyssen-Bornemisza család költségén. Lépcsőt alakítottak ki, 16 lépcsőn ereszkedhetünk le a dombról egy szépen kialakított, 15x15 méter területű pihenőfelületre, ahol öt díszített, stílusos pad van elhelyezve. Mindeniknek a támláján kicsi fémlemezre az adományozók nevei vannak felírva. Az első Hans H. Thyssen Bornemisza de Kászon báró neve olvasható, aki 2002-ben hunyt el. Az ő lánya az imént említett Francesca A. Thyssen Bornemisza de Kászon baronesz. Róla tudjuk, hogy 2003-ig volt Habsburg Károly felesége, három gyermekük született. Francesca nevét viseli egy másik pad, a további három pedig a három gyermekéről van elnevezve: Eleonore von Habsburg Lothiringen (sz. 1994), Ferdinand Zvonimir von

Ferdinand Zvonimir padja

Habsburg Lothiringen (sz. 1997), Gloria von Habsburg Lothiringen (sz. 1999).

Szakemberek szerint a kápolna falait meg kellene védeni a következő évek során a felszívódó nedvességtől, a kőkerítést is restaurálni kellene, a szabadtéri padokat pedig megfelelő módon karbantartani. Mindezek mellett mi, kászoniak, többet tehetnénk a jövőben azért is, hogy mások is kíváncsiak legyenek és meglátogassák mindazt, amit itt röviden bemutattunk.

Felhasznált irodalom

Botár István: *Középkori kápolnák Csíksban*. Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem- és Régiségtárából. Új sorozat IV. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2013.

Jékely Zsombor – Kiss Loránd: *Középkori falképek Erdélyben. Értékmérés a Teleki László Alapítvány támogatásával*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2008.

A Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség honlapja.

Díszpad. Képek: Sztojka Tamás

György Imre

A kászonújfalvi halasok

Kászonszék a Keleti-Kárpátokban található, Hargita megye délkeleti részében, a Csíki-medence, Alcsík szomszédságában. Északon és nyugaton Alcsík, keleten a Kárpátok, délen pedig Kézdiszék határolja. Kászon vidékét Csíkkozmas és Kézdivásárhely között a 11B országút szeli át, amely csak Kászonújfalut érinti. A 121G megyei út a Kászonújfalú-Kászonaltíz-Feltíz-Impér-Doboly-Kászonjakabfalva vonalon köti össze a falvakat.

Kászon öt faluból áll. A három egybeépült falu, Altíz, Feltíz és Impér együttvéve Nagykászon néven ismert, míg Jakabfalva és Újfalu különálló település. Újfalu 6 km-re, míg Jakabfalva 3 km-re helyezkedik el a község közigazgatási központjától, Kászonaltízről. A község távol esik a vasúttól, a legközelebbi vonatállomás helyei: Kézdivásárhely (28 km-re), Tusnádfürdő (31 km-re), illetve Csíkszereda (42 km-re).

A viszonylagos földrajzi elszigetelődése a Kászoni-medencének a múltban – és több téren napjainkban is – sok szempontból befolyásolta és meghatározta a vidék életét. A Kászon-vidék összterülete 308,1 km², általános tengerszint fölötti magassága 700-750 méter, de környező hegyei sem haladják meg nagyon az 1200 métert.

Kászonújfalú története

„A Nyergesről lelejtve, a Nyerges-pataknak szűk völgyecskéjébe értünk, mely keleti irányban halad, s csak alább a Hindó tartományából letörtető Vészes patak beszakadásánál szélesül egy kisé ki. Ott fekszik Kászonújfalú, mely Csíkszeredától egy posta, közel négy mérföldnyi járásra van. Ugy látszik, hogy Újfalu két faluból alakult, mert az 1702-ki összeírásban Újfalu és Felső-Újfalu van bejegyezve” – írja Orbán Balázs *A Székelyföld leírása* című könyvében.

Kászonújfalú a kászonszéki falvak legfiatalabb települése, ahogy ezt a neve is mutatja. Bár első írásos említése 1477-ből való, ez még nem jelenti azt, hogy korábban már ne létezett volna, hiszen az eddig ismert dokumentumok alapján valószínűleg az 1400-as évek elején jött létre a település. A plébánia *Domus Historiájában* a krónikás a következőket írja 1869-ben a falu nevééről és keletkezéséről: „Kászonújfalú eredeti kezdetéről sem régi jegyzés, sem hagyomány nincs, annyi bizonyos, hogy Nagykászonból jöttek át lakhelyül e vidéket jónak és szépnek látván addig is földjeiket bírván.”

A település a 11B jelzésű nemzetközi országút mentén helyezkedik el, az 1849.

Kászonújfalú és a Kászoni-medence. Kép: Gergely Szilárd

Kászonújfalú 1917-ben. Képeslap. Karda Ervin gyűjteménye

augusztus 1-jén lezajlott nyerges-tetői csata emlékművének közvetlen szomszédságában, Csíkszeredától 36 km-re, Tusnádfürdőtől 25 km-re, Csíkkozmasztól 15 km-re, Kézdivásárhelytől 26 km-re, melyet aszfaltszönyeggel borított műúton lehet megközelíteni.

Az 1567-es, 25 dénáros összeírás a falut (Kászon) Wij ffalwa néven 26 kapuval jegyzi. 1614-ben Kazon UYFALUH-ban 108 családfőt írnak össze. Az 1619-es Csík-, Gyergyó- és Kászonszék *Universalis Conscriptio*ja KAZON VYFFALVIAK név alatt 75 családfőt jegyez fel, míg 1638-ban 90 családot. A lakosság száma 1657-ben 300 fő volt, majd 1716-ra 481 főre emelkedik, azonban ez a növekedés nem tartott soká, mert az 1717–1719-es pestisjárvány következtében a falu lakosságának majdnem fele, 207 személy meghalt, és 274 fő maradt. Ez a szám az idők folyamán fokozatosan növekedni kezdett. 1786-ban 855 fő, 1816-ban 1277 fő, 1830-ban 1400 fő volt a lakosság száma. 1850-ben, közvetlenül a szabadságharc után 1981 fő lakta a falut, amely 1857-ben volt a legnépesebb, 1993 fővel. Ez a növekedés azonban nem tartott sokáig, a századfordulót követően a lakosság száma csökkenni kezdett: 1910-ben már 1758 fő, 1941-ben 1728 fő, 1956-ban 1511 fő, 1966-ban 1385 fő, 1977-ben 1173 fő, 1992-ben 892 fő, 2002-ben 839 fő volt a lélekszám.

Kászonújfalú, a környező székely falvakhoz hasonlóan, a könnyebb igazgatás és szervezés kedvéért tízesekre volt felosztva. Így a falu hat tízesből áll – keresztformát öltve nyugatról keletre: Felszeg, Veresvész, Középszeg, Alsószeg, Hermánszeg és Ajnád; később tizenhat tízesre osztották fel a községet.

Egy tízeshez körülbelül harminc család tartozott, élükön tizedessel, tízesbíróval. A tízesek a hely fekvéséből eredően vagy éppen az ott elhaladó patakok nevéből kapták nevüket. A tízeseken kívül volt még egy kisebb szerkezeti elem, amely már nem közösségi alakulat, de hozzátartozott a közösséghez, ez pedig a telek volt. A telek tágas volt, mivel az állattartás külterjes formái a lakhelyek melletti nagyobb „baromudvar” kövezték meg.

**A faluban napjainkban
többnyire új, téglából
épült, cseréppel födött,
öt-hat lépcsőnyire
megemelt egyszintes
lakóházak találhatóak.**

A telek különböző részein foglalnak helyet a különböző célokra külön-külön emelt épületek. A telek kettős udvarú, amelyet az állattenyésztés indokolt. Az udvaron a ház az utca közelében van, a keskenyebb oldalával fordulva az utca felé, a csűr pedig az udvar belsejében áll, keresztben elkülönítve az udvartól a hátrább következő kertet. A csűrnek ezt az elhelyezését egyrészt a tűzveszély tette szükségessé, különösen a régi szalmás, zsindelyes tetők idején, másrészt pedig az udvarforgalom rendje, amely szerint a gabonával vagy szénával hazajövő szekér a kapuval szemben álló csűr közé hajt be, s onnan rakodik le.

Különbben is a csűr a földműves legfontosabb épülete, egész szerzeményének gyűjtőhelye: az egyik felén az

istálló, benne az igásló, ökör, fejőstehén és borjú, a másik oldalon az odor, ebben és a csűrhíjában a szálasgabona és takarmány talál helyet. A csűrhez még hozzáragasztva az ól, pajta vagy kotéc a disznónak és majorságnak, ketrec a polyvának, szín a szerszámoknak, esetleg árnyék a szekérnek és a juhok helye.

A házat úgy helyezik el, hogy bejárata és az egész előtér napfényes, száraz legyen – lapos kövekkel ki is rakták az udvart a kapuig, kútig – és hogy az ajtóból, ereszből a csűr és istállót jól szemmel tarthassák. Az udvarnak a házzal szemben levő sarkába kerül a sütő vagy sütőház, amely nyáron, midőn itt főznek, egyben a család legfőbb tartózkodási helye is. Az udvar közepe táján, lehetőleg a ház eresze és a kicsi kert közelében van a gémeskút, itt itatják itatócseberből az állatokat. Az újabb, szűkebb telkeken a házat már egészen „kiteszik az utcafrontra”, s így a ház előtti kis virágoskert is a ház mögé kerül.

A községben a faépítkezés hosszú ideig kizárólagos volt. 1910-ben az épületek 90%-a még fából készült. Az építkezés ekkor még kalákában folyt, amelyre összehívták a rokonokat, szomszédokat, komákat, sógorokat, és a gazda vagy a „legügyesebb” meghívott vezetésével egy hét alatt fel is építették a házat. Az 1890-es évek körül mind fontosabbá lett a régi ácsstudomány mellett a kőművesmunka, s ekkor létesült (1894-ben) a faluban az első téglagyár, amely még inkább lehetővé tette a nagyobb házak kőből-téglából való építését és cseréppel való fedését.

A faluban napjainkban többnyire új, téglából épült, cseréppel födött, öt-hat lépcsőnyire megemelt egyszintes lakóházak találhatóak, de van emeletes, illetve régi – száz évnél is öregebb –, fából épült, kívül-belül vakolt ház is, amely alatt pince van. A házak száma 1-től 495-ig tart, ennek felében sajnos ma már nem laknak, a másik felében is csak kevesen.

A századfordulót követően Csoboth József községi bíró és a vezetőtanács esküdt tagjai egy egyöntetű határozattal pótdadót vetettek ki a falu lakosságára, amelyből, valamint a közbirtokosság baskai erdejéből építette fel a közbirtokosság – 1912-ben, immáron Kotró András községi bíró vezetése alatt – a falu impozáns községházát, amely magában foglalta a jegyző lakását, valamint a művelődésre alkalmas kultúrotthont. Az épület az idők során több célt is szolgált, így a valamikori jegyzői lakás 1973 és 2010 között óvoda, egy másik rész 1978 és 2015 között családorvosi rendelő,

Kászonújfaluból főutcája 1915-ben. Képeslap. Ázbe István magyarórmény kereskedő kiadása. Ft. György Imre gyűjteménye

az alagsor 1983 és 1990 között szövetkezeti üzlet volt, a kultúrotthon pedig mindig is megmaradt a művelődés szolgálatában.

Az épületegyüttes tulajdonjoga többször is változott, míg napjainkra a következőképpen alakult: a község háza nemrég ismét visszakerült a régi tulajdonosához, a közbirtokossághoz, míg a kultúrotthon a község, azaz a polgármesteri hivatal tulajdonában maradt. Ennek az utóbbi épületrésznek a legutóbbi nagy felújítása 2015 és 2017 között zajlott, többnyire a kászonaltízi, valamint a megyei tanács anyagi segítségével.

A község természeti viszonyait a hegyközi medencék sajátos formái és éghajlata határozza meg. Éghajlata mérsékelt szárazföldi, az évi átlaghőmérséklet 6-7 °C. A leghidegebb hónapok a január-február, amikor megszokottan számít a -20 °C körüli hőmérséklet. A legmelegebb időszak a július-augusztus. A térséget meghatározó széljárás az északnyugati szél, amely a vidéknek a legtöbb csapadékot hozza. A festői táj, látvány, a szép hegyek, dombok, amelyeket fenyő-, bükk-, gyertyán-, csere-, nyír- és tölgyerdők borítanak, a tiszta források és erdők rengeteg kincset rejtnek magukban és adnak az itt élőknek meg az ide látogatóknak, kezdve a növényvilág szépségén át az állatvilágon keresztül a borvíz, valamint a kenes vízforrások gyógyhatásáig.

Az éghajlati és természeti adottságokat tekintve Kászonújfaluból szép, és természeti kincsekben gazdag tájegységet alkot. A környező erdők az itt lakó emberek számára nemcsak biztonságos helyet jelentettek a háborúk idején vagy

éppen szélárnyékbeli menedéket kínáltak a tűz nap elől, hanem a mindennapok egyik legfontosabb létfenntartó forrásai is voltak. Innen termelték ki az épület-, eszköz-, és tűzifát, amelyet a vízi fűrészeken feldolgoztak, majd pénzért cserében értékesítettek.

Az erdőlés mellett a gyűjtögetés az elmúlt századokban a gazdasági tevékenység szerves részét képezte, amely egyben jelentős ételmezést, ruházatkodást biztosított az itt élő emberek számára. A fák melléktermékeit, a gombákat, erdei gyümölcsöket, gyógynövényeket a saját szükségletére nagyon sok család maga gyűjtötte össze, ezt a szegényebb népréteg természetesen pénzkeresésre is felhasználta. A gyűjtögetés jelentősége azonban inszégmentes időkben sem csökkent, hanem tovább folytatódott. Az erdei gyümölcsök, gombák, gyógynövények nemcsak a háztartásban, hanem az ipar és a kereskedelem ellátásában is nagy jelentőséggel bírtak.

Az erdőlés és gyűjtögetés mellett az itt lakó emberek önellátó, hagyományos földművelést folytattak. Amint erről 1764-ben egy folyamodványban így írnak: „Mivel erdőn inkább, mint mezőn lakunk, földünk terméketlen, ezért inkább szegénységben, mint gazdagságban bővelkedünk.” Ezért a mindennapi kenyér biztosítása nagy gondot jelentett, de a kevés szántó hiányában is arra törekedtek, hogy a kenyérhez szükséges gabonát maguk termeljék meg.

A határt kétfelé osztották, alsó és felső határnak nevezték el, nyomás- és vetéshatárnak, nyomásnak és tilalmasnak. A határnak ez utóbbi felében természetették az őszi és tavaszi

gabonafajtákat. A másik határrész pihent, termőerőt gyűjtött: legeltették, trágyázták, szántással, boronálással készítve elő a megfelelő magágyat a következő vetésre. Leginkább őszi búzát, rozst termeltek. 1871-ben még mindig több volt a rozssal, mint a tiszta búzával vetett szántó. Ugyanakkor termeltek zabot és árpát is.

Bizony sokszor még a jó gabonatermés sem oldotta meg a kenyér gondját, általában behozatalra szorultak. A fő gabonaellátó Kézdivásárhely piaca volt, ide a szomszédos Moldva és Havasalföld síkvidéki termelőitől vásárolták fel a gabonát, ha már a környező Háromszéken sem lehetett kapni. Csíkból is szereztek be kenyérnek valót, ugyanakkor vittek is oda eladni búzát és rozst. A határban a gabonaféléken kívül vetettek virágos és magos kenderet, valamint lent. A kenderből szép szőtteket, varrottasokat, ruházati cikkeket készítettek. A lenből préselés útján olajat nyertek. A 18. században jelent meg a pityóka (krumpli), amely lassan terjedt el, de a század végére az egyik legfontosabb élelmiszer-növényé lett. A kukorica csak később, az 18. század végére került be az élelmiszer-növények közé, de akkor is csak a kerti vetemények közé sorolják, s mint csemegét fogyasztják.

A veteményeskertek és gyümölcsös-kertek régen rendszerint a település közelében és patakok mellett helyezkedtek el, kivonva a kettős határforgóból. A veteményeskertekben csak olyan zöldségeket termeltek, amelyek a szükségleteknek, a helyi éghajlatnak és talajviszonyoknak megfelelnek, mint a vöröshagyma, fehérhagyma, fokhagyma, káposzta, uborka, murok (sárgarépa), zöldbuzulyka, borsó, mák, kapor, csombor, petrezselyem, zeller, lestyán, tárkony, torma, cékla, tök, retek, cikória, saláta, sóska.

A gyümölcsös-kertekben leginkább almát, körtét, meggyet, cseresznyét és szilvát természetettek, amelyekből dzsemet, lekvárt készítettek, illetve ha bő termés volt, akkor pálinkát is főztek belőlük.

Ugyanakkor az itt élő, szántó-vető emberekről azt is bátran elmondhatjuk, hogy jó állattartó gazdák voltak. Leginkább lovat és szarvasmarhát tartottak. A lovak és szarvasmarhák egy része a nyarat kint, a kászonszéki havasi legelőn töltötte, a megfogadott pásztorok felügyelete alatt. Az állatok kiteleltetésére a gazdák nyáron kézi kaszával a környező hegyekben, erdőkben lévő kaszálók fűvét mind lekaszálták és feltakarták, így télire szénát, sarjút csináltak. A környező hegyek és havasok jó

Bukarestben szolgáló kászonyfalvi testvérek 1923-ban (balról jobbra: Csűrös Apollónia, Csűrös Ignác, Csűrös Rozália). Kép: Ft. György Imre gyűjteménye

legelőt biztosítottak a kisállattenyésztőknek. Így a juh- és kecsketenyésztés gyakorivá vált, különösen az ide betelepített román zsellérek között, akik kiválóan értettek ehhez a munkához.

Az állattartás mellett voltak, akik halászáttal és vadászattal is foglalkoztak, hiszen itt az erdő vadban és halban bővelkedik. Ezért a patakok partját, vizeinek tisztaságát, sőt halállományát elszántan védték az itt lakó emberek. Mivel a helyiek a környező patakokban

sokat halásztak, ezért a környező falvakban a kászonyfalviakat régen halászsoknak is hívták.

A parasztembereknek régen nem volt szabad szarvasra, vaddisznóra, őzre, rókára, nyúlra, császármadárra, vadtyúkra, túzokra vadászniuk, de vadászhatták a medvét, a farkast, a nyestet, a hiúz, a vadmacskát és a görényt. Ezen mezei, erdei vadakat többnyire ehető húsuért, értékes bundájukért, prémjükért, bőrükért ejtették el.

A Bukarestben szolgáló kászonyfalviak

Amint már említettem, a községet körülvevő hegyek és erdők miatt aránylag kevés a termőföld, így csupán a földművelésből és állattenyésztésből roppant nehéz volt megélni. A századfordulót követő évtizedekben ezért a fiatal és középkorú férfiak többsége építkezésekre ment dolgozni, mint kútúzó ács vagy segédmunkás. A nők gazdagabb bukaresti, esetenként galaci családoknál találtak munkát, ahol mosni, főzni, takarítani kellett, a férfiak építkezéseken és gyárakban dolgoztak. A munkájukért kapott pénzt hazaküldték az itthon gazdálkodó és a gyermekeket nevelő nagyszülőknek, vagy éppen házat építettek, földet, kaszálót vásároltak belőle.

Bartha Ferenc plébános a *Domus Historiában* 1912-ben ezt a nehéz helyzetet örökíti meg, amikor megírja, hogy „a falu fiatalsága ősztől tavaszig, a rossz időjárás okozta terménykiesés és megélhetés miatt a szomszédos Romániába kell menjen dolgozni”. 1920 és 1940 között minden egyes télen kb. 600–800 ember hagyta hátra gyermekeit, idős szüleit, szeretteit, és ment dolgozni a román alföldre. Bár anyagilag gyarapodtak, lelkileg egyre koldusabbá váltak, mert télen, amikor lehetett volna velük lelkileg foglalkozni, nem voltak, nyáron pedig a mezei munkával annyira el voltak foglalva, hogy nem lehetett őket megközelíteni – panasolja a plébános. Így teltek az évek, s a helyzet nem lett jobb, inkább rosszabbra fordult.

Az 1948-as államosítással a szocialista-kommunista diktatúra még inkább megnehezítette az itt élő emberek életét, sőt mondhatni teljesen ellehetetlenítette. A földek tagosításával, a különféle beszolgáltatásokkal arra kényszerítette őket, hogy ismét elhagyják szüleiket, gyermekeiket, és útnak induljanak Bukarest és a környező városok felé szolgálni és dolgozni a mindennapi betevő falatért. Ez a gyakorlat pedig az 1989-es forradalommal és rendszerváltással nemhogy megszűnt, hanem inkább fokozódott, és tart mind a mai napig.

Az 1848–49-es kászonyfalviak és a nyerges-tetői csata

1848. március 15-én kitört Bécsben és Budapesten a forradalom, melynek híre már március 20-ra elérkezett Erdély fővárosába, Kolozsvárra. Az országgyűlésnek minél hamarabb döntenie kell Erdélynek Magyarországgal való egyesülése, a köztelherviselés s a

Kászónújfalvi ácsok és segéd munkások a bukaresti építkezésen. Bukarest, 1936.
Kép: Ft. György Imre gyűjteménye

törvény előtti egyenlőség, valamint a kárpótlással megvalósítandó jobbágyfelszabadítás kérdésében. Ám az unió követelése rejtetten magában foglalta a nemzeti ellentétek kiéleződésének veszélyét, mivel 1848 májusától a románok és a szászok elleneztek Erdély egyesülését Magyarországgal. Ehhez Bécsből kaptak biztatást, sőt támogatást, mert a Habsburg-hatalom félt Magyarország megerősödésétől.

1848. június 15-én Csík-, Gyergyó- és Kászonszék nemessége megtartotta nagygyűlését, melyen Kászonszékét Székely Károly képviselte. A megbeszéléseken jelen volt Gál Sándor is mint miniszteri biztos, aki előterjesztette gróf Batthyányi Lajos kormányelnöknek 1848. május 10-én kelt azon felhívását, mely szerint 12 000 székely katonát kell küldeniük a Szeged melletti állandó táborba. Alig telt el néhány nap, 1848. május 19-én gróf Batthyányi Lajos miniszterelnök harcra szólította a székely zászlóaljat a haza védelmében. A hat székely század tizenkét zászlóaljból állt. Az első székely század első zászlóalját a kászónújfalviak és a csíkközmásiak alkották.

A következőkben az első székely század első zászlóaljában szolgáló kászónújfalvi honvédek, nemzetőrök névsorát láthatjuk, akik a forradalmat és szabadságharcot végigharcolták és élve hazatértek: őrmester: id. Gergely Ferenc; tizedes: Bartha Ignác, Endes Antal, Kovács Sándor, Kovács Mózes, Kovács Balázs, Kajcsa Ferenc, Mihály Ádám, Nagy József, Péterffy István, Péterffy Mihály, Péter György, Tima Lajos, Tima István, Tima Ferenc, Titz József, Vitos József; közkatona: Barta András, Barta János,

Becze András, Bene József, Bernád Alajos, Bokor András, Bokor István, Borbát Ferenc, Csobot Márton, Darvas Ignác, Fülöp Ignác, id. Gergely András, György György, Kajcsa János, Kocsis Imre, Kovács Alajos, Kovács János, Kovács Ignác, Kovács Mózes, Kurta György, Posztuj András, Róka József, Szilveszter Mihály, Timód Elek, Vaszi András.

Míg a határőrezred székely zászlóaljai Újvidéken és Arad környékén harcoltak, Erdélyben is kiéleződtek az ellentétek. 1848. november 29-én a magyar forradalmi kormány az erdélyi hadsereg fővezérévé Bem József tábornokot nevezte ki, aki kiáltványban fordult a székelyekhez. Főképp Csík-, Gyergyó- és Kászonszék katonai erejére számított, amelynek csatlakozását 1849. január 22-re tűzte ki. Közben Csík-, Gyergyó- és Kászonszék katonai főparancsnoka Gál Sándor lett, aki csatlakozott Bem csapataihoz.

Míg a 78-as zászlóaljhoz beosztott gyergyóiak, csíkiak és kászóniak nagy része Hátszeg környékén és a Bánságban harcolt, addig a Székelyföld mondhatni katonai védelem nélkül maradt. Közben a bécsi udvar 1849. április 26-án hivatalosan kérte az orosz haderő beavatkozását. Erre a cár 1849. május 24-én elrendelte a Havasalföldön, Moldvában és Ukrajnában állomásozó csapatoknak az intervenciót. Az orosz hadsereg támadása 1849. június 20-án kezdődött el Beszterce és Brassó felől.

Létszámuknak és fegyverzetüknek köszönhetően az ellenséges orosz csapatok 1849. június 24-én elfoglalták Sepsiszentgyörgyöt és Kézdivásárhelyt. Ez alkalommal Gábor Áron ágyú- és lőszergyárát is elpusztították. A két

fontos város elvesztése Gál Sándort Háromszék feladására kényszerítette, aki a megmaradt székely haddal visszavonult Tusnádig. Majd Móricz Sándor derék utászkarai százados közreműködésével néhány ágyút küldött a Nyerges szorosába, létrehozva a Nyerges alatti tábor, amelynek vezetésére Tuzson János őrnagyot bízta meg, mondván, hogy a pár száz emberrel inkább az utolsóig elvérzik, mintsem a Csíkba vezető szorost a muszkáknak feladja.

1849. június 25-én nyílt parancsot intézett a székely nemzethez, amelyben elrendelte, hogy minden harminc éven aluli, fegyverfogható férfi siessen a Nyerges-tető alatti táborba, fejszével, kaszával, lándzsával felszerelve.

Bem József, az erdélyi had parancsnoka a székely sereget két részre osztotta: egy részét itthon hagyta Háromszék őrzésére, a másikkal július 21-én az Ojtozi-szoros felől Moldvába ment azzal a céllal, hogy fellázza a moldvaiakat az orosz és török uralom ellen, amely nem járt sikerrel, így kénytelen volt visszavonulni Erdélybe. Így ütközött meg július 23-án Szemerján az orosz-osztrák csapatokkal, kevés sikerrel.

1848. május 19-én gróf Batthyányi Lajos miniszterelnök harcra szólította a székely zászlóaljat a haza védelmében.

Tuzson János őrnagy a maradék székely sereggel Bem moldvai hadjárata után Ojtoznál visszamaradt, de az ellenség erős előnyomulása miatt visszavonulásra kényszerült. Kézdivásárhelyen, majd a Kászón völgyén át folytonos csatározás közt ért fel július 31-én a Nyerges-tetőre. Tuzson a maroknyi székely hadával a 86. honvéd zászlóaljjal, amely mindössze 800 honvédből, 40 huszárból és 6 ágyúból állott, azonnal állást foglalt, s délután 5 órától kezdve egészen késő éjszakáig tartóztatta a Clam-Gallas vezérlete alatt előnyomuló orosz-osztrák hadat.

1849. augusztus 1-jén kora hajnalban újult erővel tört ki a harc, amelyet a nagyszámú ellenség nem tudott másképp bevenni, csak csellel, árulással, ahogy ezt a kászónújfalviak szájhagyománya több változatban is őrzi. Az egyik ilyen hagyomány szerint az ott harcolók között kászónújfalviak is voltak, akik közül egy személy késő éjszaka hazajött a faluba, majd kora hajnalban ment

A nyergestetői honvéd emlékmű 2020-ban. Kép: Ft. György Imre

vissza, de akit az ellenség titokban meglesett, és nyomában szegődve végig követett. Ezzel a cári csapatoknak sikerült egy olyan támadási tervet kidolgoznia, amely végül győzelemhez és a székely zászlóalj szétveréséhez vezetett.

A másik változat szerint egy kászónújfalvi ember azért, hogy a falu népet megmentse az ellenséges csapatok vérfürdőjétől, valamint megóvja a teljes felégetéstől, csellel, árulással a Nyerges-tető kászónújfalvi lábánál, az Űgrős-patak mentén felvezette az orosz-osztrák csapatokat, amelyek a tető túoldalán beereszkedve, Csíklázárfalva felől körbevették Tuzson maroknyi seregét, és széjjelverték.

1849. augusztus 1-jén, délelőtt 10 óra tájban Tuzson arról értesült, hogy nemcsak segítséget nem kap, amit addig remélt, hanem az osztrák lovasság Csíklázárfalva felől bekerítéssel fenyegeti, s visszavonulását lehetetlenné teszi. Erre Tuzson megszüntette a harcot, és Tusnád irányába vonult vissza. Innen a Mitácson át Erdővidéknek tartott, ahol azután a kevés számú serege szétszórt. Honvédjei nagy része a Nyergesen és az e helytől Tusnádig elterülő Szenásmezőn pusztult el. Tuzson elesett honvédjeit a Nyerges-tetőn, a később állított emlékművel szemben, egy közös sírban temették el.

1849. augusztus 3-án Clam-Gallas serege elfoglalta Csíkszeredát, amit a honvédek lefegyverzése követett. Ez még nem jelentette a szabadságharc végét a székely honvédek, nemzetőrök számára. Bár 1849. augusztus 13-án megtörtént a világosi fegyverletétel, a székely katonák nagy része a végsőkig helytállt, sőt sokan közülük csak 1849. augusztus 24-én tették le a fegyvert Zsibón, az orosz hadvezetés előtt.

Kászónújfalviak a nagy háborúban

1914. június 28-án Szarajevóban meggyilkolták az Osztrák–Magyar Monarchia trónörökösét, Ferenc Ferdinándot és feleségét, Chotek Zsófiát, ami miatt a monarchia hadat üzent Szerbiának. 1914. augusztus 1-jén a hajnali órákban dobszóval közhírré tették az általános mozgósítást. Még aznap minden katonaköteles férfi elhagyta a közösséget, a családot, hogy fegyverrel álljon a szorongatott haza védelmére. Kászónújfaluból 456 katonaköteles férfi örömmel telve és kötelességtudattal áthatva sietett a részére kijelölt állomáshelyre.

A katonaságba berukkolt kászónújfalviak főleg a székelyudvarhelyi 82-es székely gyalogezredben, a brassói 24-es honvéd gyalogezredben, a marosvásárhelyi 9-es honvéd huszárezredben küzdöttek végig a háborút, részt vállalva annak minden nevezetesebb ütközetében az orosz fronttól a román és szerb harctereken át egészen az olasz csatateretekig.

1916. augusztus 28-án hajnalban a román katonaság átlépte határainkat. Rettenetes volt a helyzet, hiszen a község közel van a határhoz. A településen élők jó része szekereken elmenekült, egy része a közeli erdőbe, más része az anyaországba – írja Bartha Ferenc plébános a *Domus Historiában*. Az 1916-os év alatt teljes hadszíntér lett a falu. Azonban 1917 januárjában sikerült a román hadsereget kiűzni a faluból, így az elmenekült emberek 1917 tavaszán ismét hazatérhettek otthonaikba.

Az itthon maradt emberek elhátározták, hogy minden nap este összegyűlnek a templomban, míg a háború tart, és imádkoznak a fegyverek

győzelméért. Az ájtatosságok a hívek általános részvételével a háború végig tartottak. A hosszas és sok nélkülözéssel járó háború mindenkit megviselt, különösen azokat, akiknek szerettei soha nem tértek haza. A korábban már említett, 456 hadba vonult kászónújfalvi férfiből 365-en tértek haza, és 91-en veszítették életüket.

„A kicsi magyar világ”

1940. augusztus 30-án Bécsben egy német–olasz döntőbíróóság megosztotta Erdélyt Románia és Magyarország között. Románia át kellett hogy engedjen Magyarországnak 43 000 km²-t, valamint több mint 2,5 millió lakossal. Ezzel a döntőbírák Erdély egy részét, valamint a Székelyföldet visszacsatolták az ezeréves magyar hazához, amelyet a trianoni szerződés annak idején attól elszakított és román fennhatóság alá helyezett.

1940. szeptember elején a magyar hadsereg bevonult Észak-Erdélybe. A huszonkét évi rabságnak és elnyomásnak vége lett. Leírhatatlan öröm volt ez mindenki számára. Könnyek között adtak hálát a jó Istennek, és kitörő örömjongással fogadták és üdvözölték 1940. szeptember közepén a Kászónújfaluba érkezett első honvéd katonákat. Szakács Ferenc (1931–2009) bányamérnök erre az örömteli eseményre így emlékszik vissza: „Édesapámék díszkaput állítottak a falu központjában, a nők felvirágozták és beszédekkel, éljenzéssel, kaláccsal, süteményekkel, pálinkával vártuk a tankokkal, terepjáró- és tehergépkocsikkal, ágyúkkal, kerékpárokkal, lovas fogatokkal bevonuló honvédeket.”

A második bécsi döntést követően Székelyföldön is elkezdődött a leventegyeseletek megszervezése, amely 1944 szeptemberéig tartott. E leventeservezetek a 12–22 éves, rendszerint iskolából kimaradt fiúkból és 10–19 év közötti önkéntes leányokból álltak. A leventeköteles fiatalok nevelésében nagy hangsúlyt fektettek a testnevelés mellett a fegyelemre, a vallásérkölcsei és nemzeti szellemű nevelésre, mintegy ezzel is előkészítve őket a későbbi sorkatonai szolgálatra. A kászónújfalvi Levente Egyesület 126 fiatal legényből állt.

Kászónújfalu és a második világháború

Kászónújfalu délkeleti határánál, a Katrosánál 1943 tavaszán elkezdődött a katonai erőd építése, ahol a völgy a

Kitüntetett kászonszékbeli huszárak 1916-ban (balról jobbra: Gál Sándor, Szócs András, Burján J., Szotyori L., Pakots). Kép: Mihály Domokos gyűjteménye

legkeskenyebb volt, a hegyek pedig a legmeredekebbek. Az építkezésein körülbelül 600 idegen és helybéli munkás, valamint a 21/2-es magyar királyi század két százada dolgozott. 1944. augusztus 23-át követően a román és szovjet csapatok az Aklos-hágón keresztül, valamint Kézdivásárhely felől elérték a Kászonszék völgyét. Az említett katrosai erődöt felrobbantották. A visszavonuló német és magyar csapatok a román és szovjet csapatok előtt a hidakat, utakat teljesen beaknázták. Ugyanakkor a Nyerges-tetőről ágyúkkal tartották vissza a szovjet csapatokat, ez frontvonalá váltóztatta az egész falut. A lakosság egy része az erdőbe, másik része az anyaországba menekült. De voltak, akik a faluban maradtak, és az itt átvonuló ellenséges csapatok fegyvereivel kellett szembenézniük. Ekkor égett le Felsőközépszeg, Ajnád, valamint Alsóközépszeg tizenhárom család háza és gazdasági épülete, sőt a civil lakosságból és a magyar katonákból néhányan életüket veszítették.

Az itt zajló háború civil áldozatai között volt: László Katalin huszonhárom éves hajadon, akit egy aknaszilánk talál el, Csoboth János ötvenhét éves családfő, akinek szintén egy becsapódott lövedék okozta halálát, Ilyés K. András (Gusztai) háromgyermekes édesapa, akit egy német katona fegyvere küldött a halálba, majd a háború végén Nagy József ötéves kisfiú és Ilyés K. Dénes (Veres) tizennyolc éves legény, akiknek gránát- és bombarobbanás okozta halálát. Az elesett magyar katonák között volt: Nesz László hadapródörmmester, akit holttestéről felismerve Gál Mátyás, Barta János (Cápán) és Bara Mihály katonakollégái temettek el, a falu végén,

Nagykászonszék felé balra, a Nádaska-patak partján, míg Bubreg Mátyás (1922–1944) honvéd id. Mihály Sándor (Berta) kertjében nyugszik.

Nem tudjuk pontosan, hogy a második világháború alatt a faluból hány személyt hívtak be katonának, és hányan vettek részt a háborúban. Azonban arról, hogy kik haltak hősi halált, sikerült egy névsort összeállítani, mely szerint: Barta András, Barta Antal, Bálint Sándor, Borbát András, Csoboth Dénes, Csoboth Illés, Csoboth János, Csíki Lajos, Darvas Lajos, Fülöp András, Fülöp Imre, Fülöp Dénes, Fülöp László, Gergely Ferenc, Ilyés János, Kovács Albert, Kovács Antal, Kovács Márton, Kovács Imre, Kubrics Károly, Kurta László, László Albert, Márton Ferenc, Mihály Lajos, Prigye András, Szócs András, Szilveszter András, Szilveszter Sándor, Tima Alajos, Tubák János, Tubák Lajos, Tulit András, Vitos Lajos.

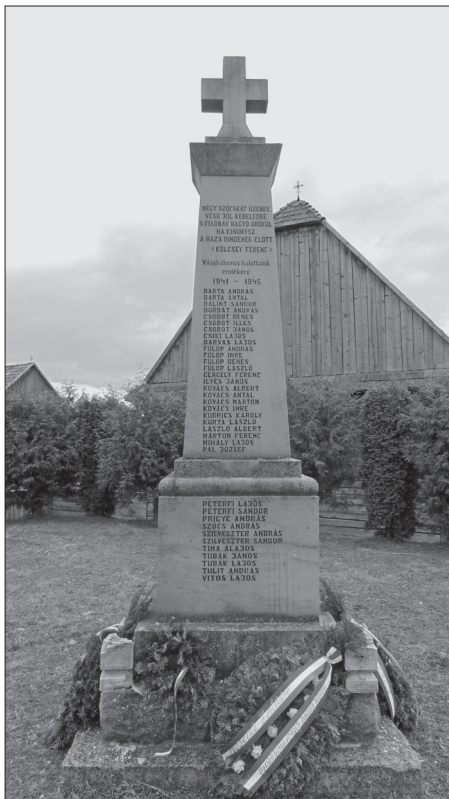
A fogságba esett katonák egy részét sikerült beazonosítani, de csak azokat, akik orosz fogságban voltak, és nyilvántartásuk megmaradt.

A fogságba esett katonák egy részét sikerült felkutatni és beazonosítani, de ott is csak azokat, akik orosz fogságban voltak, és nyilvántartásuk megmaradt. Ezek a következő személyek voltak: Ambrus Antal Alberté, Ambrus

János Ferencé, Barta János Lajosé, Borbáth András Andrásé, Borbáth András Antalé, Borbáth Ferenc Ferencé, Borbáth Lajos Lajosé, Csoboth József Józsefé, Darvas András Ferencé, Darvas János Ferencé, Debreczy Sándor Józsefé, Gergely András Lajosé, Ilyés András Jánosé, Ilyés Ferenc Ferencé, Kajcsa Dénes Dénesé, Kajcsa László Mártoné, Koszti János Mihályé, Kotró Sándor Ferencé, Kovács Ferenc Lajosé, Kovács Márton Lajosé, Kurta György Jánosé, László Antal Antalé, Majláth József Lajosé, Mihály Antal Lajosé, Mihály Márton Ádámé, Mihály Sándor Sándoré, Péter Ferenc Józsefé, Péterfi Sándor Ádámé, Sipos Lajos Lajosé, Tima Antal (Síró) Antalé, Tima Ferenc Andrásé, Tulit György Jánosé, Vitos Ignác Dénesé.

A kászonszékbeli egyházközség

A kászonszékbeli egyházközség megalakulásáról az első írásos emlékünk 1583-ból való, mely szerint: „1583-ban egész Székelyföldön mindössze 24 pap volt. Csíkban 1-1 pap: Szenttamáson, Szentmihályon, Szentmiklóson, Somlyón, Szentgyörgyön, Menaságon, Kozmáson, Szentsimonon, Szentkirályon, Mindszenten, Boldogasszonyfalván; 2-2: Gyergyószentmiklóson és Kászonszékben.” Az egyházközség első önálló papja 1605-ben Császár János plébános volt, majd következett Faber István plébános, Lukács András plébános, Lendvai János plébános, Mártonfi István esperes-plébános, plébániai kormányzó, Ráthkovitsi Valentin ferences misszionárius, Lukács István ferences misszionárius, Szentmártoni Gál István plébániai kormányzó, Baráthi Mihály plébános, filozófiai doktor, Ülkei Gergely esperes-plébános, plébániai kormányzó, Bertalan Tamás esperes-plébános, plébániai kormányzó, Ambrus Mihály plébános, Antalfi Zsigmond plébános, Szentmártoni Gál István plébániai kormányzó, Vízi Lukács plébános, plébániai kormányzó, Csűrös József ferences misszionárius, Csergő János plébános, Mátyásfi István plébános, Becze István plébános, Nagy Ferenc plébános, Márton János plébános, Szabó József plébános, Bernárd Sándor plébános, Gál József plébános, Bajcsi Antal plébános, Hella Mihály plébános, Dombi János plébános, Ferenczi János plébános, György György plébános, Veress István plébános, Bartha Ferenc esperes-plébános, György Gábor esperes-plébános, Ferenc Sándor plébános, Szabó Ferenc segédlelkész, Borsos János plébános, Kosza Vilmos plébános, Fábrián Dénes

A kászonújfalvi I. és II. világháborús emlékmű 2020-ban. Kép: Ft. György Imre

plébános, Virág László szentszéki tanácsos, plébános, Veress Sándor Levente plébános.

Ez idő alatt az egyházközség a következő egyházi személyeket adta a római katolikus egyháznak; az erdélyi ferences rend szolgálatában állt: P. Szabó (Ferenc) Benedek, P. Szabó (István) Modeszt, P. Tima (Ferenc) Boldizsár, P. Nagy (Mózes) Dániel, Bernárd (Sándor) Emil novícius, P. Tima (József) Dénes csíksomlyói másod-házfőnök, képezdei zenetanár; a jezsuiták szolgálatában áll: Szász András SJ; az erdélyi (gyulafehérvári) római katolikus főegyházmegye szolgálatában állt, illetve áll: Mihályi István plébános, Szilveszter András plébános, Csobot Márton plébános, Bartalis István plébános, dr. Ujfalusi (Tódor) József apát-kanonok, teológiai tanár, dr. Szilveszter Ferenc szentszéki tanácsos, főgimnáziumi tanár, Gábor József segédlelkész, Darvas Albert plébános, dr. Ambrus Imre plébános, Tubák László ny. plébános, Ilyés K. Imre ny. lelkész, plébániai kormányzó, György Imre plébános.

A kászonújfalvi plébánia

A mai plébánia építése Veress István plébános, Csobot István bíró és Pál Ignác megyebíró idején történt. Az építke-

zésnek 1881. május 28-án fogott neki Ifj. Ilyés Ferenc helyi kőműves. Mivel az épület alatti talaj nem volt a legmegfelelőbb, az északkeleti rész nagyon vízforrásos volt, ezért a földet az ilyenkor megszokottnál mélyebbre kellett ásni, jó sűrűn és hosszán pedig cserefacölöpöket kellett alapnak a földbe verni. Az építkezéssel 1881-ben annyira haladtak, hogy még azon évben földel is került az épületre. A munkálatok folytatódtak, és a plébános már 1882. augusztus 15-re az új plébánia épületébe be tudott költözni. Így épült fel a mai plébánia négyévnnyi korcsmajogból, a falu népe adományából és közmunkájából.

A plébánia épületét az idők folyamán többször is javítani kellett. 1903-ban a szobákat kifestették, az ajtókat kicserélték. 1912-ben a verandát beüvegezték, a szobákat kifestették. Az udvarra a régi gazdasági épületek helyett egy új istállót és nyári konyhát építettek. A második világháború az épületet sem kímélte, ezért újra javításra volt szükség. A munkálatokból mindenki kivette a részét, az egyházztanáccsal az élen. A javítások során a gabonás a kapu mellől a jelenlegi helyére került. A plébánia tönkrement tűzfalát 1959-ben visszabontották, és tetőzetét átépítették. A régi nyári konyhát lebontották és eladták, az árát az egyházközség a javításokra fordította. A kántorcsúrt is később eladták, a kollektív gazdaság vásárolta meg. Ebből az összegből vezették be a villanyt 1965-ben a plébánia épületébe. 1967-ben a plébániai épületeket kívül-belül feljavították, a hívek bőkezű adományainak és az önkéntesek munkájának köszönhetően. 1982-ben a plébánia tetőzetén, valamint a gazdasági épületeken a csereskelet újraforgatták. A plébánia ablakait tokostól együtt újakra cserélték, valamint zsaluval látták el. Három szobát leparkettáztak, öt csempekályhát raktak, az ajtókat kettős nyílókra cserélték, a konyha feljártának lépcsőit újraépítették, illetve a fürdőszobát teljesen felújították. 1999-ben a hívek adományából a plébánia tetőzetének nyugati oldalát és két bütűjét új cseréppel újraföldték. Keleten, az udvar felé néző tetőrész cserepeit átforgatták. 2008-ban a plébánia nagy ebédlője melletti kis szobát fürdő-, valamint hálószobává alakították. 2012-ben a plébánia konyháját és két szobáját, illetve ebédlőjét kíméseltették.

2014-ben a megyei, valamint a helyi önkormányzat anyagi támogatásával zajlott a plébánia belső felújítása, egybeként mellett rendbehozták a falakat, a szobákba szalagparketta került, kicserélték a nyílászárókat. Ugyanezen

évben egy ausztriai pályázatnak és a polgármesteri hivatalnak köszönhetően sikerült a plébánia épületében a központi fűtést beszereltetni. 2015-ben az épület teljes külső felújítása történt meg a megyei tanács 30 000 lejes támogatásával. 2012 októberében az udvaron nagytakarítást végeztek, lebontva az omladozó kerítéseket és pajtákát. 2013-ban az udvarra egy nyári kiülőt építettek, 2016-ban pedig a plébánia udvarának rendezése, valamint a kerítések rendbehozatala történt meg, a közösség számos férfi tagja részvételével.

A Szent Miklós római katolikus templom

Kászonújfalu első fatemplomáról a *Domus Historia* a következőket örökítette meg: „Hagyomány szerint Kovács Miklós, Szabó Miklós, és Tima Miklós nevek jegyeztettek, kik nevekről Szent Miklós püspök patrónusnak tiszteletére a mostani anya templom helyén, fa kápolnát építettek.” E fakápolna építésének pontos dátumát nem tudjuk, de az eddig rendelkezésünkre álló dokumentumok alapján minden valószínűség szerint már 1583-ban létezett. A kápolna a mai templom helyén, a falu északkeleti részén, Ajnárd tizesében állt.

A kápolna a hívek számának növekedésével szűknek bizonyult, s mivel fából készült, tönkre is ment, ezért egy új templomra lett szükség. Minderről Bernárd Sándor plébánosnak egy 1781-ben kelt leveléből és a *Domus Historia* krónikásának feljegyzéseiből tudunk: „A kápolna meg rongáltatván idők telvel,” a mai helyére, „1768-ban kőortnyot raktak, Bernárd Sándor akkori ügyes lelkész alatt. Itt át menvén II. József császár őfelsége, egy új templom építésének felsegélésére meg kéretvén, Batthyány Ignác püspök által 1000 rajnai forint ajándékozott, miáltal a megye fellelkesedvén 1784-ben azonnal új templomhoz fogott, és pedig kő, téglá és mésszel mit oly sietve folytatott, hogy ugyan azon évben cseréppel befedtetett, és Isteni szolgálat is tétetett benne. Azonban a Török háború (1787) meg akadályozta ugyan tovább folytatni, de meg köttetvén a békeség 1792-ben, mint a chorus feletti irat mutatja egészen bevégeztetett Bajcsi Antal lelkész alatt.”

A templomban két, barokk stílusban készült oltár található: a főoltár Szent Miklós püspök, míg a mellékoltár Nepomuki Szent János tiszteletére van szentelve. A főoltárt 1786-ban Batthyány Ignác püspök küldte Kolozsvárról, a volt jezsuita, majd 1773-tól piarista

Kászonyújfalui római katolikus templom és plébániája 1912-ben. Képeslap. Szent Miklós-tájház

templomból, ezért az eredeti oltárkép Kalazanci Szent Józsefet ábrázolta, ezt 1860-ban György György plébános saját költségén egy új, Szent Miklós püspököt ábrázoló képre cserélte. Az új templomot Batthyány Ignác püspök szentelte fel 1796. május 24-én, 1826-ban egy archívum kialakítására alkalmas kőtoronnyal és kőkerítéssel vették körbe.

A templom főoltára mellett jobbra a Boldogságos Szűz Mária, a lourdes-i Boldogasszony 150 centiméter magas, fából készült szobra áll, melyet az olaszországi Tirolból, Runggaldier József jeles szobrász műhelyéből hozattak a kedves hívek, a templom építésének 100. évfordulójára. A szobor 1893. február 11-én érkezett meg. A templomban 1893. május 11-én helyezték el és áldották meg. Szintén a főoltár mellett balra az Úr Jézus Szent Szívének 150 centiméter magas, fából készült szobra áll, melyet szintén az olaszországi Tirolból, Runggaldier József jeles szobrász műhelyéből hozott Tima M. József és neje, Ilyés Marcella-Mária gyermektelen házaspár, és ajándékozott 1902. május 4-én a templomnak.

A templom szószéke aranyozott, szépen díszített, rajta a négy evangélista látható, Máté, Márk, Lukács, János művészien kifaragott domborműve, valamint a tetején Szent Mihály arkangyal, ahogy épp küzd a sátánnal. A kórusban egy 11 változatú, mechanikuscsúszka-rendszerű orgona található, melyet a kézdívasárhelyi Kolonics István orgonaeépítő épített 1886-ban.

Az egyházközségből az első világháború idején 1917. december 1-én két harangot vittek el katonai célokra. A templom nagy harangját, melyen ez a felirat állt: „In honorem S. Nicolas eppis

Industria Parochi Michaelis Hella fusa anno 1814”, valamint a Veresvész utcai harangláb harangját, melyen ez a felirat állt: „Kászonyújfalui Feltíz számára 1865.” Így aztán a kászonyújfalvi egyházközség és templom az 1823. május 25-én felszentelt 1 ½ mázsás haranggal és halálcsegettűvel maradt. A plébános erről a szomorú eseményről ezt írta: „Fájdalmas érzéssel vettünk búcsút kedvelt harangjainktól, melyeknek hangja annyiszor intett imára és annyiszor hívott Isten házába.”

Bartha Ferenc plébános az első világháború után harangalapöt hozott létre, hogy pénzt gyűjtsön össze, és az elvitt harangok helyébe újakat öntessen. Özvegy Vilikó Józsefné, született Szilveszter Katalin ígéretet tett, hogy Isten segítségével egy nagy harangot fog adományozni az egyházközségnek. 1924-ben Isten segítségével és a jószágos adakozók pénzbeli adományának köszönhetően sikerült az egyházközségnek az elrekvirált harangok helyébe három új harangot öntetnie. Egy nagy harangot, melynek 100 000 lejes anyagi költségét Ázbé István és neje, Szilveszter Katalin kereskedő házaspár adományozta. Továbbá egy középső és egy kis harangot, valamint azok vasból készült állványait, ezt a kászonyújfalvi közbirtokosság 160 000 lejes adománya biztosította.

A nagy harang súlya 532 kg, 85 cm magas, alsó átmérője 108 cm, 10 cm vastag, melyen a következő felirat olvasható: „Isten nagyobb dicsőségére, Szent István és Szűz Szent Katalin vértanuk tiszteletére hálás szívvel, Ázbé István kereskedő és neje Szilveszter Katalin Kászonyújfalui. Adjon hálát neked Uram

minden alkotmányod és a Te szentjeid áldjanak Téged. (Zsolt. 114, 10) Öntötte Hőnig Frigyes Aradon 1924.”

A középső harang súlya 321 kg, alsó átmérője 88 cm, melyen a következő felirat áll: „Boldogasszony Anyánk tiszteletére Kászonyújfalui Közbirtokosságának szeretet adománya. Hazánk Védasszonya. Könyörögj érettünk! Öntötte Hőnig Frigyes Aradon 1924.”

A kis harang súlya 170 kg, 55 cm magas, alsó átmérője 68 cm, 7 cm vastag, a következő felirattal: „Szent Miklós püspök tiszteletére Kászonyújfalui közbirtokosságának szeretet adománya. Hitében él a nemzet! Öntötte Hőnig Frigyes Aradon 1924.”

A harangok hangjai: a nagy harang E, a középső harang G, a kis harang H hangú. Az E-moll kedves, gyönyörű akkordja a harangöntőt, Hőnig Frigyes dicséri.

Ez a három harang az említett két régi haranggal együtt nem sokáig hívhatta a templomba Isten népét. A második világháború nemsokára kitört, és ezen harangok közül egyiknek a háború nemes céljait kellett szolgálnia. A választás a középső, „Boldogasszony Anyánk tiszteletére” szentelt, 321 kg-os harangra esett, melyet a magyar állam hadianyaggyára 1944. augusztus 11-én leszereltetett, és háborús célokra elvitetett. A harang sorsa ezzel egy életre megpecsételődött. A második világháború véget ért, a harang a beolvasztást túlélte, jelenleg a Tolna megyei Mórággy község református templomában teljesít szolgálatot, és várja az alkalmas időt, amikor testvéreihez újra visszatérhet.

A templom az idő alatt több kisebb-nagyobb javítás történt. A következőkben csak néhány nagyobb és jelentősebb javításra szeretnék kitérni.

Az első nagyméretű felújítás 1904-ben történt, mely a következő munkálatokból állt: a templom hajójának lebetonozása, az oltárok, a szószék aranyozása és újrafestése, a padok felújítása és festése, az orgona aranyozása és festése, a templom és sekrestye teljes belső felújítása és kifestése, a keresztúti stációk beszerzése. A felújítás után, 1904. augusztus 15-én, Nagyboldogasszony napján, ünnepélyes szentmise keretében, a hívek nagyszámú jelenlétében a falu szülöttje, dr. Ujfalusi (Tódor) József apát-kanonok áldotta meg a templomot, és adta vissza a liturgia használatára.

A következő javítás az 1977-es nagy földrengés után történt, mivel a templom falai megrepedtek, a mennyezet boltíve hosszan megszakadt. Ezért ahhoz, hogy a templom ne dőljön össze, megfelelő vasszerkezettel kellett a

A Nagyboldogasszony-kápolna 1771-ből való harangja. Kép: Ft. György Imre

falakat összekötni. Mindez pedig a hívek nagylelkű adományából és az állam támogatásából valósult meg. A templom építésének 200. évfordulójára – 1992. május 20-ára – a templom kívül-belül egyaránt megújult, és az évforduló emlékére a templom előtti virágoskertben emlékkeresztet állított az egyházközség.

A legutóbbi nagy, és a templomot teljes egészében átfogó külső-belső felújítás 2019 és 2021 között történt, a hívek, a megyei tanács és a magyar állam anyagi támogatásával. A pályázatok megírása és elszámolása, a munkálatok megszervezése és lebonyolítása Veress Sándor Levente plébánosnak köszönhető, aki fáradtságot nem ismerve, Isten és a közösség ékszerévé tette az immáron 232 éves templomot.

A veresvérszi harangláb

Mivel a falut hegyek és dombok veszik körül, ezért a templom harangjai ritkán csak tiszta időben hallatszanak fel a Veresvész utcába. Ezért az egyházközség elöljárói 1864-ben Péterfi János (Paprika) kertjének sarkába egy fából készült haranglábát állították, valamint harangöntésre gyűjtést hirdettek. Így az egyházközség 1865-ben, a hívek 36 forint 93 dénáros közadakozásából és György György plébános 10 forintos adományából egy harangot öntetett, melynek súlya kb. 50 kg, felirata: „Kászonújfalu Feltíz számára 1865”. A harangot Lönhárt Ferenc erdélyi püspök (1819–1897) áldotta meg a Nagyboldogasszony-temetőkápolna kis harangjával együtt a templom előtti téren 1883. május 27-én, a bérmálás alkalmával. Ezt a harangot húzták hajnali, déli, esti

harangszóra, valamint erős idő esetében. Azonban az első világháború idején 1917. december 1-jén, az 1865-ben készült veresvérszi harangot hadi célokra elvitték, így a harangláb egy időre árván maradt, majd teljesen megsemmisült. Azóta nincs harang a Veresvész utcában.

A Nagyboldogasszony római katolikus temetőkápolna

Kászonújfalu első Nagyboldogasszony-kápolnája a falu déli részén, Damó dombján épült a Boldogságos Szűz Mária mennybevitelének tiszteletére a 17. század elején. Mivel fából épült, az idő viszontagságai miatt hamarabb tönkrement. Ezért az egyházközség 1768-ban egy új és időtállóbb kápolna építésébe fogott.

A mai Nagyboldogasszony-kápolna 1768–1769-ben épült, az egyházközség szülöttje, Bernárd József anyagi segítségével, illetve a római katolikus hívek anyagi támogatásával és közmunkájával, valamint a kászonújfalvi születésű Szilveszter András (1739–1798) gyergyóditrói plébános 50 forintos adományával. A kápolnát Szabó József plébános idején, 1770-ben szentelték fel a Boldogságos Szűz Mária mennybevitelének tiszteletére. A kápolnával szemben 1774-ben egy kőből faragott keresztet állítottak, melyet 1995-ben a temető közepére áthelyeztek.

A kápolna torony nélkül épült, anyaga kő, teteje cseréppel fedve, egyhajós, 13 méter hosszú, 5 méter széles, 130–140 főt tud befogadni. A kápolnában egy kőoltár volt a Szűz Mária mennybevitelét ábrázoló oltárképpel; a kép hátán az 1775-ös évszám olvasható, festője

azonban ismeretlen. A kápolnában tartandó liturgia zenés kíséretére 2010-ben egy Hörll Nándor harmóniumcégénéél készült, lábbal fújtatós, 8 regiszteres harmóniumot vásároltak, amely ma az orgonát pótolja.

A kápolna az évek során többször is javításra szorult. 1886-ban Veress István plébános és az egyháztanács kezdeményezésére a tetőzetet tartó szarufákat, valamint a mennyezetet tartó deszkákat kicserélték. A kápolnát kívül-belül kimeszelték. Az oltárt újrafestették, illetve a benne lévő, Máriát ábrázoló két képet és az ablaküvegeket új keretekbe helyezték.

Mivel a kápolna torony nélkül épült, ezért 1890-ben Tima Lukács községi bíró és Tima Illyés megyebíró kezdeményezésére a kápolnát egy 18 méter magas kőtoronnyal bővítették ki, melyre a falu szülöttje, dr. Ujfalusi (Tódor) József apát-kanonok, 150 osztrák értékű forintot, míg Lönhárt Ferenc erdélyi püspök 20 osztrák értékű forintot adományozott.

A toronyban két harang van. Egy nagyobb, melyet Péter Mihály adományozott 1771-ben és egy kisebb, melyet az egyházközség vásárolt 1882-ben. A nagyobb harang 42 kg, 30 cm magas, 37 cm az alsó átmérője, 4 cm vastag, felirata: „Gloria in exelsis Deo 1771.” A kisebb harang súlya 10 kg, 30 cm magas, 25 cm az alsó átmérője, 4 cm vastag. A harangon felirat nincs, csak a fából készült tengelyén, melyen az 1882-es évszám van bevésve.

Mivel a nagyobb harang elhasadt, s bár újraforrasztották, eredeti hangját továbbra sem nyerte vissza, ezért már rég csak a kis haragot használták, míg a falu szülöttje, ft. György Imre 2023. május 12-én a régi harang helyébe egy új, 56 kg-os harangot öntetett Magyarországon, Gombos Ferenc harangöntő mester őrbottyáni műhelyében. Az új harangot 2023. augusztus 15-én a kápolna búcsúünnepén áldották meg, majd 2023. szeptember 2-án helyezték fel a toronyba. A régi harangot pedig levették, és a Szent Miklós-tájházban helyezték el.

Az új harang súlya 56 kg, tengely szélessége 70 cm, mellyel együtt a harang 76 kg, magassága 47 cm, felső átmérője 28 cm, alsó átmérője 47 cm, vastagsága 13 cm, hangja ais b2, kötele 13 méter hosszú.

A harang felirata az egyik oldalon ez: (Magyarország címere) „Hálából Isten dicsőségére, A Boldogságos Szűz Mária Mennybevitelének Tiszteletére Öntetett Engem Ft. György Imre plébános, Kászonújfalu szülöttje az Úr 2023. esztendejében. Öntötte Gombos

Dr. Szilveszter Ferenc (1873–1931) szentszéki tanácsos, főgimnáziumi tanár.
Kép: Szilveszter István

Ferenc Őrbottyánban.” A másik oldalán: (A Nagyboldogasszony karján a kis Jézussal embléma) „Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango!” A latin felirat magyar fordítása: „Hívom az élőket, el-síratom a halottakat, megtöröm a villámokot.” „Kászonújfalu 1768.”

1904-ben Bartha Ferenc plébános a kápolna felújítására Sándor Gergely vállalkozóval szerződést kötött, így a kápolnát kívül-belül újrameszelték, az oltárt újrafestették és újraaranyozták, a padokat lefestették, a szentélyt újrapadolták, a kórust vasakkal megerősítették, a régi bejáratot ajtót kicserélték.

Ahogy az évek teltek, úgy a kápolna is újabb javításokra szorult. 1929-ben a kápolnát a közbirtokosság anyagi segítségével ismét megújították. A II. vatikáni zsinattal (1962–1965) a liturgia megújult, ezért 1974-ben a kápolna liturgikus teret is átalakították. A régi, kelet felé néző kőoltárt lebontották, helyébe egy szembemiséző oltárt tettek be, a deszkapadlózat helyett mozaikkockákat raktak, a padokat székekre cserélték, a kápolna falait kívül-belül kijavították és meszelték. Erre a munkára a pénzalap a hívek adakozó készségéből jött össze. 1992-ben a bérmálás és a Szent Miklós-plébániatemplom építésének 200. évfordulója alkalmából a kápolnát ismét felújították. 1999-ben a Boldogságos Szűz Mária mennybevételét ábrázoló kápolna oltárképét a hívek adományából Vinczeffy László sepsiszentgyörgyi restaurátor restaurálta.

A kép megújulva a Szent Miklós-plébániatemplom bejárata fölé került, melynek új keretét Csúcs Péter kászonújfalvi fafaragó mester faragta és ajándékozta. 2010-ben a plébános közvetlenül a kápolna északi oldalának nekiépítve építtetett egy ravatalozót, melynek méretei egy 3 x 3 méteres terem és egy 3 x 10 méteres lefedett előtér, melyet a kápolna búcsúünnepén, Nagyboldogasszony napján áldottak meg. Addig a háztól, azóta a ravatalozókápolnából temetnek. 2017-ben a kápolna körüli teret rendezték, melyet igényesen kialakítottak és térköveztek. 2018-ban a kápolnát újraföldték, kivezették ide a villanyt, átszerelték a templomból a régi hangosítóberendezést, a tornyot kettős keresztel díszítették.

A faluban két temető volt, ezt a ránk maradt írott források is igazolják. Az egyik temetkezési hely a Szent Miklós-plébániatemplom mellett, az úgynevezett templom dombján volt, melybe utoljára 1786. február 22-én temettek, a másik temető a Nagyboldogasszony-kápolna körül volt, ezt napjainkban is használják.

Kászonújfalu kimagasló egyházi személyiségei

Dr. Ujfalusi (Tódor) József Kézdivásárhelyen született, Háromszék megyében 1852. december 12-én. Családja Brassóból származott Kézdivásárhelyre. Édesatyja, Tódor József, a szabadságharcot mint honvéd harcolta végig, később pedig, jómódú iparosként Kézdivásárhelyen, majd Kászonújfaluban, Csík megyében telepedett le. Édesanyja kézdivásárhelyi nemes Kovácsi Rozália volt.

Iskoláit Kászonújfaluban, Csíksomlyón, Kolozsvárott és Gyulafehérvárott végezte kitűnő eredménnyel. Tódor (aki csak 1896-ban változtatta meg nevét Ujfalusira) 1871–75-ig volt a Pázmány-intézetben, 1875–77-ig pedig az Augustineumban. 1875. december 18-án szentelte pappá Kutschker János akkori bécsi segédpüspök, később herceg-érsek. A doktorátus megszerzése után visszatért egyházmegyéjébe, és mint filozófiaprefektus, az akkor még püspöki líceumhoz tartozó 7. és 8. osztályban tanított, egyúttal Fogarasy püspök mellett az udvari kápláni teendőket is végezte. Teológiai tanárnak 1878. augusztus 27-én nevezték ki, és mint ilyen működött ötévi megszakítással halála napjáig; 25 évig. Tanárként az előadásban világhíresség, szónoki hangjellemezte.

Közben 1880-ban szentszéki jegyzővé, majd 1882-ben szentszéki ülnökké nevezték ki. Ugyanezen évben könyvtárnoka lett a Batthyány-könyvtárnak. 1886-ban a budapesti egyetem hittudományi kar bekebelezett tagjává választotta. Kanonoknak és papnevelő intézeti rektornak 1889. augusztus 15-én Lönhárt Ferenc püspök nevezte ki, és rövid tíz év alatt az olvasókanonoki székig emelkedett.

Életében 1892-ben változás állt be, amennyiben a Szapáry-féle híres téli választás alkalmával a csíkkarcfalvi kerületben képviselővé választották, mint ahogy megvált tanári katedrájától, úgy a rektorságtól is. Képviselőként a szabadelvű párthoz tartozott, és a tanügyi bizottságnak volt a tagja. Az egyházpolitikai törvények tárgyalása alkalmából azonban 1894-ben kilépett a szabadelvű pártból, és a következő ciklusra már nem is vállalt mandátumot. Képviselői éveit mindenesetre nem számította élete sikerei közé, nem is sokat emlegette, legföljebb annyit mondott: Nem nekem való volt.

1898-ban ismét a papnevelő intézet élén és a tanári katedrán állt, azután a katedrának, a tudománynak és a szószéknek élt. Apáttá kolozsmonostori címmel 1899. január 28-án nevezte ki Ferenc József császár-király. A benedikálást gróf Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök végezte 1899 húsvét másodnapján a gyulafehérvári székesegyházban.

2017-ben a kápolna körüli teret rendezték, melyet igényesen kialakítottak és térköveztek.

Ujfalusi T. József három püspöknek élvezte bizalmát: a nagy Fogarasy Mihálynak, akinek, mint láttuk, udvari papja is volt; Lönhárt Ferencnek, aki őt mindig „amice” néven szólította, és örömmel nevezte ki kanonoknak és a papnevelő intézet rektorának; végül gróf Majláth Gusztáv Károlynak, aki kolozsmonostori apáttá benedikálta és elsőnek gratulált neki, különös nagyrabecsülése jeléül egy gyönyörű apáti keresztel ajándékozta meg.

Ujfalusi T. József apát-kanonok különösen sokoldalú ember volt. Szoros kötelék fűzte az Erdélyi Róm. Kath. Irodalmi Társulathoz, melynek alapító tagja, később titkára, majd alelnöke, és 1893–1905 között elnöke volt. A társulat lapjának, a *Közművelődésnek* 1879 és 1982 között segédszerkesztője, 1883 és 1889

A kászonújfalvi Szent Miklós-tájház. 2022. május 25. Kép: Ft. György Imre

között pedig főszerkesztője volt. 1901-ben az erdélyi Szent Istvánról nevezett Szent Ferenc rendi tartománynak conf-ratere lett. Ügyvezető alelnöke volt az Alsófehérmegyei Történelmi, Régészeti és Természettudományi Társulatnak, melynek 1905-ben elnöke is lett. Tagja volt 1889-től az Erdélyi Róm. Kath. Státus igazgatótanácsának, melynek 1896-tól jegyzője is volt.

Ezen sok elfoglaltsága mellett talált még időt arra, hogy az egyházi szakirodalmat is művelje. A *Közművelődés*en kívül dolgozott a *Magyar Államba* és a *Religióba*. Németből lefordította Molitor Vilmosnak a *Friedlingeni káplán* című oktatóbeszédét (Gyulafehérvár, 1879). Önálló műveket is írt, ezek a következők: 1. *Vezérkönyv a jubileumi teljes búcsú alkalmából*. Gyulafehérvár, 1881. (1886-ban a második kiadás is megjelent). 2. *Compendium Theologiae Moralis*. Albae-Carolinae 1902. 3. A gyulafehérvári székesegyház története. Gyulafehérvár 1903. 4. Kéziratban maradt a lelkipásztorkodásról szóló kézikönyve. Végül elhatározta, hogy megírja a kolozsmostori apátság történetét, ehhez adatokat gyűjtött.

Szívügye volt a székesegyház restaurálása, amelynek sajnós csak a kezdetét érhetette meg. Hasonló érdeklődéssel kísérte a Gyulafehérváron létesítendő katolikus egyetem, illetve teológiai fakultás megvalósításának alakulását. Viszont erről csak a tervet láthatta.

Még 1909. március 7-én előadást tartott, majd március 9-én vakbélgyulladásra kapott, amelyet nem vett komolyan. Kezelő orvosa gyors műtét helyett gyógyszeres kezelésbe fogott, ami nem járt sikerrel. Állapota egyre rosszabbra fordult, végül barátai unszolására

megműtötték, de már késő volt. 1909. március 16-án éjjel a nagyszebeni városi főorvos, dr. Ottó Vilmos megvizsgálta, de nem tudott már segíteni rajta. Hajnali 2 óra 20 perckor, mosolygó arccal, a haldoklók szentségével megerősítve, életének 57., papságának 34. évében, 1909. március 17-én visszaadta lelkét Teremtőjének. Halotti ágyánál virrasztották öccse, Ujfalusi János, unokaöccse, dr. Ujfalusi Jenő, Csíkszereda polgármestere és Zomora Dániel kanonok-plébános.

A megboldogult földi maradványait, a gyulafehérvári Szent Mihály székesegyház kriptájában helyezték örök nyugalomra, 1909. március 19-én.

P. Tima (József) Dénes Kászonújfaluban született 1848. március 17-én. Édesapja Tima Mihály, édesanyja Nagy Mária. A szerzetesi ruhát 1865. szeptember 8-án öltötte fel. 1873. július 20-án szentelték pappá. 1892-ben, 1895–1898 között a provincia titkára volt. A csíksomlyói kántorképzőn a nagynevű Simon Jukundián utóda volt, előbb az ő vezetése alatt 1874-ig, később 4 évi megszakítással (1890–1893), majd önállóan vezetett 1912 júniusáig. Azóta teljesen világiak vezetik. Műve: *A csíksomlyói segítő Mária*, 1907. Csíksomlyón hunyt el 1913. április 27-én. Sírja a csíksomlyói kegytemplom kriptájában van.

Dr. Szilveszter Ferenc Kászonújfaluban született 1873. október 2-án. Édesapja Szilveszter Mihály, édesanyja Péter Katalin. Az elemi iskolát Kászonújfaluban, a gimnáziumot Csíksomlyón és Gyulafehérváron, teológiai tanulmányait 1893 és 1896 között Bécsben a Pázmáneum növendékeként végezte. Gyulafehérváron szentelte pappá Lönhárt Ferenc püspök, 1896. július 15-én. Szolgálati helyei: 1896 és 1898 között

Gyulafehérváron káplán, 1898 és 1901 között Gyulafehérváron, a teológián tanulmányi prefektus volt. Közben 1900-ban Bécsben teológiából doktorált. 1901 és 1909 között Marosvásárhelyen tanított, ahol megszerezte a magyar–latin szakos tanári oklevelet. Közben 1902 és 1904 között Budapesten elvégezte a filozófia fakultást. 1909. szeptember 1-én a kézdivásárhelyi Római Katolikus Főgimnáziumba nevezték ki rendes tanárnak, ahol haláláig mint nagy tudású tanár működött. Ezzel egy időben a kézdiszentkereszti egyházközség lelkipásztora is volt.

Elmondhatjuk róla, hogy bőven kivette részét a közéletből is. Ott találjuk az egyesületekben, intézményekben, a munka porondján, és soha egy pillanatra sem torpant vissza a harctól. Kiváló szónok volt, a toll hivatott munkása, mint filozófus, elismert tekintély. Elnöke volt az 1918 szeptemberében megalakult Erdélyi Szövetség kézdivásárhelyi választmányának. Majd a forradalom kitörésekor a helybeli Nemzeti Tanács elnöke lett, és sok érdemet szerzett az akkori lázas érdekellentétek lecsillapításában.

Jött aztán a román impérium, és ő is azon helybeli internáltak között volt, akiknek közel nyolc hónapon át naponként kétszer kellett jelentkezni a rendőrségnek, és viselni a felelősséget az esetleges rendbontásokért. A Magyar Párt jelöltjeként végigküzdötte egy képviselőválasztás harcait, jelen volt a városi tanácsban.

Dr. Szilveszter Ferenc 1931. május 8-án hunyt el Csíkszeredában. Földi maradványait szülőfalujában, a kászonújfalvi temetőben helyezték örök nyugalomra. Amikor a kászonújfalvi Tuzson János Általános Iskola 2014. március 15-én, a kászonújfalvi 400. évfordulójára emlékezett, nem feledkezett meg a valamikor itt tanult diákjairól sem, hisz az iskola könyvtára ekkor vette fel Kászonújfalu szülőltje, dr. Szilveszter Ferenc gimnáziumi tanár nevét.

A kászonújfalvi oktatás

Kászonújfaluban már az 1600-as évek elején folyt oktatás. Az oktatást a gyermekek körében a falu papja vagy a deáknak nevezett iskolamester végezte, elsősorban a katolikus szertartás rendjére, egyházi énekekre, vallási alapismeretekre, írásra, olvasásra tanította őket. A falu első tanítója Csobot János iskolamester volt, akinek nevét egy 1641-ből származó okirattól nem is olyan régen tudtunk meg.

Itt meg kell említenem a nagynevű dr. Lukács Mihályt, aki 1678. július 25-én született, Lukács Gergely és Veress Anna római katolikus szülők gyermekeként Kászonfelföldön, s aki önéletrajzában arról ír, hogy gyermekéveit 1690 és 1691-ben Kászonújfaluban töltötte, ahol Csató Máté tanító tanította.

Az iskola fenntartója az egyházközség volt, amelynek kötelességei közé tartozott az iskoláról és a tanítóról gondoskodni. Ebben az időben a kepeből származó bevétel, illetve a terményjáradék jelentette az iskolamester jövedelmének elsődleges forrását. Ugyanakkor külön lakást kapott a kántortanító és külön iskolaházat a tanulóifjúság. A mai iskola épületét 1874. május 4-én kezdték el építeni, mely 1876. február 28-ára épült fel L alakban három tanteremmel, a kántortanítói lakkkal egybekötve, a templom mellett, az épület az út felől 23 méter, a templom felől pedig 19 méter hosszú. Az iskola összterülete 13 042 m², mely magában foglalta az iskola épületét, az udvart és a kántortanító veteményeskertjét.

Az első világháborús események az iskolai oktatást is megnehezítették, hiszen Illyés András és Ambrus Szilveszter tanítóknak hadba kellett vonulniuk. Ha volt tanítás, az osztályösszevonásokkal történt. Mivel a férfiak a hadban voltak, ezért a kiesett férfi munkaerőt az itthon maradt nagyobb gyermekeknek kellett pótolni, nem beszélve arról, hogy az iskola épülete több ízben is a katonaság céljait kellett hogy szolgálja.

A háború alatt Csoboth István (1853–1940) tanító, később igazgató tanított, ő az iskola életében történelmet írt azaz, hogy 50 évig volt az iskola tanítója. Csoboth István tanító nyugdíjazása után, 1928–1931 között Koncsag Margit tanítónő tanított, akit az 1931–1932-es évre felváltott Kiss Izabella. Ezek után nagyon megváltozott a helyzet, és egyre nehezebb sorsa lett a római katolikus felekezeti iskolának. 1932-ben a román állam létrehozta a már régen beígért állami iskolát, ahová magával vitte az eddig római katolikus felekezeti iskolában tanuló görögkatolikus diákokat, így a létszám nagyot csökkent.

Az 1933–1934-es tanévben az egyházi főhatóság Jakabos Zoltán zetelaki tanítót nevezte ki segédkantortanítói minőségben. Az új tanító csak egy évig működött az iskolánál, mivel áthelyezték Szárazpatakra. Az 1934–35-ös tanévre Csomortányi Annát nevezte ki a főhatóság helyébe tanítónak, melynek előnye az volt, hogy az iskolás lányok megtanulhattak kézimunkázni. Az 1938-as sikerekben gazdag tanév volt, amelyben

nagy érdeme volt Orbán Antal kántortanító igazgatónak és Csomortányi Anna tanítónőnek.

A második világháború ismét megnehezítette az iskola életét. 1944-ben a szabályosan és törvényesen kinevezett Kacsó Gáspár kántortanítót katonai szolgáltra hívták. Helyébe ideiglenesen kántornak és tanítónak Benke István kántortanítót, valamint feleségét, Benedek Etelka okleveles tanítónőt nevezték ki. A háború alatt nem volt könnyű a tanítás, mert a gyerekek vagy elmenekültek az erdőre, vagy a nagyobbaknak a férfi munkaerő hiányában a földeken kellett dolgozniuk, hogy fenntartsák a családot. Az 1944–1945-ös tanévet 179 tanuló, az 1945–1946-os tanévet 161 tanuló, az 1947–1948-as tanévet 184 tanuló fejezte be sikeresen.

**A mai iskola épületét
1874. május 4-én
kezdték el építeni,
mely 1876. február 28-
ára épült fel L alakban
három tanteremmel,
a kántortanítói lakkkal
egybekötve.**

Az 1948. augusztus 3-i, 175. számú tanügyi reformmal országos szinten új fejezet kezdődött az oktatás történetében. Ez a törvény ugyanis államosította az összes tanintézményt, a magyar kisebbségek által használt több száz éves egyházi iskolákat, így a kászónújfalvi római katolikus iskolát is. Nem kegyelmeztek még a kántori lakásoknak sem.

A kommunizmus és az azt követő évek alatt az iskolának több igazgatója is volt, többek között: Darvas Béla 1949–1959, Vass Ilona 1960–1961, Mihály Domokos 1961–1973, Kisgyörgy Borbála 1973–1986, Nagy Mária-Magdolna 1986–1990, Mihály Domokos 1990–1994, Koszti István 1994–2005, majd 2005–2015 között mint aligazgató. Napjainkban András Ignác (2005-től) az iskola igazgatója.

1962 és 1965 között Mihály Domokos tanító-igazgató a régi iskolával párhuzamosan, az út mellett balról, L alakban egy új iskolarészt építtetett, mely két tanteremből, egy folyosóból, egy tanáriból és egy igazgatói irodából állt, amelyet később átalakítottak, így az addigi községházában működő Hófehérke óvoda 2010-ben ebben az épületben kapott helyet. 2023-ban az óvoda három csoportjába 32 gyermek járt, nevelésüket

Gergely-Veress Kinga és Mihály Zsófia óvónők végzik. Az óvoda épületének tisztaságáról pedig Szász Mária takarítónő gondoskodik.

1994-ben Koszti István tanító lett az iskola új igazgatója, az ő igazgatósága alatt kezdődött el a régi, L alakban épült egyházi iskola kibővítése, amely 2009-ben fejeződött be. Az iskola épületének egyházi részét, melyet 1948-ban államosítottak, 2005-ben, a 247/2005-ös törvénnyel az állam ismét a római katolikus egyházközségnek, mint jogos tulajdonosnak visszaadta. Az 1962–1965-ös időszakban Mihály Domokos tanító-igazgató ideje alatt épült új L alakú épületrész azonban az önkormányzat tulajdonában maradt. Ezért az egyházközség az önkormányzattal egyeztetve az egyházi iskola részt bérmentve, oktatás céljával 35 évre az önkormányzatnak átadta, az pedig 2007–2008-ban teljesen felújította, és mind a mai napig iskolaként használja.

A kászónújfalvi Szent Miklós-tájház

Az iskolával szemben látható az 1894-ben épült segédkantortanítói lakás. Mivel az utóbbi évtizedekben a kántor meg a harangozó a helyséből származott, ezért nem volt szükség erre a lakásra, így az épületet több éven át az egyház raktárként használta. 2000. május 20-án az egyházközség plébánosa elhatározta, hogy a 2000-es millenniumi év emlékére az épületet felújítják, és új rendeltetést adnak neki. Így született meg az ötlet, hogy e tanítói házat Szent Miklós néven kettős céllal a közösség használatára bocsátsák. Először azzal a céllal, hogy legyen egy olyan hely, ahol kicsik és nagyok összejöhetnek; másodsorban legyen a községnek egy olyan tájháza, amely bemutatja nemzeti kultúránk tárgyi emlékeit.

A terv megvalósult, a hívek anyagi hozzájárulása és munkája révén. 2001. december 6-án, Szent Miklós püspök napján, az egyházközség búcsúünnepén Tamás József segédpüspök az alcsíki papság és hívek jelenlétében a Szent Miklós-tájházat megáldotta, emléket állítva kereszténységünk 2000, magyar államiságunk 1000 éves évfordulójának.

Azóta a tájház szolgálja nemes célját és feladatát. Nem csupán egy tárgyi gyűjtemény, hiszen elsősorban a helyi közösség számára hordoz üzenetet, erkölcsi értéket az emlékezés, az ismeretgyarapítás, a történelmi tudatformálás, a nemzeti identitástudat elmélyítésének fontos eszközeként.

Ferencz Éva

Legyen a neve Strázsa

A Strázsa Kulturális Egyesület a Kászónok vidékének köszönheti a megalakulását. Az 1990-es évek közepétől látogattuk ezt a vidéket, itt töltöttünk számos ünnepet és hétvégét, akkor még a barátaink portáján, Jakabfalván. Aztán a 2000-es évek elején alkalmunk nyílt megvásárolni egy gyönyörű, jakabfalvi ingatlant, amit előbb hétvégi házként használtunk, majd 2014 őszétől otthonunkká vált.

Mivel Kézdivásárhelyen elég sok tapasztalatot szereztünk az egyesületi, civil szféra működésével kapcsolatban, és már akkor is voltak folyamatban lévő programjaink, illetve munkánk révén eléggé kiterjedt kapcsolati hálóval is rendelkezünk, eldöntöttük, hogy alapítunk egy egyesületet, amelynek fő tevékenységi területe a Kászónok vidéke lesz. Úgy láttuk, hogy ez a nagyközség, elsősorban földrajzi helyzetének köszönhetően, sokkal jobban megőrizte azokat az értékeket, hagyományokat, amelyeket a háromszéki vagy csíkszéki nagy falvak már elveszítettek, vagy kevésbé tartanak fontosnak

a városiasodásnak köszönhetően. Ezeket az értékeket szerettük volna láthatóbbá tenni, másoknak is megmutatni, és segíteni megőrizni, ápolni, továbbadni. Az egyesület nevét is így választottuk ki: a *strázsa* szó (szláv eredetű szó, jelentése 'őr, őrszem'; 'őrség', akár csak a Kászón, a kvasny szóból, melynek jelentése 'savanyú', és vélhetően az itt fellelhető borvizekre utal, akár csak a szomszéd megyei Kovászna) a román *plăieș* (a község román neve Plăieșii de Jos) magyar megfelelője, és annyit tesz, mint hegyen lakó, hegyvidéki határőr, vigyázó – annak a megfigyelői jelentésével együtt. A Strázsa név tulajdonképpen egy szóba foglalja az egyesület alapító okirataiban megfogalmazott tevékenységi területeinket, célkitűzéseinket. Az egyesület jelvényét is ennek megfelelően terveztettük meg. Erdő, mező, templom és könyv, vagyis minden, ami a kászoni élethez alapszükséglet. Az egyesületet az első öt évben korai haláláig férjem, Ferencz Attila vezette, 2021-től reám hárult ez az örökség.

Ez a nagyközség sokkal jobban megőrizte azokat az értékeket, hagyományokat, amelyeket a háromszéki vagy csíkszéki nagy falvak már elveszítettek, vagy kevésbé tartanak fontosnak.

Balázs Erzsébet a szövés mesterségét tanítja

A 2022-es kászoni kézműves tábor résztvevői

„Ahány szóra váró gyermek, a jövőnek megannyi lámpása”

Művelődésszervezői és pedagógusi tapasztalatainkból adódóan főként közösségi események és gyermekprogramok szervezésével akartunk foglalkozni. Időbe telt, amíg bizalmába fogadott a közösség, és megtaláltuk azt a „piaci rést”, ahol a lehetőségeink találkoztak a közösségi igénnyel. A világvjárvány megelőzően évente vendégül láttunk előadókat, visszajáró vendégeink voltak a kovásznai Pokolsár Egyesület amatőr színjátszói, akik a farsangra időzített kiszállásaik során Tamási Áron színműveit mutatták be Jakabfalva kultúrotthonában. 2021 elején, a járvány enyhülését kihasználva

vízkeresztől farsangig tartó tevékenységsorozatot szerveztünk helyi és meghívott előadókkal, oktatókkal.

A már létező Udvertér Alkotótáborunk mellett a néphagyományokra, és ezen belül a kézműves-tevékenységekre összpontosítottunk. Mentorokat, szövetségeket kerestünk és találtunk, így megalapítottuk a Kászoni kézműves tábort. A népi mesterségek világába a sepsiszentgyörgyi Guzsalyas Alapítvány oktatói vezettek be, és szövetségünk lett előbb Okos Dénes, akinek az udvarán rendeztük az első kézműves táborainkat. Majd a Kászonszék Közbirtokosság elnöke, Nagy Sándor nyújtott segítő kezet, felajánlva a közbirtokosság székházának egyik szárnyát a tevékenységeink helyszínéül. Így a

Vackorok udvaráról saját műhelybe költöttünk. A közbirtokosság székhelyén rendelkezésünkre álló épületszárnyat kézműves eszközökkel, gépekkel láttuk el. Oktatóink helyi kézművesek, van, aki családi hagyományként folytatja a mesterséget, s van, aki az egyesület segítségével kapott hozzá kedvet, szeretete meg és sajátította el szakavatott mesterektől. Jelenleg rendszeres időközönként agyagmunkáló, szövő, némezélő, helyi gasztronómiai és faragó műhelydelutánokat tartunk, az iskolai vakációkhoz és az esztendő ünnepekéhez igazodva. Mostanára pedig már hagyománnyá vált, hogy a vakáció a Strázsa műhelyben kezdődik, egyhetes kézművestáborral. Tevékenységeink során figyelmet fordítunk a helyi legendák, történetek, jellegzetes nevek és hagyományörző események feldolgozására. Táborzáró előadásaink témája volt Tócsón és Buta legendája, de utánajártunk néhány kászoni „nevezgetős” ragadványnév történetének, látogatunk esztenát, lovagolunk, túrázunk, és ami a legfontosabb, tevékenységeinket úgy alakítjuk, hogy mindig nyújtsunk kapcsolódási pontot a hozzánk járó gyermekek szüleinek is.

Bár az Udvertér Alkotótábort nem sikerült ezidáig elhozni a Kászonszékba, évente vannak kászoni résztvevőink, köztük a kászonszék Szent Katalin Gyermekotthon lakói, akiket egyesületünk a tevékenységeken saját forrásokból vendégül lát.

Közösségépítés

A Strázsa nyitott civil szervezet, eleve az együttműködés, a közösségépítés szándékával indult. Természetesen létezik egy belső mag, egy szűk csoport, amelynek tagjai szabadidejüket nem sajnálva minden program előkészítésében, lebonyolításában részt vesznek, de cél az is, hogy minél több értékes embert tudjunk megszólítani és bevonni a tevékenységeikbe, ami, úgy tűnik, sikerült.

Okos Dénes vállalkozó, az egyesület „idegenvezetője” az örökmozgó kapcsolattartó. Ismeri a helyi közösséget, vendéglátó vállalkozó lévén ő igazít el a hagyományos gasztronómiában, tudja, kihez kell fordulni, ha faragóműhelyt, szövőszéket, vagy éppen támogatót keresünk.

„Nem tudok meghatódottság nélkül beszélni a Strázsról. Számomra az egyesület összeforrt az alapítójával, Ferencz Attilával, akit jó barátomként tisztelhettem, és akivel azt a közös álmunkat

Udvertér Alkotótábor a Firtos-hegyen

valósítottuk meg, amely leginkább szolgálja a közösségünk érdekeit. Legfontosabb célkitűzésünk a népi hagyományok megőrzése és átadása volt, továbbá a közösségépítés. Az egyesület tevékenységében való részvétellel egyben az ő emléket is őrzöm, ápolom, bár nélküle sokkal, de sokkal nehezebb ezt a munkát végezni” – mondta a Strázsáról Okos Dénes, egyesületi tag, kászoni vállalkozó, a kászonzeltői Vackorok panzió tulajdonosa.

„Gyermekeim révén kerültem kapcsolatba a Strázzával, és egy felnőtt csoporttal kértük, tanulhassunk mi is kézművesiséget. Így ismerkedtem meg a nemezeléssel és a sepsiszentgyörgyi Guzsalyas Alapítvánnyal, ahol a nemezelés fortélyait elsajátítottam, és ma már tanítom a gyermekeknek” – fogalmazta meg gondolatait az egyesülettel kapcsolatban György Zsófia, kászonzeltői egyesületi tag, nemezelőoktató, közgazdász.

A nemezelés egy másik oktatója, Kotró Erzsébet kászonzeltői orvosi asszisztens pedig kifejtette, hogy a Strázzának köszönhetően lett a nemezelés a kedvenc szabadidős tevékenysége. Az első felnőtt kézművestáborban ismerkedett meg ezzel a mesterséggel, és ennek köszönhetően tanulta meg a Guzsalyas oktatóitól. Az egyesület műhelyében pedig igyekszik átadni a megszerzett tudást felnőtteknek és gyerekeknek.

„A Stráza az az egyesület, ahol a gyermekeinknek továbbadjuk a régen teljes természetesen létező népi kultúrát. Nagyon fontos az önbecsülésükhöz, egészséges szellemi fejlődésükhöz, hogy tudják, hogyan éltek régen a falujukban, milyen szakmákat űztek, és ezekben beleszólhatnak egy kicsit. Mindent a mai igényeknek megfelelő, játékos formában, kíváncsiságukat felkeltve, olyan emberektől, akik még ismerik a régi tudást” – foglalta össze gondolatait a nyugdíjas, kászonzeltői Balázs Erzsébet szövőoktató.

Burista Melinda és Máté Melinda Bernadett az agyagozás mesterségébe szerettek bele és tanulták meg a Guzsalyas mestereitől, és oktatták azt a maguk során a kászoni gyermekeknek. Kettőjük közül Burista Melinda már saját forma- és stílusvilággal rendelkező kerámiaművészetet alakított ki, a Stráza műhelyben általa készített tárgyak megállják a helyüket bármilyen igényes

Udvertér Alkotótábor – vidám este Ferenczi György és a Rackajam társaságában

Családi „műhelykedés” kicsiknek és nagyoknak

kézművesvásáron, kiállításon. Mivel magánéletükben egyikük tanul, másikuk apró kisfiát neveli, az oktatás folyamatában még egy ideig nem tudnak részt venni, de számítunk rájuk, és az biztos, hogy jó helyen van náluk az elsajátított tudás.

A hozzánk járó gyermekek szülei elsősorban azt értékelik, hogy a gyermekeik minőségi időt töltenek velünk, értékelik a figyelmet, az odaadó és változatos foglalkozásokat, és azt, hogy a gyermekek bevezetést kapnak a kézművesség világába. Külön figyelmet fordítunk a kászoni impéri Bójte-házban nevelkedő gyermekekre, hiszen amellett, hogy kézművességet tanulnak,

a Strázsa műhely számukra fontos állomása a közösségbe való beilleszkedésnek, s ha csak részben is, de pótolja azt az űrt, amit a családi háttér hiánya jelent számukra.

Egyedül nehéz lenne

Tevékenységünk a kezdetektől a közösségért, a közösség által teljesíthetett ki, és ez megnyilvánul a működéshez szükséges anyagi források előteremtésében is. A költségeinket pályázati forrásokból fedezzük, rendszeres támogatóink a Communitas Alapítvány, a Bethlen Gábor Alap, a Nemzeti

Kulturális Alap, az ő segítségükkel a táboraink, műhelytevékenységeink anyagi háttérét biztosítjuk. A korongozóval, agyagégető kemencével, szövőszékekkel, faragóasztallal és -eszközökkel ellátott kézművesműhelyünket a Csoóri Sándor Alap és a Hungarikum támogatásával sikerült kialakítanunk, amit András Ignác iskolaigazgató, helytörténész adományával, az általa készített faragott-festett bútordarabjaival egészítettünk ki.

Főtámogatónként a Kászoni Közbirtokosságot tartjuk számon, hiszen ennek, és személyesen Nagy Sándor elnöknek köszönhetjük, hogy saját fedél alatt tudunk tevékenykedni immár öt éve. És ugyanilyen fontosnak tartjuk azt is, hogy rendszeres támogatóink közé tartoznak az újfalvi, impéri és kászoni közbirtokosságok, valamint mindig számíthatunk a község polgármesteri hivatalára, főképp a logisztikai nehézségeink megoldásában. Ami leginkább értékelendő, az a szülői, nagyszülői, közösségi támogatás. A tény, hogy jó szívvel engedik hozzánk a gyermekeiket, hogy figyelemmel követik a munkánkat, és ahol lehet, résztvevőként, oktatóként is bekapcsolódnak, azt jelzi, hogy még hosszú út előtt állunk, amelyen soha nem kell egyedül járnunk.

A következő 700 év

Az utóbbi évek általában sok nehézséget gördítettek mindenki útjába. A járvány, a háború, az infláció minden igyekezetünk ellenére is rányomta bélyegét a kászoni mindennapokra. Civil szervezetek egyre nehezebb helyzetben állni a szigorodó és olykor követhetetlen szabályrendszerben. Ennek ellenére, és a mindenkori lehetőségekhez igazodva, folytatjuk a tevékenységünket. Bízunk benne, hogy azok a gyermekek, akik időben találkoznak a szövőszékekkel, gyapjúval, agyaggal, fával, akik biztatásunkra nem könyvből, hanem a családból, szomszédától hozzák a helytörténeti vonatkozású adatokat, magabiztosabban fognak utat vágni maguknak a körénk épülő virtuális térben, globalizálódó világban. Azt szeretnénk, hogy a hozzánk csatlakozóknak a gyökereket táplálva növezzünk szárnyakat, s úgy engedjük őket útra, hogy felnőttként is büszkén, szeretettel, megbecsüléssel viszonyuljanak a közösségi értékekhez, s lehetőleg itthon gyarapítsák azokat. Ha így lesz – márpedig így kell lennie –, nem lesz baj a következő 700 évben sem.

Hagyományos helyi gasztronómia-műhely Okos Dénes vezetésével. Segédszakács: Szécsi Zsuzsa és Tamás Mihály. Képek: Strázsa Kulturális Egyesület, Udvardtér Alkotótábor

Elekes Veronika – Bodó Imre

A Kászoni Székely Tájmuzeum

*Félreeső helyen,
a Csantik utcájában,
de mégis közel a piachoz
– itt találjuk Kászontáltz
múzeumát, a bejárat
mellett fényeskedő tábla
szerint: a Kászoni Székely
Tájmuzeumot.*

Tornácos, régi székely porta, a 20. század elején épülhetett. Bejárata ennél sokkal régebbi, perzsaíves székely kapu. Félreeső helyen, a Csantik utcájában, de mégis közel a piachoz – itt találjuk Kászontáltz múzeumát, a bejárat mellett fényeskedő tábla szerint: a Kászoni Székely Tájmuzeumot. Hogy miként is jött létre a múzeum Miklós Marci bácsi és Kristó Tibor kezdeményezésére, majd hogyan került erre a portára – erről a múzeum honlapján (www.kaszonmuzeum.eu) találunk egy szép összefoglalást.

A múzeum néprajzi múzeum. A Kászoni-medence néprajzi hagyatékának van szentelve a ház izléseken berendezett konyhája, két szobája és kamrája, valamint a nagy csűr a nem túl nagy udvar végében. A gyűjtemény persze jóval nagyobb, mint amit így el lehetett rendezni – raktárként a ház és a csűr híj részét szolgál. A múzeum a következőképpen van berendezve: a ház konyhájában látható a tálalás régi és újabb formáiban, majd az asztal körül ládák padok vannak elhelyezve hagyományos

módon. A konyhából nyílik a kamra, ahol minden olyan faedény megtalálható, amely kenyérsütésre és tejfeldolgozásra, de akár máktörésre is szolgált. Ilyenek a teknő, a kelenta, amelyet sajtprésként használtak, a vajköpülő, de itt látható a víz tárolására alkalmas budáka és a nélkülözhetetlen véka. A lakóházban központi helyet foglal el a szövőszék, amely alkalmas volt arra, hogy a kelengyét, de ugyanakkor minden szükséges ruhaneműt is előállítsanak vele. Természetesen a fonal előállításához szükséges kellékeket is itt látunk, mint a guzsalyt, orsót, rokkát, csörlőkereket, tekerőlevelet és a matolát. Ugyanebben a helyiségben vannak elhelyezve a rótt ládák, és egy kaszten. A tisztaszoba a ház éke, ahol a vetett ágycserepes sódaj, mellette a nemrég újra felállított cserepes sódaj, majd a népviseletek és a tulipános festett ládák díszítik a helyiséget. A téka és a falóra, valamint a több mint száz éves tálalson kiállított, főként madarasi és dánfalvi kerámiák, mind a kászoni emberek múltjába nyúló tanak betekintést.

A tisztaszoba népviseletekkel. Kaposi Bernát felvétele. Kép: Kászoni Székely Tájmuzeum, Kászontáltz, 2011

A keresztzemes öltés elsajátítása Balázs Terézia oktatóval. Elekes Veronika felvétele. Kép: Kászoni Székely Tájmuzeum, Kászonalitíz, 2023

Asztalosmunka Szécsi Szilveszter oktató felügyelete alatt. Elekes Veronika felvétele. Kép: Kászoni Székely Tájmuzeum, Kászonalitíz, 2023

A portán található csűr is kiállító-terként szolgál a látogatók számára. Az istállórészen mesterségekhez tartozó szerszámok, kellékek vannak elhelyezve, ilyen a gyalupad, az esztergapad, a faragószék és a kovácsmunkához szükséges szerszámok, de a már kész termékek is láthatók, ugyanebben a helyiségben. A kender és a len megmunkálásához szükséges tiló, szépítő, a gereben és a léhelő ugyancsak a gazdasági épületben kapott helyet. A csűr közén a helyén van a ráfos szekér, a járom, a mezőgazdasági munkához használatos eszközök, mint a gereblye, villa, eke, taliga, szán, de láthatunk fanyerget, szépen díszített pásztorbotokat és a sütéshez használatos bevető lapátot, szénvonót és peheteget is. Ugyanitt Soltész Vince *Életképek* című fotókiállítása is megtekinthető, amelyet ha megtekinünk, az itt élő emberek megélt nehézségeit, örömeit, szokásait olvasva elgondolkodhatunk múltunk történésein.

Az udvart igazán hagyományossá teszi az újra felállított gémeskút és a kemence. Az út menti vagy mezei emlékkeresztek felújításakor kikerült régi fészületeket ugyancsak itt őrizzük, ezáltal is kifejezve tiszteletünket őseink hite előtt.

A gyűjtemény gondozásba vételre, kártevőmentesítésre az induló 2009. évben igen nagy munka volt. Mihály Ferenc restaurátor és Gazda Enikő, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának vezetője óriási segítséget nyújtottak abban, hogy a kászoni impéri származású Bodó család lelkes (de hozzá nem értő) csapata ezt a munkát végül ilyen színvonalasan tudta elvégezni. Persze sok kászoni rokon, szomszéd és ismerős közreműködésével. A tárgyakról fényképes leltár készült, amelybe kb. 1300 tárgy került be.

Sok év telt el, mióta a tájmuzeum a jelenlegi épületébe költözött. A múzeum azóta része lett a gyerekek oktatásának egy múzeumpedagógiai programmal. Iskola után a gyerekek, akik ezt a szabadon választható programot fölveszik tanulmányaik közé, hímezni, szöni tanulnak (lányok), illetve faragásban, zsindegykészítésben és tornácminták fűrészelésében gyakorolhatják magukat (fiúk). Az oktatók helyi mesterek, akik általában nagyon élvezik, hogy a tudásukat átadhatják a következő generációnak. A minták szigorúan a helyi, kászoni mintakincsből

kerülnek ki – összegyűjtöttük a faluban föllelhető tornácmintákat, illetve a különböző szakirodalomban elérhető festékes- és hímezsmintákat. Mindenesetre a múzeum élettel van teli, ahogyan a gyerekek délutánonként a szokásos iskolai fegyelemnél szabadabban dolgoznak. Ez a múzeumpedagógiai program a Bethlen Gábor Alap támogatásával jött létre, amiért igen hálásak vagyunk.

A Kászoni Székely Tájmuzeum nem tartozik Székelyföld leglátogatottabb intézményei közé. Valójában sokan a környező falvakban sem tudnak róla. Így aztán a pályázati forrásokon kívül bevétele sem igen van – a falu tulajdonában maradt értékes néprajzi gyűjtemény megőrzése továbbra is a lelkes önkéntesekből álló csapatra hárul. Az anyag tudományos igényű feldolgozása pedig a jövő generáció néprajzosaira vár. Pedig érdemes ide látogatni, eltűnődni a régiek eszközein, ruházatán, díszítőművészetén – mindez a mi múltunk. Látogassunk el Kászonba, engedjük, hogy az ősök megszólítsanak!

„Megszólítanak, mert ők én vagyok már; gyenge létemre így vagyok erős.” (József Attila)

Nagy Imre Zsolt

A Kazun Egyesület

A

Kazun Egyesületet 2002-ben kászoni fiatalok és pedagógusok alapították. Az alapítók jelentős része az amatőr színjátszócsoporthoz került ki. Az egyesület a település első írásos említéséből ismert elnevezésből, a Kazun, Kasun szóból kölcsönözte a nevét. Célkitűzései a következők: kulturális és karitatív tevékenységek szervezése, támogatása, a helyi hagyományok és kulturális értékek feltérképezése, megőrzése és népszerűsítése, kapcsolatok építése más településekkel, közösségekkel, a tehetséges fiatalok oktatásának támogatása. Az egyesület kezdetől háttérrel biztosított a helyi tánccsoportok azon tevékenységeihez, amelyek intézményi háttérrel kívántak: pályázatok benyújtása, támogatások kezelése, programok szervezése és lebonyolítása.

A kétezres évek első felében a munkatársakkal a kisebb helyi borvízforrások környékének rendbetételét, népszerűsítését kezdeményeztük. Két forrás – a Kotlott borvíz- és a Szemvív-forrás – környékét sikerült rendezni, megtisztítani, a további forrás rendbetétele sajnos meghaladta anyagi lehetőségeinket.

Az első rendezvényünk, amellyel kiléptünk a községből, az elemi tanulók számára szervezett Kis Csíki Színészek elnevezésű gyermekszínjátszó-találkozó volt, amelyet az első néhány alkalommal Alcsíkban rendeztek meg. Utána az egyesületünk, társulva a csíkszentdomokosi Kistalantum Egyesülettel, az egész Csíki-medencére kiterjedően szervezte meg évente ezt az eseményt, 100-200 résztvevővel.

Az oktatás támogatását mindig igyekeztünk szem előtt tartani, és a lehetőségeinkhez mérten segíteni a gyerekeket, fiatalokat: évekig szerveztünk angol és román nyelvtáborokat anyanyelvi tanárokkal, tanítókkal, továbbá könyvekkel jutalmaztuk az érettségizőket, egyetemi hallgatókat. Az oktatás támogatása terén talán legjelentősebb lépésünk a Bethlen Gábor Alap támogatásával útjára indított ösztöndíjpályázatunk volt. A pályázat az említett támogatás segítségével szociális ösztöndíjként indult, majd helyi támogatók bevonásával tanulmányi ösztöndíjjá alakítottuk át. A program 2012 és 2016 között működött.

A kétezres évek első felében a munkatársakkal a kisebb helyi borvízforrások környékének rendbetételét, népszerűsítését kezdeményeztük.

A Let's Include Together projekt résztvevői 2013-ban

Az EtnoMinFest Néptáncatlálkozó résztvevői 2013-ban, Kászonalitízen. Kép: Kazun Egyesület

Az oktatással, kultúrával kapcsolatos kisebb, helyi jellegű, rendszeres programjaink a szavalóversenyek, a helyi természeti és kulturális értékeket megőrkítő fényképversenyek, kézműves tevékenységek és játszóházak, valamint a mikulásjárás voltak. Ezeknek a rendezvényeknek a lebonyolításában az egyesület tagjai mellett jelentős szerepet vállaltak a helyi iskola pedagógusai is. Ugyancsak fontos, színes program volt a Mihály Emőke kolléganőnk által kitalált, kidolgozott és lebonyolított EtnoMinFest, amelynek keretében Romániában élő kisebbségek képviselőit, táncsoportjait láttuk vendégül Kászomban, ők a helyi táncsoportokkal

közösen felvonultak a község utcáin, bemutatták viseletüket, táncaikat, majd a helyi kultúrotthonban közös fellépéssel és táncházzal zárult a rendezvény. A fesztivál keretében sikerült szász, szerb és görög táncsoportokat meghívunk a községbe.

2012-ben szervezte egyesületünk az első ifjúsági csereprogramot az Európai Bizottság Fiatalok Lendületben program támogatásával. Az első alkalommal a helyi fiatalok mellett a magyarországi Szatmárcsékéről érkeztek résztvevők, majd a 2013-as programunkhoz a házigazdák és a szatmárcsekiek mellett a vajdasági Kispiacról is csatlakozott egy csoport.

2010-ben az egyesület három jellegzetes hagyományt örökített meg a Kászoni Hagyományok sorozat keretében: az *Aprószentek*, *Betlehemezés* és *Bikaütés* című filmekkel az volt a célunk, hogy rögzítsük, dokumentáljuk ezeknek a hagyományoknak az aktuális formáját, ugyanakkor rövid magyarázatot is adjunk ezek kialakulására, a helyi közösség életében betöltött szerepére. A közösség építése érdekében rendszeresen szülőbálokat szerveztünk, továbbá igyekeztünk partneri kapcsolatokat kiépíteni bel- és külföldön egyaránt.

A közösség építése érdekében rendszeresen szülőbálokat szerveztünk, továbbá igyekeztünk partneri kapcsolatokat kiépíteni bel- és külföldön egyaránt.

Bikaütés 2010-ben. Csíki Zsolt fényképe

2015-ben aztán az egyesületnek anyagi gondjai akadtak, amiből a támogatók segítségével ugyan kilábalunk, de a lelkesedés megcsappant. Jelenleg nagyjából egyetlen tevékenység zajlik, a táncsoportok pályázatainak lebonyolítása, a többi program megszakadt. Reményre ad okot, hogy egy volt tanítványunk, aki Magyarországon közösség-szervezést tanul, az egyesülettel helyi ifjúsági és nemzetközi csereprogramok szervezését tervezi. Reméljük, hogy tevékenysége majd új lendületet, inspirációt ad a csapatnak.

Kászon sajátos színfoltja, Doboly

Ahogy Erdély-szerte
más településeken, úgy
Kászonban is beszélhetünk
felekezetváltásról, hiszen
az itt élő görögkatolikusok
áttértek a római katolikus,
illetve az ortodox hitre.

Erdélyben jellegzetes kultúrája van Székelyföldnek, amely nyelvi, etnikai, kulturális és felekezeti szempontból egyaránt sajátos. Székelyföldnek páratlan néprajzi tájegysége Kászon, amely kitűnik jellegzetes hagyományaival, népszokásaival (bikaütés, aprószentekelés stb.), színes népviseletével és népi mesterségeivel az itt található többi medence közül. Közigazgatásilag egyetlen községből, Kászonaltíziből áll, melyhez a községközponton kívül még négy falu tartozik: Kászonújfalu, Kászonfeltíz, Kászonjakabfalva és Kászonimpér. Az utóbbi település, Kászonimpér a Kászoni-medence egy sajátos színfoltja, egy olyan különleges helyzetben lévő település, amelynek egy különálló utcája Doboly, ahol többnyire a községben élő ortodox felekezetűek egy része lakik egy tömbben.

Hermann Gusztáv 1999-ben kiadott, *A többség kisebbsége* című tanulmánykötetében közölt Szócs János-tanulmányban – *A románok megtelepedése, román falvak kialakulása Csík-, Gyergyó- és Kászonszékben (1614–1850)* – megtalálhatjuk az 1750-es népszámlálási adatokat, amelyben összesen mintegy 3250 görögkatolikusot jegyeztek fel Csíkban, Gyergyóban és Kászonban. 37 év múlva Zöld Jánosék ugyanitt 4426 lelket számláltak.¹

Szócs János egy másik, *A románok megtelepedése, román falvak kialakulása Csík-székben (1614–1850)* című tanulmányában, amely 1998-ban a *Székelyföld* folyóiratban jelent meg, a Kászonra vonatkozó adatok között találjuk az 1850-es Bethlen-féle népszámlálási összeírás eredményét, amelyből kitűnik, hogy a Kászoni-medence 6905 fős lakosságából 5938 fő római katolikus, 967 fő pedig görögkatolikus vallású.² Ahogy Erdély-szerte más településeken, úgy Kászonban is beszélhetünk felekezetváltásról, hiszen az itt élő görögkatolikusok áttértek a római katolikus, illetve az ortodox hitre. Varga E. Árpád *Erdély*

etnikai és felekezeti statisztikája (1850–1992) című munkájában látható, hogy a görögkatolikusok száma a népszámlálási adatok alapján 1941-re drasztikusan lecsökkent, 1992-ben csupán néhányan vallották magukat görögkatolikusnak. Az ortodoxok 1992-ben jelentek meg a népszámlálási adatokban, ugyanakkor a római katolikusok száma is kb. a felére csökkent 1941 és 1992 között. Az adatbázisból hiányoznak az 1941 és 1992 közötti időszak adatai.³

1948. december 2-án a *Hivatalos Közönlönyben* megjelent elnöki rendelet 1. cikkelye kimondja, hogy megszűnik a görögkatolikus rítus. A 2. cikkelyben a vallási, a pénzügyi, a belügyi, a tanügyi és a mezőgazdasági minisztérium küldöttjeiből álló bizottság dönti el az ingó és ingatlan vagyon sorsát, és egy részét átadhatja az ortodox egyháznak.⁴ Ezzel a Kászonimpérhez tartozó dobolyi görögkatolikus egyház megszűnt létezni, hívei az ortodox egyházhoz kerültek át, minden egyházi vagyonnal együtt, beleértve a templomot is. A községben emiatt felekezetváltás történt tehát, hiszen a görögkatolikus lakosok egy része csatlakozott a római katolikus egyházhoz, míg a dobolyiak a görögkatolikus vallásról az ortodox vallásra tértek át.

Később, az 1989-es fordulat ugyan lehetővé tette a görögkatolikus egyház újjászervezését, de nincs tudomásunk arról, hogy itt ez megtörtént volna. A faluban élő idősebb adatközlők arról beszélnek, hogy az ortodox egyház részéről kaptak lehetőséget a felekezeti átállásra, és éltek ezzel a lehetőséggel.

A Kászonimpérhez tartozó Doboly nevű falurész földrajzi elhelyezkedését, illetve vallási és kulturális szokásait tekintve is sajátos színfoltja a községnek, hiszen a kászoni ortodoxok szokásaikban elkülönülnek a községben élő katolikus közösség szokásaitól, például a falu lakói többnyire az udvaron ravatalozzák fel a halottat, a prédikáció egy

Vízkereszt ünnepén, 2022-ben

része két nyelven is elhangzik, a kosszorúk, illetve a sírfeliratok magyar és román nyelvűek stb. A beszédformák változatosak, ritualizáltak, és gyakran alkalmaznak sztereotip szövegműfajokat és szövegformákat, mint például a kondoleálás, a prédikáció, a feliratok, az ima stb.⁵ A falurész melletti dombon található, eredetileg görögkatolikus templom a hívek ma már csak hűsvétkor használják. Ma a parókia épületében van az iskola és a kápolna is, amelyet 2018-ban szenteltek fel. Ünnepes vasárnaponként a kápolnában végzik a miséket. A templom centrális helyet foglal el a faluban, orientációs bázis⁶ is, mely az őt körülvevő térben tájékozdási pontul is szolgál, hiszen könnyen megközelíthető mindenik falurészből.

A mai templom mellett valamikor egy fakápolna állt, melyet az itt élő adatközlőim visszaemlékezései szerint elbontottak. A település középpontjában elhelyezkedő fatemplom helyett épült a kőtemplom, mely központi szerepet is betöltött a faluban, tehát egyfajta szent térként is funkcionál. A kászoni ortodoxok életében a „szent tér” a templomot és a kápolnát jelenti, ahol a közösség nemzeti identitásának formálása és formálódása is zajlik. Falvakban és kisvárosokban ugyanis jellemző, hogy az egyház az egyik, néhol pedig az egyetlen közösségszervező intézmény.⁷ A vallás, a felekezeti hovatartozás markánsabban erősíti az identitást, ha annak éppen a nyelv révén etnikai jellege van (a protestáns egyházak elsősorban), írja Péntek János.⁸ Dobolyban például a román nyelvet ezekben az állami és vallási intézményekben gyakorolják. A kászoni ortodoxok életében a vallás és annak gyakorlása olyasfajta

identitásépítő funkcióval rendelkezik, mely nagy hatással van az emberek hétköznapi életére, valamint a közösségi lét megnyilvánulására egyaránt. A kászoni ortodoxok körében a kulturális sajátosságok, az ünnepkörökhöz kapcsolódó színes szokások, hagyományok élése, az új kápolna használata mind a közösség életképességére, valamint szimbolikus interpretációra utal.

A Kászonban élő ortodox közösség sajátos módon éli meg a hétköznapi között meghúzódó ünnepeket és eseményeket, amelyek közül csupán néhányat emelek ki.

A halottak napi megemlékezést helyi szokás szerint november 8-án tartják, ellentétben a római katolikusok megemlékező szokásainak időpontjával, a november elsejével.

A halottak napi megemlékezést helyi szokás szerint november 8-án tartják, ellentétben a római katolikusok megemlékező szokásainak időpontjával, a november elsejével. Azokban a családokban, ahol a római katolikus, illetve az ortodox temetőben is nyugszanak hozzátartozók, mindkét napon látogatják a temetőt, vagyis november 1-jén a katolikus, míg november 8-án az ortodox temetőben gyűjtanak gyertyát és emlékeznek elhunyt szeretteikről. Ha az emberek az év többi napján nem is

látogatják a hozzátartozók sírját, ezen a napon mindenképp megemlékeznek az elhunyt szeretteikről.

Dobolyban a temetési szertartás különbséget mutat a környék falvainak temetkezési szokásaival szemben. A dobolyi temetéseken, ahogy más dobolyi vallási szertartáson is, a román és a magyar nyelv keveredik. A szertartás nyelve román (egy rövid megemlékező gondolatsor kivételével), míg a hívek egymással magyarul beszélnek. Dobolyban a családi háztól temetik a halottat, kivételt képeznek a nem Dobolyban lakó, de az ortodox felekezethez tartozó családok, akik halottaikat a kápolna udvarán ravatalozzák. A Dobolyban lakók a családi udvaron ravatalozzák fel az elhunytat, melynek koporsója körül a családtagok állnak. Az udvaron a bejáratnál szemben áll a ravatal, amelyet a templomtól kapnak kölcsön. Az elhunyt fejénél a család férfi tagjai, míg a koporsó két oldalánál a női családtagok, hozzátartozók állnak. A részvétnyilvánítás kézfogással és csókkal a temetést megelőző napokon vagy órákban történik.

A halotti tort ma a falu kultúrotthonában tartják, régebb viszont jó idő esetén az udvaron vagy a családi háznál tartották. A szomszédok, rokonok segítettek az előkészületekben, valamint a tor előtt és után is a családnak. A koronavírus-járvány óta a temetések után ritkábban szerveznek halotti tort. Helyette kalács-csal és pálinkával kínálják a temetésen résztvevőket. A halotról való megemlékezés itt nem ér véget, hanem megemlékeznek miseszolgálattal is, amelyen az elhunyt személy hozzátartozói a halott lelki üdvéért kolivát (kalácsszerű sütemény), tésztát és bort adományoznak a megemlékezésen résztvevőknek. Újában pedig pománával (kis csomagok) kínálják az egybegyűlteket. Az említett csomagok ajándékozása egyfajta adományozó gesztus is, melyet az elhunyt lelki üdvéért cselekednek a misén való részvételen, az elhunytért való imádkozás, gyertyagyújtás mellett.

A dobolyi temetési szertartás hasonlóságot mutat a községi falvak szokásaival, például az azon való adományozás vagy pomána megléte közös, viszont a szokás részleteiben különbözik (pl. az adomány tartalma). A faluban élők általában a közeli és távoli hozzátartozók gyászjelentőit őrzik, függetlenül attól, hogy milyen nyelven íródott a szöveg, vagy milyen felekezethez tartozott az elhunyt.

A temető szerkezete szintén sajátos, hiszen itt az azonosítható sírkereszteken románul, magyarul, illetve mindkét nyelven is megjelennek a feliratok, ami a helyi sajátos identitást tükrözi.

Az ortodox kápolna szentélye. A szerző felvételei 2022-ben készültek

A változatos emlékjelek egyfajta szimbolikus kifejezőeszközök is a közösségre nézve. A temetőben összesen 430 sírkereszt található, amelyből 109 sírhely feliratának a nyelve azonosíthatatlan. Ezek többnyire fa- és homokkő keresztetek, amelyekről az időjárás viszontagságai miatt a feliratok leoptak, vagy olvashatatlanná váltak. Ezek a temetőben lévő sírhelyek 25 százalékát képezik. A temetőben lévő sírfeliratok 56 százaléka magyar nyelvű, ez 241 sírhelyet jelent. Ezzel szemben 15 százalékos arányú a román nyelv használata a sírfeliratokon, hiszen összesen 64 sírhelyen olvashatjuk román nyelven a feliratokat. A maradék (3%) vegyes nyelvű, amelyen mindkét nyelven megjelenik a sírfelirat szövege, általában helyesírási, nyelvhelyességi hibákkal. A temetőben viszonylag kevés befedett sír található, az ezekben nyugvó halottak hozzátartozói általában nem élnek a településen. Az első sírhely állításának éve 1890. Találtam olyan keresztet is, amelyet 1921-ben állítottak, azonban a felirat sajnos nem látható rajta, mivel egy márványlappal takarták el. A temetőben az első román nyelven jegyzett sírfelirat 1970-ből való.

A település lakói számára fontos az egyházhoz mint intézményhez való tartozás, az egyházi és közösségi ünnepek megélése és pihenés általi megünneplése, amelyhez a szentmisén való részvétel is hozzátartozik. Nagyobb egyházi ünnepeken részt vesznek az egyházi szertartáson (pl. vízkereszt ünnepe), azonban ha szintén nagyobb ünnepen (pl. augusztus 15.) valamiért elmarad az egyházi szertartás és nincs szentmise a faluban, akkor másik településre

is elmennek, csak hogy részt vegyenek a misén. A dobolyi közösség vallásos gyakorlatának az átalakulása követhető nyomon ezen a településen is, mely szerint a fiatalabb generáció tagjai már kisebb mértékben vesznek részt az egyházi szertartásokon, mint elődeik. A hit megmaradása, illetve az egyházi szokások megtartása a gazdasági fejlődés következtében is átalakult, és a település lakói megérik ennek a hatását.

Ma a vegyes házasságok révén a kászoni falvak mindegyikében élnek olyan családok, amelyekben legalább az egyik fél ortodox vallású.

A faluközösség életében jelentős szereppel bír a helyi pap, aki nemcsak a lelki, hanem a kulturális programokat is szervezi (például a húsvéti vásárt, amikor a húsvétvasárnapi szertartást követően a szentély pillanatok alatt átalakul vásártérre, ahol a gyermekek által készített termékeket árusítják, illetve piros tojásokat osztogatnak a fiúknak), illetve az intézményekhez látogató vendégekkel is többnyire ő tartja a kapcsolatot. Az egyház tehát az az intézmény, amely biztosítja a nyelvhasználatot, a közösségi identitás megmaradását segíti elő, és kultúraszervező is egyben.

A dobolyi ortodox közösség szokásai között a karácsonyi kántálást vagy

kolindálást említeném, amelyen az iskolás gyermekek vesznek részt a helyi tanító irányításával. Minden háznál azonban nem kolindálnak, csupán azokat a családokat keresik fel, ahonnan jelzik a tanítónőnek vagy a gyermekeknek, hogy szívesen fogadják őket. Az egyház mellett tehát az iskola is közösségszervező erővel bír a településen, a munkában jelentős szerepet vállalnak a pedagógusok, az iskolán kívüli tevékenységek az ő irányításukkal zajlanak.

Ma a vegyes házasságok révén a kászoni falvak mindegyikében élnek olyan családok, amelyekben legalább az egyik fél ortodox vallású, így a vegyes felekezetű közösségekben élők hatással vannak egymás életére, viselkedésére, szokásaira. A közösség íratlan szabályrendszere meghatározza az ott élők kapcsolatrendszerét és szokásvilágát. A dobolyiak tehát minden jel szerint egy olyan életképes közösséget alkotnak, amely a dombok alatt csendben meghúzódva éli mindennapi életét.

Jegyzetek

- 1 Szócs János: A románok megtelepedése, román falvak kialakulása Csík-, Gyergyó- és Kászonszékben (1614–1850). In: Hermann Gusztáv (szerk.): *A többség kisebbsége. Tanulmányok a székelyföldi románság történetéből*. Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó, 1999. 140. o.
- 2 Szócs János: A románok megtelepedése, román falvak kialakulása Csíkszékben (1614–1850). *Székelyföld*, 1998/II. (4). 98. o.
- 3 Erdély etnikai és felekezeti statisztikái a népszámlálási adatok alapján, 1852–2011. Varga E. Árpád 2002-től kiegészített adatai. <http://nepszamlalas.adatbank.ro/?pg=felekezeti&id=442&fbclid=IwAR3hql09gS29Mwsqr3ixNNLlx022DOH0PnWDDZpg11MgDLJDa2LMRgTFeJY> (Utolsó megtekintés: 2023. április 26.)
- 4 *Hivatalos Közlöny*. [https://www.legeonline.ro/1r-DECRET-358%20-1948-\(22875\)-\(1\).html](https://www.legeonline.ro/1r-DECRET-358%20-1948-(22875)-(1).html) (Letöltés dátuma: 2023. június 1.)
- 5 Keszeg Vilmos: Az anyanyelvhasználat mint a kegyeleti jog érvényesítése az elhunyt emlékének megörökítésében. In: Keszeg Vilmos (szerk.): *Belépni az emlékezetbe. Emlékezési alakzatok és gyakorlatok*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 2022. 106. o.
- 6 Bartha Elek: *Nemzeti, vallási és hagyományos gazdálkodási terek szellemi öröksége I. – Vallási terek szellemi öröksége*. Bölcsész Konzorcium, Debrecen, 2006. 105. o.
- 7 Kiss Dénes: „Nekiünk csak ez van”. *Valás és egyházak a rendszerváltás utáni Erdélyben*. NKI-Exit, Kolozsvár, 2020. 48. o.
- 8 Péntek János: *Nyelv és identitás a Kárpát-medencében*. *Hitel* XX. 2007/7. 93. o.

Kotró Zsolt

A Kászon-völgyi katonáskodás

Földrajzi elhelyezkedésének köszönhetően, a Keleti-Kárpátok határvidékeként, a Kászoni-medence az elmúlt évszázadok során stratégiaileg fontos állomása volt az átvonuló vagy éppen az állóháborúknak.

A kászoniak röbb nemzedéke tapasztalta meg a katonasorsot. Katonakorú férfiak és fiatal legények, gyermekeiket egyedül nevelő, a gazdaságot életben tartó asszonyok és bujdosni kényszerült civilek egyaránt részesei voltak a harcok, háborúk hatalmas gépezetének, és akarva-akaratlanul sorsuk megpecsételődt.

A Kászon-völgyi katonáskodás elnevezésű amatőr kezdeményezés a fent említett ősöknek szeretne méltó emléket állítani. Célunk a még megmaradt kép-, dokumentum-, hanganyag és a tárgyi emlékek felkutatása, összegyűjtése/digitalizálása, és egy

emlékházban való elhelyezése. A gyűjtemény hadi dokumentumokat, katonai képeket, kitüntetések, harcászati és a katonák mindennapjaihoz szükséges felszereléseket tartalmaz (padlásleleteket, valamint ázott darabokat). Szerencsénkre ez a gyűjtési folyamat már régebben elindult községünkben, és értékes hanganyag (az első világháborúban szolgált bakáktól), képanyag, és a levéltári, illetve anyakönyvi átvizsgálásoknak köszönhetően már közreadott kutatások állnak rendelkezésünkre.

A kiállítandó gyűjtemény nagyobb része az öt falu lakosainak adományából tevődik össze. Vannak benne olyan tárgyak, amelyek nem ebben a térségben kerültek elő, viszont kiegészítik, teljesebbé teszik az összképet, a gyűjteményt. A Kászoni-medence szerencsére sok mindent őriz még a régi időkől.

A kászoniak röbb nemzedéke tapasztalta meg a katonasorsot. Férfiak és fiatal legények, gyermekeiket egyedül nevelő asszonyok és bujdosni kényszerült civilek egyaránt részesei voltak a háborúknak.

Emlék, a kép hátlapján: „Kajcsa András 1942.VI/20”

Kotró András huszár

Összetartó, hagyományait ápoló és elődeit tisztelő közösség lakik itt, ennek is köszönhető, hogy rengeteg emlék maradt fenn a katonáskodással kapcsolatban.

A gyűjtemény nagy részét főként az Osztrák–Magyar Monarchia kötelekében töltött szolgálati időből maradt végelbocsátó levelek, katonai emléképek, műtermi vagy szolgálat közbeni fényképek, csendőrséggel kapcsolatos fényképek, valamint a két nagy világégből visszamaradt relikviák alkotják. A kollekció legrégebbi darabja egy 1860. október 16-án kiállított

végelbocsátó levél (népies nevén obsit), amely még német nyelven volt kiállítva. (1868-ban létrehozták a magyar királyi honvédséget, a leszerelt katonák csak ettől kezdve kaptak magyar nyelvű obsitot.) A levelet Kováts Alexander (Sándor) 1828-ban, Kászonújfaluban született, római katolikus vallású honvéd-tizedes részére állították ki. Szolgált a közös hadseregben, és pedig a császári és királyi 2. számú gyalogezredben, mint őrzető és tizedes.

A kiegyezést követően a monarchia haderejét a közös hadsereg, a haditengerészet, a honvédség és a népfelkelés

alkotta. A szolgálati idő a közös hadseregben három év volt, amit hét év tartalékos időszak követett, a honvédségnél tizenkét év. A monarchia idején a kászoniakat főként a székelyudvarhelyi császári és királyi 82. gyalogezredhez, valamint a brassói magyar királyi 24. honvéd gyalogezredhez sorozták be, de szolgáltak kászoniak a cs. és kir. 62. kolozsvári gyalogezredben, a m. kir. 5. marosvásárhelyi honvéd táborigyűselezredben, a brassói cs. és kir. 2. gyalogezredben, valamint a cs. és kir. 2-es huszárezredben is.

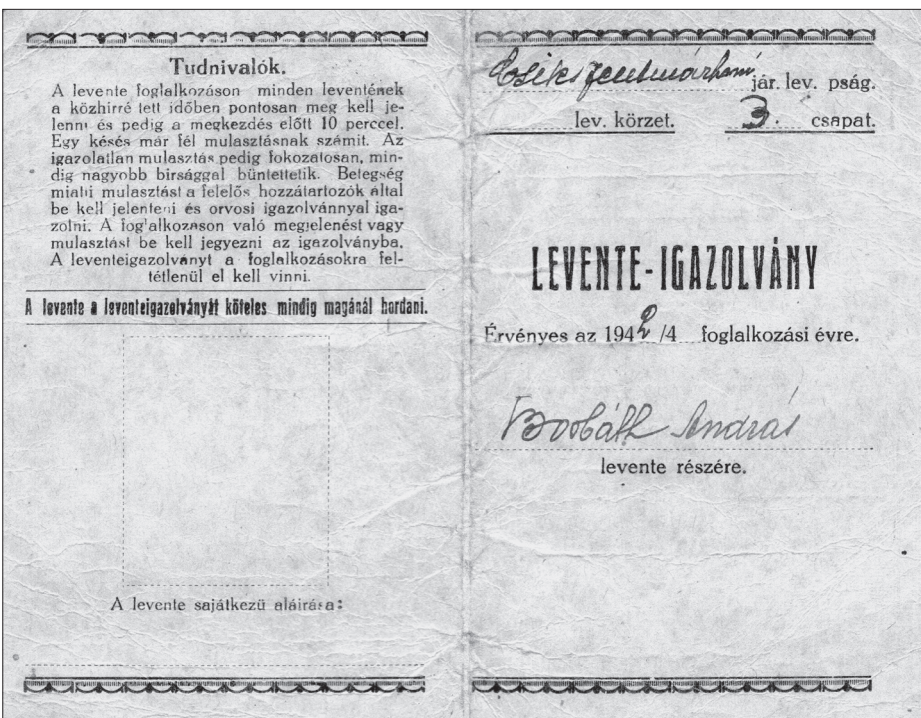
A szolgálati időről a végelbocsátó levelek mellett készültek úgynevezett katonai emléklapok is, amelyeket a katonák megvásároltak, és beragasztották a saját arcképüket. Ezek az egyenruha díszítése, színe a fegyvernemről/alakulatról árulkodik (gyalogos, huszár, tüzér, lovastüzér, vartüzér, haditengerészet). Középen általában I. Ferenc József arcképe, oldalt IV. Károly és a koronahercegek képe található. A háttér változó, Budapest vagy Bécs. Lent, középen a magyar, az osztrák vagy a közös címer látható. Ezek az emléklapok a legtöbb kászoni házban a végelbocsátó levéllel együtt fontos helyet foglaltak el, általában jól látható helyre voltak kifüggesztve.

A gyűjtemény hadi dokumentumokat, katonai képeket, kitüntetések, harcászati és a katonák mindennapjaihoz szükséges felszereléseket tartalmaz (padlásleleteket, valamint ázott darabokat).

Az első világháború kitörését követő mozgósításkor nagyon sok kászoni vezényelt ki a frontvonalra. A nyugati és keleti hadszíntéren egyaránt harcoltak kászoniak. A kezdeti lelkesedést azonban hamar felváltotta a borzongás. A bakáknak a lövészárkokban való túlélés jutott, az itthon maradottaknak pedig a várakozás, amely gyakran végződött szomorú kimenetellel. Volt, hogy csak egy apró papírdarabot kapott a család, amelyben közölték a hozzátartozó elhalálozását. Kászonújfalunak 91 hősi halottja volt az első világégből, a hadba vonult férfiak majdnem negyede.

A brassói császári és királyi 2. gyalogezredből származó katonai térképek

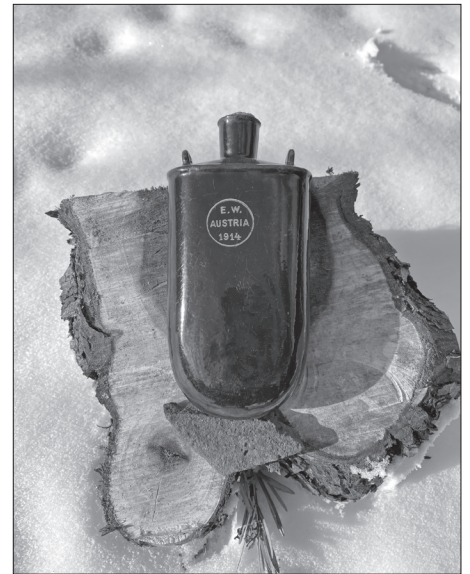

Borbáth András levanteigazolványa

A két világháború közötti időszakban – mint minden erdélyi település lakói – a kászoniak is a román hadsereg kötelékében teljesítettek szolgálatot. Ebből az időszakból főként műtermi fotók vannak a gyűjteményben, ezeken különböző román városokban szolgáló katonák láthatóak. 1940-ben, a második bécsi döntés következtében boldognak tűnő időszak következett a kászoniak életében is. A magyar katonák bevonulása, levanteképzés, az erőd építése a katrosai völgyzáránál, kaszárnyák építése az Úz-völgyében. Sajnos ez az időszak is beárnyékolódott, a fronton harcoló honvédek mellett a község civil lakossága is megtapasztalta a második világháború borzalmaival. Átvonuló német, majd orosz egységek, elkobzott jószágok, lebombázott csűrök, házak látványára térhettek haza az erdőn bujdosó emberek. Néhány idősebb ember emlékezetében még tisztán élnek ezek a képek, például a Sepsibükkkben lezuhant katonai repülőgépről vagy a Szekerút

Első és második világháborús rohamsisakok

Első világháborús, az Osztrák–Magyar Monarchia katonái által használt zománcos kulacs

Az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregében használt, Škoda gyártású, 10 cm-es M14-es gránátládája

hídja mellett kilőtt két német tankról. A második világháborúban 36 kásonújfalvi hős halt meg, sokakat pedig fogságba hurcoltak, és évekig voltak távol szülőfalujuktól.

A két világháborút követő időszakból szerencsére sok helyi relikviát őriztek meg. Általában ezeket a tárgyakat a háborút követő inséges időszakban a civil lakosság használta fel. Ilyen tárgyak készültek: rohamsisakok mint fanyéllal ellátott merítőeszközök (osztrák–magyar rohamsisak, magyar/német/szovjet második világháborús sisakok), harckocsi-alkatrészek gémeskútnehezékként (T34-es lánctalpszem), bajoneteket még napjainkban is használnak itt-ott a háztartásban konyhakésként vagy disznóvágásnál, a lőszeres ládák a műhelyekben tárolóeszközök lettek, a gázmaszktokok gépzsírt tároló edények, katonai kulacsokat pedig még napjainkban is felfedezhetünk a lovas szüreti felvonulásokon a legények oldalára fűzve.

A gyűjtemény két érdekes darabja egy kásonaltízi csűr villámhárítójának tetején volt elrejtve: német második világháborús gyalogsági rohamjelvény és általános rohamjelvény. A közeljövőben a gyűjtemény egy végleges helyen lesz kiállítva, egy nagylelkű felajánlásnak köszönhetően régi, tornácos székelő ház áll a rendelkezésünkre.

Legfőbb célunk a helyi értékmentés és a felajánlott katonai emlékek helyben történő bemutatása. Kegyelet a hősök iránt!

Bodó Imre

A kászonfeltízi székely ló törzsménes

A Kászonfeltíz Mezőátal részében van egy érdekes porta, ahol a környék csendjét időről időre lovak nyerítése bontja meg. Ha közelebb jövünk, vagy pláne ha sikerül szóba elegyedni valamelyik bennfentessel, hamar kiderül, hogy nem is akármilyen lovakról van szó. A Mereklye Egyesület által elindított fajtamentő program központjában vagyunk, ez a program a székely lovat igyekszik viszatartani a végleges kipusztulástól.

Lássuk csak: mi is ez a székely ló? Hiszen – ilyen beszédet hallhatunk is olykor – minden székely mondhatja, hogy „ha egyszer én székely vagyok, akkor a lovam is székely ló!” Azonban az igazság az, hogy egészen a 20. század közepéig a székely ló törzskönyvezett, nyilvántartott, magyar lófajta volt, éppen úgy, mint a nóniusz, a lipicai vagy a

Shagya-arab – hogy az összes magyar fajtát ne soroljuk fel. Tehát székely lónak az a ló számított, amely ilyen fajtájúként volt törzskönyvezve. Tudományos munkák születtek a fajtáról, tenyésztési tervekben szántak nekik szerepet, és fel is állítottak egy egész ménest Zsukon tenyésztési céllal. A legfontosabb tudományos munka Hankó Bélaé, aki részletes, fotókkal illusztrált felmérést hagyott ránk.

De milyen is volt a székely ló, őseink nevezetes társa békében és háborúban? Ahhoz, hogy megtaláljuk a választ, a magyarság ősi lóállományának korába kell visszamennünk. Régészeti kutatásokból tudjuk, hogy a honfoglalás és a kalandozások idején eleink apró termetű lovakon jártak és harcoltak. Ezek a kicsi lovak a Nyugat-Európában már

A 20. század közepéig a székely ló törzskönyvezett, nyilvántartott, magyar lófajta volt, éppen úgy, mint a nóniusz, a lipicai vagy a Shagya-arab.

Csaszán törzsmén a kászonfeltízi III. Székely ló mustrán. Pauline Roy Chowdhury felvétele, 2022

Vackor törzsmén a kászonfeltízi III. Székely ló mustrán. Pauline Roy Chowdhury felvétele, 2022

akkor is használatban lévő, nagyobb testű lovakkal szemben sokkal igénytelenebbek voltak, és olyan kitartó, egyenes teljesítményre voltak képesek, amilyenre nagyobb testű fajtársaik nem voltak alkalmasak. Abrakot nem kellett velük vinni, a pihenőidők során a legeltetés elegendő volt erőnlétük fenntartására. Így tudták sikerre vinni az abban az időben bravúros hadászati teljesítménynek számító, óriási területeket átfogó hadjáratokat, a kalandozásokat. A honfoglalás kori magyarok lovainak vágtaugrása rövidebb volt, mint a nagy lovaké, és minthogy lóhátról vágtaugrásnaként egyszer lehet nyilat kilőni a lebegő fázisban, ezekről a lovakról adott távon gyorsabban, több nyilat lehetett

kilőni, ami szintén hadászati előnyt jelentett a kalandozások idején.

Azonban az évszázadok során változtak a hadászati igények, többek közt egyre nagyobb súlyú ütegeket kellett vontatni, így a nemesítés és a divat egyre inkább a nagyobb testű lovaknak kedvezett. Ez a folyamat különösen a Habsburgok alatt gyorsult fel, és az ország nyugati feléből lényegében teljesen kiszorította az eredeti loállományt. Egyedül a Kárpátok hegyei közé nem jutott el maradéktalanul ez a nemesítési folyamat. Itt maradt meg két olyan fajta, amely még nagyobb mértékben hordozta az ősi magyar ló jegyeit. Az egyik a hucul, a másik a székely ló. Mindkét fajta az ún. kisló kategóriába tartozik

(kislónak nemzetközi megegyezés alapján a 120–147 cm marmagasságú lovakat nevezzük). A hucul zömökebb, durvább vonalú, amelyet a modern tenyésztés számára is sikerült átmenteni, és ménese Magyarországon is, Romániában is, Lengyelországban is van. A hucullal szemben a székely ló a leírások és fényképes dokumentáció szerint elegánsabb, finomabb, „arabosabb” küllemű ló volt, melyet a székelység igavonásra és nyereg alatt egyaránt nagyon jól tudott használni.

Azonban a második világháborúban elpusztult a zsuki ménes, megsemmisültek a méneskönyvek; nyilvántartás és hivatalos érdeklődés hiányában a székely lónak számítható loállomány drámaian lecsökkent.

Amikor már azt hittük volna, ez a fajta kipusztult, kiderült, hogy eldugott, hegyek közti falvakban, de olykor még nagyobb falvainkban is még mindig látni olyan apró termetű lovakat, amelyek mintha csak „Hankó Béla könyvéből léptek volna ki”. Felméréseken alapuló becslés szerint a Székelyföldön ilyen típusú lóból még mindig lehet mintegy 500.

A Mereklye Egyesület merész vállalkozásba fogott: megpróbálja a még fellelhető, a székely ló típusba illő lovakból visszatenyésztetni ezt a fajtát. El kell mondanunk, hogy lovas szakíróink a 8. századtól kezdve mindig a legnagyobb elismerés hangján beszéltek erről a fajtáról, és – mivel számuk már régóta fokozatosan csökkent – több alkalommal is indítottak a fajta megmentését célzó programot. De mi értelme lehet egy magyar kislófajta megmentésének a 21. században?

A székely ló a leírások és fényképes dokumentáció szerint elegánsabb, finomabb, „arabosabb” küllemű ló volt, melyet a székelység igavonásra és nyereg alatt egyaránt nagyon jól tudott használni.

Mindannyiunk számára nyilvánvaló, hogy a 21. század elejére a gépesítés Európában megszüntette a ló gazdasági szerepét minden korábbi területen (földművelés, fuvarozás, hadászat stb.). Ezzel párhuzamosan a fejlett országokban egyre inkább azt látjuk, hogy az elmúlt

Bodó Sarolta aranyérmes lovával, Aidával. Veres Nándor felvétele. Kép: Székelyhon hírportál

évtizedekben a kislovak száma nagyobb mértékben emelkedik, mint a nagyoké. A kislovak és a pónik száma világszerte már meghaladja a teljes lóállomány 30 százalékát.

A kislovak elterjedésének oka a jóval olcsóbb tartás mellett elsősorban az, hogy a gyermekek lovagoltatása és lovas kiképzése kislovakon könnyebben megoldható, és így – elsősorban a fejlett országokban – növekvő igény van rá. Sőt, például az izlandi kisló felnőttek lovaglásának célját is szolgálja.

A tartásuk jóval olcsóbb, időjárás-tól függően akár teljesen külterjesen is lehet ezeket az állatokat tartani. A gyerekek lovagoltatásán kívül kisebb munkákra is alkalmasak. A gazdák tapasztalatai szerint erdei munkát jobban tudnak végezni, mint nagyobb társaik, bizonyos nyugati országokban csak kis lovakkal erdőnek olyan helyeken, ahonnan a talaj megkímélése érdekében a nagy súlyú munkagépeket kizárták. Az idegenforgalomban, lovas turizmusban is növekszik a kislovak szerepe, és ezzel gazdasági értékük is emelkedik.

Azt se felejtjük el, hogy e fajták ugyanúgy emberi munka termékei, mint például a középkori katedrálisok, esztétikai értéket hordoznak, mely nemcsak őseink ízlésének felelt meg, de ma is gyönyörködtet, és amelynek megőrzése ugyanolyan fontos, mint néprajzi

hagyományaink vagy tárgyi kultúránk fenntartása, nem is beszélve a táj jellegének megőrzéséről, és az ehhez kapcsolódó idegenforgalom gazdaságilag is mérhető fontosságáról.

Végül tartsuk azt is szem előtt, hogy a felsorolt okok miatt a fejlett nyugati társadalmak a géntartalékok megőrzését és a genetikai diverzitás fenntartására való törekvést központi keretektől támogatják, mivel a közös társadalmi érdek ellenére e törekvések gyakran nem járnak rövid távú gazdasági előnnyel. Mi is ez a társadalmi érdek: a több évezredes tenyésztés során kialakult genetikai értékek (a székely ló esetén a hegyvidéki nehéz körülmények közti tartáshoz alkalmazkodás hatására kialakult szívósság, kitartás, igénytelenség és gyorsaság) a fajta kihalásával véglegesen eltűnnének. Ez egyúttal azt is jelentené, hogy ezen értékek a későbbi nemesítések, keresztezések számára sem lennének soha többé elérhetőek.

Remélhetőleg a fentiek meggyőzően mutatják, hogy a székely lónak reális esélye van egy növekvő piacra, ami a gazdák tenyésztési motivációját is növelni fogja.

De hol tart most a program? Az új törzskönyvet 2012-ben indítottuk. Tenyésztési szempontból szigorú szabályok szerint vezetjük, és hála Istennek az állomány folyamatos növekedése folytán ma már több mint

100 törzskönyvezett székely lovat tartunk nyilván. Ez örvendetesen nagy szám a tizenkét évvel ezelőtti induláshoz képest, de persze még mindig nagyon kicsi szám egy fajta fenntartásához szükséges létszámhoz viszonyítva. A kászonszékelyi törzsménesben van ebből 45 ló, a többi Székelyföld-szerte élő és tenyésztő gazdák kezén van. A tenyésztési munkát a Mereklye Egyesület fogja össze.

A székely lónak reális esélye van egy növekvő piacra, ami a gazdák tenyésztési motivációját is növelni fogja.

A tenyésztés egyik legfontosabb eleme a szelekció. Ezt szolgálják az évente rendezett tenyésztési szemlék, ahol a kancákat, méneket küllem, lábszerkezet stb. szerint, szakszerű tenyészszemle-protokollt követve rangsoroljuk, és adunk szempontokat a párosításhoz. De ezek a szemlék – az úgynevezett Székely Ló Mustrák – egyúttal egyfajta sereg-szemléjét is adják a legszebb lovaknak. Ezért érdemes a szeptemberi Székely Ló Mustrán részt venni, hogy ki-ki saját szemével is meggyőződhessen róla: egy gyönyörű és értékes fajtáról van szó.

Jánosi Kincső

A táj változásai a Kászoni-medencében

A történeti ökológia egy viszonylag új tudományág, amelynek a gondolata 1986-ban fogalmazódott meg a berni Nemzetközi Gazdaságtörténeti Kongresszuson. A természet és társadalom évezredes együttélését vizsgálja, az embert az ökoszisztéma szerves részének tekinti. Vizsgálati tere a táj, a Kárpát-medence ökológiai rendszerét működésében vizsgálja, áttekintve a természeti viszonyok évszázados változásait és hangsúlyozva az itt élő, régi generációk természetóvó, önkorlátozó eljárásait. Vizsgálataira az összetettség, módszerére az interdiszciplinaritás és a specializáció jellemző. A kutatás fő célja általános, holisztikus szemlélet alkotása a Kászoni-medence tájváltozásáról, a területhasználat alakulásáról, különös tekintettel a Lassúág völgyére és környékére.

A Kászoni-medence a Keleti-Kárpátok hegyközi medencéje, amely az Alcsíki medencétől keletre a Csíki-havasok közé ékelődve, a Kászón-patak völgyében húzódik. Az öt falvat (Ká-

szonújfalu, Kászonaltiz, Kászonfeltiz, Kászonimpér, Kászonjakabfalva) magába foglaló zárt tájegységnek a környező vidékkel hegyi hágókon keresztül van kapcsolata, a Nyerges-hágón Alcsík felé, az Aklos-hágón az Úz völgye felé. Csak a Kézdivásárhelyi-medence felé nyitott a Kászón-patak katrosai szorosán keresztül.

A medence határai északon az Úz völgye, keleten a Veresvíz, délen a Gombás-bérc (1198 m), Nyírponk (1052 m), nyugaton a Cecele (1173 m), Hollófeje (1073 m), Nyerges-tető (878 m), Pap-hegy (1065 m), Bot-sarka (1182 m), Fenyőfeje (1137 m), Aklos-bérc (1164 m). A medence 700-750 m átlagos tengerszint feletti magasságú felszíne jól elkülönül a hegységkeret 1100-1200 m magas, meredek lejtőjű területeitől.

Tájhasználat a Kászoni-medencében a 19. századtól a 2000-es évek elejéig

A Kászoni-medencébe letelepült székelység állandó hadi szolgálata és ennek fejében megtartott különféle szabadságai és önkormányzata lehetővé tették a nemzeti szervezeti és közbirtoklás évszázadokon át való fenntartását. Ez magyarázza a feudális birtokok és az ezzel járó jobbágytelepítések viszonylag kései és kismértékű térhódítását is.

Kászonszék 1390-ben vált külön Csíktól, Zsigmond király jóvoltából, aki a harcokban tanúsított hűségükért saját önkormányzattal jutalmazta a helyieket. A szabadságlevelet 1462-ben Mátyás király erdélyi körútján, Medgyesen meg is erősítette. A kiváltságokat, önkormányzati függetlenségüket több mint 450 éven át, egészen 1848-ig meg is őrizték a kászoniak. 1846-ban Nagykászón vásártartási jogot szerzett, ami

Agroteraszok Feltizen

Látkép Kászonszék feliról

három sokadalomra és heti egy piac tartására terjedt ki, szombaton.

Föld- és területhasználat

A szegeletföld kisebb része síkföld, jobbra hegyekből, dombokból és völgyecskékből áll. Talaja agyagos, köves, nehezen művelhető, és sok a vízjárta terület is. A Kászonszék-áradáskor jelentős károkat okoz, a 18. századi összeírók szerint gyakran ki is öntött. A szántóföldeket a Habsburg-birodalom tisztviselői mindig a IV. kategóriába sorolták, ami a legrosszabb minőséget jelentette. A gyengén termő földben főleg rozst, zabot, árpat, kevés pityókát (burgonya) termesztettek. Búzát keveset vetettek, inkább tavaszt, mint őszt. A vidéken „mióta a kő lágy volt”, termesztettek kendert és lent. A különböző peres ügyeket tárgyaló dokumentumokból tudjuk meg, hogy minden falunak a közföldeken kenderáztató tavai is voltak.

A zab igen előkelő gabona volt Kászonszékben, hiszen az állattartó, lónevelő nép kedvelte. Zab aligha volt főlegesen, a kászoniak folyton zúgolódtak a sok zabtáxa miatt, amit be kellett szolgáltatni. Az árpat jóval kisebb területen termesztették, mint a zabot. A sörárpa termesztését a Lázár grófok szorgalmazták. A sörfőzés a paraszti telkeken is szokás volt, erre bizonyíték a komlóhasználat, a sörpince.

A forrásokban szó esik a kászoniak kedvelt táplálékáról, a káposztáról is, amelyet nemcsak a veteményesben, hanem külön parcellákon is

termesztettek. A Lázár család földjein a 18. században még vetettek kölest, borsót, haricskát (tatárka, hajdina) is, amely Alcsíkon is ismert volt a régmúlt időkben. Sajnos az egykor színes növénykultúrák mára elszegényedtek, burgonya (pityóka) és gabona (búza) uralja a határt. Eltűntek az egykor hasznos ipari növények, a kender és a len is.

A szántók nagysága változó volt, de a felaprózódás és a szétszórtság általánosan jellemezte. Egy embernek több dűlőben volt a földje, apró parcellákban.

A gyümölcsfákról és azok számosságáról már a 17. században szó esett: „sok az almafa, de van körtövély, szilva, meggy és bizonyára más gyümölcsfa is”. Érdekességként megemlíthetjük, hogy 1895-ben a szilvafák voltak túlsúlyban, 6765 darabbal, míg a meggyfák száma Jakabfalván a legnagyobb volt: 303 darab. A Hargita megyei statisztikai hivatal adatai szerint 1985-ben 14 413 db szilvafa volt Kászonszékben. Sok portán a gyümölcsfák kiöregedtek, az őshonos fajták (batul, pónyik stb.) eltűnésben vannak. A határban is szép számmal találunk magányos gyümölcsfákat, vagy felhagyott gyümölcsösöket, ahol a szocialista világban nagy mennyiségű gyümölcsöt termesztettek. 1968-ban

603 tonna (alma, körte, szilva, meggy és cseresznye vegyesen), 1980-ban 375 tonna, 1999-ben 20 tonna volt a megtermelt gyümölcs mennyisége.

A kászoniak előszeretettel pipáztak, pl. külön lészáskert oltalmazta a Lázárrok tubákos kertjét.

Imreh István és Pataki József szerint 1870-ben a különböző művelési ágak a következőképpen oszlottak meg: szántó 18,08 %, rét 30,99%, legelő 7,54%, erdő 40,84%, terméketlen 2,52%. A határhasználat Alcsíkhöz hasonlóan Kászonszékben is kétfordulós volt, egyik felét szántották a földeknek, míg a másik fele pihent, parlagon volt, trágyázták, legeltették, így készítve elő a következő vetésre. A szántók nagysága változó volt, de a felaprózódás és a szétszórtság általánosan jellemezte. Egy embernek több dűlőben volt a földje, apró parcellákban. A kisbirtokosok voltak túlsúlyban, 3-5 hektáros földekkel, kevés volt a nagygazda, aki 15-20 hektáron gazdálkodott. 1962-ben megalakultak a termelőszövetkezetek. Mára ismét a nadrágszűjföldek lettek uralkodók. Egy család átlagosan 22 áron termeszt búzát, 18 áron árpat és rozst, 4 áron zabot, 7 áron zöldséget. Csak a burgonya éri el a 77 ár családonkénti termőterületet, nem feltétlenül egy helyen, egy darabban.

Székelőföldön régen a szántót is közösen birtokolták. A társadalmi rendek jogosultságait tiszteletben tartva egyformán jussoltak az emberek a határ minden részén, a különböző dűlőkben fekvő, más-más termékenységű parcellákból, nyilakból. Egy 18. századi összeírásból megtudhatjuk, hogy egy jobbágnak is annyi rész jutott, mint egy szabad embernek. Ez a Kászonszékben és Gyergyóban fennmaradt egyenlőség a fegyveres szabad és a robotos jobbágy között rendhagyó jellegűnek számított Székelőföldön.

Közbirtok volt a havasi legelő, szénafű, azaz kaszáló és az erdő is. A lakosság zöme ősidők óta ezen területekkel tartotta fenn a barom-, ló- és juhtenyésztést, az ősi foglalkozást, ami a megélhetést is biztosította. A havasi vagy hegyi erdős, legelő területnek is haszonélvezője volt minden kászoni jobbágy, szabad vagy nemes úr, aki megtartotta a jogszokásokat és betartotta a törvényt. Az istállók építése előtti időkben a kászoniak külterjes, félszilaj, ősi formákat őrző állattartást tartottak fenn. A régi telkek sokkal nagyobbak voltak, kétudvarosak, amit a juh, marha, ló és sertés félrideg tartása követelt meg. Télen a disznókat makkolni hajtották, működött a Székelőföldön máshol is

A Kászoni-medence

ismert „szállás”-rendszer. A havason kaszáltak, ott tárolták a fűvet, a jószágot felhajtották és ott etették fel a szénát. Érdeemes összevetni a jelenlegi és a száz évvel ezelőtti adatokat, amiből kitűnik, hogy jelentős mértékben csökkentek a szántóterületek, amelyeket most kaszálóként, legelőként hasznosítanak. Ez a külterjes mezőgazdaság felé való eltolódás összefügg a népességcsökkenéssel, meg azzal, hogy az idős emberek már nem tudnak nehéz fizikai munkát végezni.

Az erdőkről, és az erdővel borított területek változásáról

Imreh István és Pataki József szerint 1870-ben a medence 40%-át erdő borította. Az erdők nagy mértékű kiaknázása is ebben a periódusban kezdődött, amikor a régi közbirtokosságok részvénytársaságokká alakultak, a gatereteket fűrészgyárak váltották fel, és megindult az erdőkitermelés. 1871-ig, akinek volt 50 hold erdeje a közbirtokban, az kiszakíthatta. Sokan összevásároltak több területet, és kiszakították azokat a közvagyonból. Így jöttek létre a magánerdők. Ezt a lehetőséget 1874-ben megszüntették, megmentve a közvagyonban lévő erdőket a szétdarabolástól és az enyészettől, valamint a közbirtokosságot mint intézményt.

1830-ban a kézdivásárhelyiek többször bepanaszolták Kászonjakabfalva „némely vakmerő, s majd minden törvénytelenységben merészül elfajult szembetűnő istentelen lakosait, hogy megbecsülhetetlen károkat okoztak a

város erdejében. A nagy cserefákat kivágták és eladták a város piacán, a tilalmas erdőbe tavasszal kecskéket hajtottak, egy részét az erdőnek máris elpusztították” (Kádár, Pál-Antal 2002).² A Szék cseréje, Csere, Tölgyesvápa, Tilalmas(ka) helynevek a kászoni tilalmas tölgyesek léteire utalnak. Az erdőrontó, a tilalom ellenére is fát hordó ember büntetése igen szigorú volt. 1853-ban Benkő Károly meghúzta a vészharangot, figyelmeztetve a nagymértékű erdőpusztításra, a nem megfelelő erdőkezelésre: „épületi, tűzi, úgy mesteri mivekre kívántató fáit Csíknak, Gyergyónak és Kászonnak most még alkalmasint vannak, néha legtöbb helyeken meszsziről hordják, de a hibás kezelés miatt naponta pusztulnak ...”³. Ebben az évben az erdőket is nyilvántartásba vették, és kiderült, hogy sok legelő erdőként szerepelt.

Orbán Balázstól tudjuk, hogy a nép fő foglalkozása itt a deszka- és zsindelyemelés volt. Ez utóbbit már a 17. században említik. Jó minősége révén ára a zetelakival vetekedett.

A közbirtokosságok 2000-ben alakultak újra – az 1949-es megszüntetés után – az 1/2000. törvény alapján, és működnek azóta is. Minden kászoni falunak külön közbirtokossága van. Becze Antal, feltízi közbirtokossági elnök elmondása szerint a következő területekkel rendelkeznek: Feltíz 2600 ha, Altíz 2500 ha, Impér 2000 ha, Jakabfalva 2400 ha, Újfalva 2200 ha. A közbirtok mellett léteznek magánerdők is. Az erdős területeket szerződéses alapon a Csíki Magánerdészet adminisztrálja. Ők végzik az erdők őrzését, a fák kibélyegzését

(Becze Antal nyomán). Az erdők fajösszetételét tekintve legtöbb lucfenyő, kevés a bükk és a tölgy. A Tilalmaska és a Kend erdőrészek 20-20 hektárral tölgyesek. Előbbi 120, utóbbi 160 éves.

Tölgy, bükk, fenyő, mindig bőséges volt a kászoniak számára. 1910-ig Kászonban a házak 95%-a fából épült. A fűrész használata az 1830-as évektől indult, addig bárdal, fejszéval faragtak. Balázi földbirtokos 1820-ban építtette az első vízfűrész Veresvíznél, ahol üvegyárat is létesített. 1848-ra a fűrészek úgy elszaporodtak, hogy „minden kiáltásra volt egy-egy fűrész”. Kászonújfaluról Vofkori László azt írta, hogy több egykori malom állt itt: Csobot Ignác malma, vízfűrész, Ráduly Lajos malma, gyapjútépő, fésülő, Lázár Imre szításmalma.

A legkevesebb erdő a 20. század derekán volt, azóta folyamatos növekedést figyelhetünk meg az erdős területek terjedelmében egészen 2006-ig, amikor a legtöbb volt az erdővel borított terület.

A régi és új történelmi, statisztikai adatok vázolásán után ejtsünk pár szót a térképek, katonai felvételek elemzéséről. A 1943-44-es erdélyi katonai felvétel, az 1978-as román katonai felvétel és a 2006-os légifelvétel alapján megállapíthatjuk elsőként azt, hogy az általunk körülhatárolt, 13500 ha kiterjedésű terület a falvak környékén 1944-ben 32%-os erdőborítást mutatott. A falutól távolabb, keletre eső havasok is mozaikosabbak, foltosabb mintázatban jelentkeznek az 1970-es térképekhez viszonyítva. 1943-44-ben 4398 hektárt borított erdő, a többi 9100 hektárt legelő, kaszáló és szántó foglalta el. Az 1970-es térképen már 7,5%-os növekedést figyelhetünk meg az erdős területek kiterjedésében, 5406 ha az erdővel borított terület. Erre az időszakra tehető az elvándorlás felgyorsulása a falvakból, talán azért növekedtek, ill. váltak összefüggőbbekké az erdők. A 2006-os ortofotón 5857 ha erdős területet határoltunk le, amely 43%-os borítást jelent. Ez 10,81%-os növekedést jelent az 1944-es állapothoz képest. A legkevesebb erdő a 20. század derekán volt, azóta folyamatos növekedést figyelhetünk meg az

Tilalmascsereje. Jánosi Csaba felvételei

erdős területek terjedelmében egészen 2006-ig, amikor a legtöbb volt az erdővel borított terület.

A másik vizsgált, szintén térképen kijelölt terület a Lassúág-völgyben és környékén található, 2500 ha. Itt található a Kicsi Romlásmező elnevezésű, 102 ha kiterjedésű botanikai rezervátum, amelyre először Emil Pop akadémikus hívta fel a figyelmet, aki elsőként jelezte a *Trientalis europae*-t, amely a romániai flóra ritka faja. Eddig négy helyről ismert: Máramarosi-fennsík, Bukovina, Kommandó – Mohos, Nagy Sándor-hegy – Lassúág-völgy. A faj populációjának védelme nagyon fontos, ehhez pedig szervesen kötődik az élőhelyek védelme, az itt található lápok, növénytársulások.

„Impér község Lassúág nevű erdejét, erdei kaszálójával együtt tíz tízeze szerint tíz nyílba osztotta el, s akinek aztán kevés volt bent a kaszálója, az némi pénzt fizetve a tízes pénztárába, kiment s kaszált a tízes nyilából”.⁴ A vizes, nehezen megközelíthető völgyet rendszeresen kaszálták, legeltették a helyiek, hiszen a nagy állatállománynak elő kellett teremteni a szükséges takarmányt. Mára megszűnt a falutól távol eső völgy kezelése, ami a tisztások beerdősüléséhez vezet. Az erdős területek kiterjedése más képet mutat a falu környéki erdők változásához viszonyítva. A mintaterületnek 1944-ben 70%-át borította erdő (1754 ha). 1978-ban 5,72%-os növekedést mutat az erdő kiterjedése (1897 ha). A 2006-os légifelvételen az erdős területek csökkenése figyelhető meg: az 1944-es állapothoz képest 2,91%-os a csökkenés. Ezt a jól látható erdőirtásokkal magyarázhatjuk.

A védett területet az 1970-es térképen borította a legkevesebb erdő. A kétezres évekre a terület visszaerdősödött a kezelés, kaszálás, legeltetés hiányában.

A Kicsi Romlásmező láp 962 m tengerszint feletti magasságon fekszik. A tőzeg vastagsága 2–5 m. A beerdősülő lápot csenevész, sűrűbb erdei fenyves (*Pinus sylvestris*) populáció borítja, sok esetben szőrös nyírral (*Betula pubescens*) társulva. Találunk közönséges nyírral (*Betula pendula*), rezgő nyárral (*Populus tremula*), babérfűzzel (*Salix pentandra*) és közönséges luc (*Picea abies*) egyedeket is. A láp több glaciális reliktum élőhelye is: *Eriophorum vaginatum*, *Ligularia sibirica*, *Polemonium coeruleum*, *Spiraea salicifolia*, *Trientalis europaea*, *Vaccinium oxycoccos*.

A védett területen a terepi munka alkalmával nem találtunk a rezervátumot veszélyeztető emberi tervékenységeket. A falutól messze található, nehezen megközelíthető, süppedékes talajú védett területen állatok legelését nem tapasztaltuk. Ruprecht Eszter és Szabó Anna szerint negatív hatást a területre és a vízfolyásra a közelben történő erdőirtások jelenthetnek. A beerdősülési folyamat a ritka és védett társulásokat veszélyezteti (*Salici pentandrae-Betuletum pubescentis*).

Következtetések

A kutatás tárgya nem az egész medence, hanem két, jól körülhatárolt terület: egy 13500 és egy 2500 hektáros. A térképi elemzések a 20–21. századot ölelik fel, a 19. századra vonatkozó adatokat a

különböző forrásmunkák, helyiek elbeszélése szolgáltatta.

A falvak környékén lévő erdős területek 1944-től a 2000-es évek elejéig növekedtek, amit a lakosság apadásával, az elvándorlással magyarázhatunk, amely az 1950-es évektől öltött ijesztő méreteket. A Lassúág-völgyi területen az erdős foltok változása más, mint a falvak környékén. 2006-ban volt a legkisebb az erdővel borított területek aránya, 67%, ami a friss erdőirtásoknak köszönhető.

Az egykor színes növénykultúrák mára elszegényedtek, a helyiek főként burgonyát és búzát termesztenek. A múltban sokat termesztett kender és len kikopott a határból. A gyümölcsösök kiüregedtek, pedig az őshonos fajták termesztése megélhetési lehetőség lenne a melegebb éghajlatú völgyben.

A védett terület tágabb környezetében megindult agresszív erdőkitermelés a jövőben fejthet ki negatív hatást az ott élő védett növényfajokra, társulásokra. A valamikor kaszálóként használt területeket leginkább a beerdősülés veszélyezteti, ami a kezelés hiányából adódik.

Egyéb felhasznált irodalom

Ábrahám B.: *Flora tinovului Apa Lină*. Lucrare de licență, 1999.

Endes Miklós: *Csík-, Gyergyó- és Kászsón-székek (Csík megye) földjének és népének története 1918-ig*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994.

Imreh István: A természeti környezet oltalmazása a székely rendtartásokban. In: R. Várkonyi Ágnes – Kósa László (szerk.): *Európa híres kertje. Történeti ökológia tanulmányok Magyarországról*. Orpheusz Kiadó, Budapest, 1993.

Emil Pop: *Mlaștinile de turbă din Republica Populară Română*. Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1960.

Ruprecht Eszter – Szabó Anna: A Lassúág-völgy lápjainak vegetációja. *Múzeumi Füzetek* 1999/8.

Jegyzetek

1 Imreh István – Pataki József: *Kászsónszéki krónika 1650–1750*. Európa Könyvkiadó – Kriterion Könyvkiadó. Budapest – Bukarest, 1992.

2 Kádár Zsombor – Pál-Antal Sándor: *A székelyföldi erdészet és faipar. Történeti kronológia*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2002.

3 Benkő Károly: *Csík, Gyergyó és Kászsón múltja, jelene, általános és részletes osztályokban*. Kolozsvárt, 1853.

4 Kós Károly – Szentimrei Judit – dr. Nagy Jenő: *Kászsóni székely népművészet*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1972.

Jánosi Csaba

Kászon földje

Az

Erdélyi-medence keleti peremén, a Kelemen-Görgény-Hargita vulkáni vonulat, valamint a Gyergyói-havasok kristályos és a Csíki-havasok, Háromszéki-havasok, a Baróti-hegység flis kőzeteiben egy egész sor hegyközi medence alakult ki. Ezen hegyközi medencéknek egyik gyöngyszeme a Kászoni-medence, amely a pliocén–pleisztocén korban lezajlott magmatikus és tektonikus tevékenységnek köszönheti létét. A Kászoni-medence a vulkanikus eredetű Dél-Hargita és a Csomád-hegység előterében kialakult Csíki-medencétől keletre, a Háromszéki-medencétől északra, a Csíki-havasok krétakori, gyúrt kárpáti homokkő (flis) rétegeibe süllyedt le, amelyben később hegylábi és tavi üledékek rakódtak le.

A 320 km² területű Kászon község határát északon, az Úz völgyétől délre, Járos-tető (1209 m), Nagygyőrödszeg-tető (1154 m), Fenyőfeje (1132 m), Aklos-bérce (1185 m), Szőke-ponkja (1105 m), Fehérvíz-nyaka (1020 m) és Káposztás-havas (1456 m) csúcsok jelezte gerinc határolja. Aklosnál és Fehérvíz-nyakánál vezet út a Kászoni-medencéből az Úz völgyébe.

Keleten a Káposztás-havas (1456 m) és a Gombás-bérc (1199 m) között, az észak-dél irányban húzódó Répáti-havasokként is emlegetett vonulat húzódik. A Káposztás-havas közelében emelkedik a Bóbiska (1455 m), majd a Kopac-ág (1392 m), a Csutakos (1338 m), a névadó Répát-tető (1291 m), a Fenyős-bérc (1145 m), a Füge-tető (1189 m), a Bor-feje (1056 m), a Polyán-bérc (1177 m) és a Gombás-bérc (1199 m). A Répáti-havasoktól keletre, a Baska-patak jobb partján az Altízi Piripó (1255 m) és Feltízi Piripó (1205 m), valamint a Lassúág helynevek jelzik a kászoni települések kiterjedt határát. A Lassúág völgyében közel 20 ha kiterjedésű Heveder – Kicsi Romlásként emlegetett védett havasi tőzegláp ismert. A Kászoni-medence déli határa a Gombás-bérc és Torjai-hegység egyik kiemelkedő pontja, a Cecéle (1174 m) között húzódik. A Gombás-bérctől (1199 m) Kászonszék és Kézdiszék között emelkedő gerinc magaslatai a Nyírponk (1052 m), a Honcsukos-teteje (946 m), Nagyponk (946 m). A Kászoni-medencét lecsapoló Kászon vizének a Kézdiszék-re vezető völgyét a Katrosa csárda fölött

A hegyközi medencék egyik gyöngyszeme a Kászoni-medence, amely a pliocén–pleisztocén korban lezajlott magmatikus és tektonikus tevékenységnek köszönheti létét.

A felújított Kós-ház Veresszéken

A felújított Kós-ház és parkja 2023 óta a Mathias Corvinus Collegium tulajdona

lévő Kakasosnál érjük el. A Töltésmezejeként is emlegetett völgyszakaszra lenyúló gerincen van az Erődként ismert, a második világháborúban épült védmű. A déli határvonal végpontját, Cecélét (1174 m) a Belső-patak, Kőkút-sorka (928 m), Köves-tető (1078 m), Ölves-hegyese (1083 m), Szép-havas (1133 m) magaslatokat érintve érjük el. A Kászoni-medence nyugati határgerince Cecéle és János-teteje (1219 m) között húzódik. Cecélétől észak felé haladva a Csíki-havasok lapos gerincén a következő csúcsokat érintjük: Töris-tető (1120 m), Köpüskút-sarka (1111 m), Lenkert-tető (1028 m) és az 1849-es szabadságharc emlékét őrző Nyerges-tető (878 m), majd a Fertés (1054 m), Kecse-hegy (1060 m), Pap-hegy (1168 m), Meggyes-feje (1116 m), Bot-sarka (1190 m), János-teteje (1219 m) csúcsok következnek. Nyugat irányában Csíkszék a Kászoni-medencéből a Nyerges-tetőn és a Paphegy alatt az egykori Borvízúton vagy búcsújáró úton érjük el.

A Kászoni-medencét övező hegykeret lapos gerinceit kiterjedt havasi legelők, borókások és nyírfaligetek borítják. A gerincek lejtőin, a völgyek meredek oldalain nagy kiterjedésű lucfenyő,

jegenyefenyő, erdeifenyő, vörösfenyő, valamint bükk és cserefa alkotta erdők láthatók. A medence északnyugati részén kiterjedt szép tölgyfaerdő, Tilmascseréje látható. A patakok mentén fűzfá- és égerfaligetek húzódnak.

A kis, belső-kárpáti Kászoni-medence, amelynek területe, ahogy Kristó András írja, nem nagyobb 30 km²-nél, és jól elkülönül a 1100–1300 méter magas, meredek lejtőkkel kimagasodó hegykeletől. Az öt településnek – Kászónújfalu, Kászónjakabfalva, Kászónimpér, Kászónaltíz, Kászónfeltíz – helyet adó medence alapterülete egy derékszögű háromszögre hasonlít, amelynek déli befogója a Kászónújfalu irányába lefolyó Vészes-patak törésvonala mentén van. A medence keleti peremén az észak–dél irányú törésvonalat, befogót a Kászón vize követi. Az átfogó, az északkelet–délnyugat irányú törésvonal a Vészes-patak, Szekerút-patak összefolyásától indul, s a medence nyugati peremét jelzi.

A Kászoni-medence talapzatát és a környező hegykeretet alkotó felgyűrt üledékek takaróredős jelleget mutatnak. Ezeket a rétegeket a szakirodalom gyűjtőnéven flis rétegeknek nevezi.

Egymásra települt, ismétlődő, konglomerát, mikrokonglomerát, homokkő, agyag, agyagmárga, márga kőzetekből áll, amelyek két zónára különülnek el, egy belső és egy külső flis zónára. Kászón vidékét kétharmad részben a Keleti-Kárpátok belső flis, krétakori képződményei építik fel, amelyet a szakirodalom két fő szerkezeti egységre tagol, a Csalhó- és a Teleajeni-egységre. A medence aljzatát a Teleajeni egység kőzetei, míg a Csíki-havasok felőli terület a Csalhó egység kőzetei alkotják. A terület keleti peremhegységét, a Ken(d)-hegyese, Szarvaskő, Mócsvára vonaltól keletre már a külső flis, paleogén kori Audia egység fekete palái uralják. A Répát-hegység gerincét már a Tarkó egység kőzetei építik fel. A ritmikusan változó gyűrt flis rétegek agyagpalából, márgából, homokkőből és konglomerátokból állnak. A keményebb, rétegesen elváló homokkőveket építkezésre használják, de kaszafenyő, kőszőrűkővet és kapulábat is faragtak belőlük. Szép kerítéseket és kapukat is raktak ilyen kőből, ugyanakkor sírkereket is készítettek a sárgásfehér színű, kárpáti homokkőből. Vasérc, agyagvasérc a kászoni hegyekben is

A Salutaris borvízforrás

előfordul, akár csak Kovásznán. A Laszúág és Veresvíz összefolyásánál lévő Lóbérc telepen az 1800-as években működött Balási-féle üvegcsúrr felhasználta a kvarcban gazdag homokkővet. Bányai Jánostól tudjuk, hogy „itt gyártották ugyanis a kászoni víz palackozásához a régi módi vékonyfalú s csúcsosított szájú fehér kupás üvegeket”.

A Csomád-hegység és a Hargita vulkánosságának köszönhetően Kászonszomságot legfontosabb természeti értéke a szénsavas és kénhidrogénes gyógyvíz és ásványvíz.

A tektonikus eredetű, bezökkent Kászoni-medence kifolyását biztosító Kászoni-víz völgyét a szomszédos Csomád-hegység több mint egymillió éven át tartó – 27 000 éve véget ért – vulkáni tevékenysége eltorlaszolta. Így keletkezett a Csíki-medencéhez hasonló

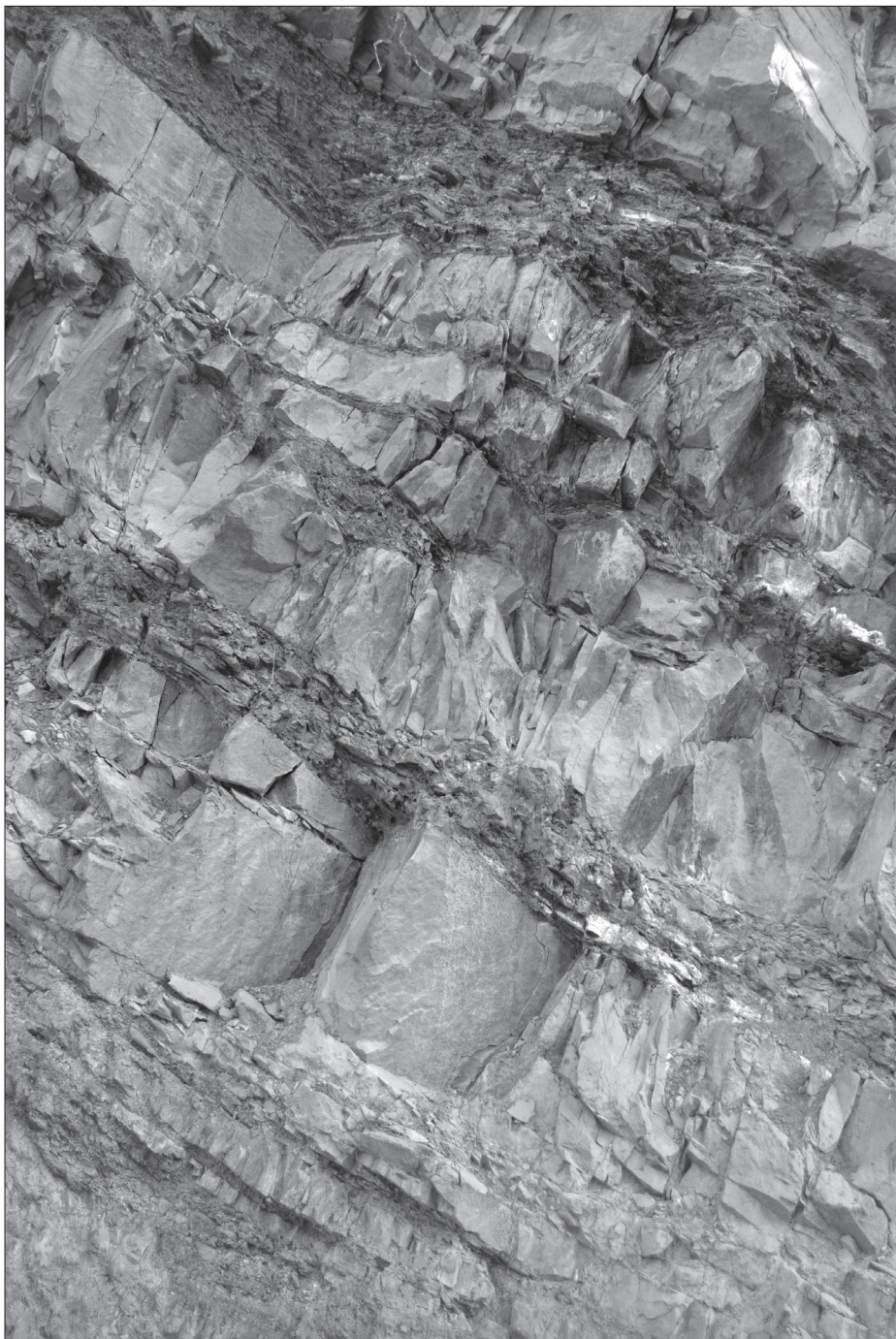
torlasztó. A Kászoni-medencét kitöltő tóban agyag, homok, kavics, valamint hamuszórásból származó dáцит és andezit tufarétegek halmozódtak fel. T. Bandrabur és V. Codarcea a medence vulkáni eredetű kőzeteit a hornblenda és piroxén, valamint a hornblenda és biotit andezitek csoportjába sorolja. A medence keleti részén Kászonszomságtól és Tekerőpatak vonalon a Hosszú-hegy (738 m) és Kászonszomságtól nyugatra, a Csere-tető (800 m), ezek a flis kőzetekből felépült tanúhegyek emelkednek ki a fiatal medenceüledékből. A Kászoni-medencében felhalmozódott vörös agyagot cserép- és téglagyártásra használták.

A vulkáni tevékenység megszűnése után kialakult patakok vizét a Kászoni-patak gyűjti össze, s viszi a Feketeügybe. A medence fontosabb patakjai: Ügrös-patak, Szekerút-patak, Vészes-patak, Szetye-patak, Nagy- és Kisgyertyános-, amely Ken(d)-patak néven ömlik a Kászoni-vízébe. Északon a Lesőd-patak, a Tiszás-patak, a Répát-hegység keleti és nyugati lejtőiről lefolyó Fehérkői-patak, Kis- és Nagyrépát-patak, Tekerő-, Borvíz-patak és Gubás-patak vize gyarapítja a Kászoni-patak hozamát.

A Csomád-hegység és a Hargita vulkánosságának köszönhetően Kászonszomságot legfontosabb természeti értéke a szénsavas és kénhidrogénes gyógyvíz és ásványvíz. A szénsavas ásványvizek, a borvízforrások a Kászoni-medence keleti peremén, az észak–dél irányú törésvonal mentén, a Fehérkői-, Répát-, Farkas-, Tekerő-, Borvíz-, és Veresszék-patak völgyében törnek a felszínre. Amíg a borvizek egyetlen törésvonal mentén jelennek meg, a szejkének nevezett kénhidrogénes, büdös vizek szétszórtan, a Szekerút-patak völgyében a Sós-kút-fürdőn, az Egres-, Nagygyertyános-, Fehérkői-, Répát-patakban és a dobolyi templom alatti vízvágásban ismertek.

A kászonszomságtól Fehérkői borvíztelep

A Kászoni-medence északi részén, a Fehérkői-patak bal partján található a fehérekői savanyúvíz, amely a nátrium-kalcium-hidrogénkarbonátos típusú ásványvizek csoportjába tartozik. A Fehérkői Főkút vizét Lengyel Béla 1890-ben vegyelemezte. A 6566 mg/l ásványisótartalmú forrás vizét Szent

Flis rétegek a kászonszakabfalvi Bor-patak völgyében

István néven a 19. század végén kezdtek palackozni. A forgalomba hozott Fehérkői borvíz a korabeli leírások szerint „szép hírnévre tett szert, és nagy kelendőségnek örvend úgy, hogy az összes felfogható vizét elszállítják”. 1940-ben Baróthy Anna forráskezelő a fehérkői természetes gyógyvizet „Székely Borvíz” néven forgalmazza. A második világháború után a palackozás leállt, az épületeket is lebontották, csak a kútház maradt meg, amely napjainkban is látható.

A szénsavas Ferkői-forrástól keletre, mintegy ötven méterre fakad egy

homokkő szikla alatt a kénhidrogénes Szejke. Itt régebb fürdő is működött, a fürdővendégek „abban vontatták fájó lábaikat” – írja egy helyen András Ignác helytörténész.

A kászonimpéri, Répáti borvíztelep

A Nagyrépát-patak mentén több szénsavas ásványvízforrás – a Nagyborvíz-vagy Répáti-forrás, a Sijedő vagy Están Mihály borvize, az Újfalvi, a Kotlott és a bal oldali mellékvölgyében ismert

Farkaspataki borvíz és a kénhidrogénes Szemvíz vagy Szejke ismert.

A nátrium–hidrogénkarbonátos, Répáti- vagy Nagyborvíz-forrás vizét a tulajdonos Balási Simon József 1887-ben kezdte palackozni. Ekkor írták azt, hogy a Répáti „forrás, mint a természet kincseinek egy újabb kínálkozó aknája – a jó savanyúvizek között is a legjobbak közé tartozik”. Hankó Vilmos szerint 1892-ben a „répáti-víz” forgalma elérte az évi 700 000 palackot, amelyből 180 000 palack Romániában került forgalomba, míg Bécsbe 1500, Berlinbe 450 palack vizet szállítottak. György József bérlő modern Czerniczki-féle, magától működő töltőkészülékkel látta el a palackozót, s vizét jó minőségű, csinos palackokban forgalmazta. A két világháború között Teiel Vilmos kereskedő bérelte a répáti borvizet. Magyarországon, Németországban és Ausztriában forgalmazta, de kísérletezett a tengeri szállítással is. A répáti borvizet Báthori néven is forgalmazták. Az impérium és rendszerváltás után 1948–1956 között a répáti töltődét a kézdívasárhelyi Gábor Áron vállalat üzemeltette. 1956-ban végleg bezárt. A szebb napokat is megért telep ma romokban hever.

A Répát-patak középső szakaszán, a jobb parton az erdőkitermelő út mellett látható a kékeszürke színű kénhidrogénes bűdösvíz, a Szemvíz vagy répáti Szejke. A Szemvíz-forrás vizében látható, kéntejjel bevont, fehéres-vöröses színű faleveleket „ördögfülnék” nevezik a helyiek. A Szejke-forrást beborító mogyorófabokor ágain színes rongyokat lenget a szél. Pogány kori szokás. András Ignác írja: „Akinek erősen csipásodott a szeme, egy rongyot vagy zsebruhát meg kell mártson a szemvízbe s a szemeit meg kell törölgesse vele. A baj elmúlt. A rongyot szokás vót felkötni a forrás feletti mogyoróbokorra, onnan lehetett látni, milyen sokan meggyógyultak tőle.” Élő néphagyomány Kászonban, hogy a szemvizet a faluba csak tarisznyába rejtve és csak férfi viheti be. Vitos Mózes korábban, a 19. század végén még elterjedt szokás volt a székelyföldi fürdőknél, gyógyforrásoknál az „áldozati rongyok” ágakra aggatása, abban a tudatban, hogy ezzel a betegségtől megszabadulnak. Napjainkban, a bodoki Szemvíznél, a torjai Szemmosó-kútnál, az oroszhegyi Urusos-kútnál él még ez a szokás. A Kászonimpérhez tartozó Doboly dombon ülő temploma alatt lévő Szejke kénhidrogénes vizét háznál, felmelegítve „lábferesztőnek” használják.

A szemmosó rongy felkötése a mogyoróbokor ágára

Kászonjakabfalva – Salutaris és Veresszék

A Kászoni-medencében, Kászonjakabfalva keleti határában a Bor-patak és Veresszék-patak felső szakaszán tör elő a legtöbb borvízforrás. Bor-patak mentén a legismertebb borvízforrás a Fő-forrás vagy Salutaris, a Faluborvize, a Tubákok borvize, a Simonjózsi borvize, a Borfejerettyei vagy Bándi-

aké, valamint a Kozsókoké. A Fő-kút vagy Salutaris-forrás nátrium-kalcium-hidrogénkarbonátos, enyhén petróleumízű vizének „elhordása és elárúsítása” már 1875 megkezdődött. Bernáth József szerint 1879-ben Kászonjakabfalván évente 50 000 liter vizet palackoztak. Vitos Mózes szerint Balásy Lajos „töltőházat” épített. A Fő-forrásból 1892-ben 200 000, 1894-ben pedig 450 000 palackot forgalmaztak. „Erdély

A Nagyrépat-patak

egy részében és Oláhországban kelen-dő forgalmi cikkk.” A kászonjakabfalvi Salutaris vagy később Kászon gyöngye borvíz palackozását 1996-ban szüntették be. A háromszékiek és a helyiek folyamatosan hordják ma is a felújított Salutaris-forrás vizét. A Bor-patak völgyében még palackozták a Salutaristól keletre lévő Faluborvizét, amit a kászoni szekeresek, borvizesek hordtak szét. A Bor-patak forrásvidékén fekvő Borfő erdőrészben ismert a Simonjózsi borvize, amelyről Vitos Mózes 1894-ben így ír: „Balázs S. József tulajdonát képező ezen kitűnő üdítő és gyógyhatású borvíz a fennebb már leírt Balásy Lajos úr tulajdonát képező forrásoktól (Salutaris) másfél, Jakabfalva községtől hat kilométernyi távolságban fekszik, s a belügyminiszteri és kereskedelemügyi miniszteri szabályszerű engedélyek alapján már forgalomban van.” A palackozott Borfői víz neve ismeretlen, de Bányai János Kászonjakabfalváról említ egy palackozott, Szent László nevű borvizet. Nagy a valószínűsége, hogy ez lehetett a Balás S. József által palackozott víz neve. Szintén ebben az időszakban forgalmazták Szent István néven a Fehérkői borvizet, Báthori néven a Répátit.

A kászonjakabfalvi borvizeket nemcsak palackozták, hanem helyben ivókúrára és fürdésre is használták. Benkő Károly már említi a jakabfalvi fürdőt, Orbán Balázs szerint ez „alkotja Kászon fő nevezetességét... E fürdő egyike a legnevezetesebb gyógyforrásainknak, s főként a korunkban fájdalom igen elharapózott görvélykorban (scrofulás bajokban) csudaszerű gyógyhatással bír, sőt ez irányban ható egyedüli gyógyforrásunk. Magam is csaknem egészen nyomorult, s halálra szánt gyermekeket láttam innen ép, egészségesen távozni, de azért mi mégis külföldi fürdőbe megyünk, ott költjük a pénzünket, s az itthon található egyedüli biztos módszert mellőzzük.” Hankó Vilmos is elismerően ír a kászoni fürdőről: „A fürdőt jól gondozott park veszi körül... Egy csendes oázis ez a fürdő, a hová nem hat el a nyüzsgő sokaság idegbontó zaja.” A Salutaris borvíztelep új tulajdonosa, Kurkó Gyárfás, megkezdte Kászonfürdő újjáépítését.

A Veresszék-patak völgyében a Szemvív vagy Veresszéki, a Mátélaji borvize és az Andrásjózsi vagy Csupejka borvize ismert. Orbán Balázs is említi a Szemvív-forrást. A Veresszék kalcium-nátrium-hidrogénkarbonát típusú vizének a palackozását a „borvízkutató” hírében álló Balázs Simon József

A Sós-kút forrása. Képek: Jánosi Csaba

1895-ben kezdte meg. A századfordulón a forrást Boldizsár Lajos bérelte és Boldizsár-forrás néven került forgalomba. 1920-ban a Veresszéki borvíz a sepsiszentgyörgyi dr. Fogolyán Kristóf örmény származású orvoshoz került, aki Kós Károllyal terveztetett épületet a forrás fölé, címkét az üvegekre és reklámlakátot. Fogolyán Pán néven forgalmazta a borvizet. A szocializmusban lepusztult épületet Kurkó Gyárfás tulajdonos Esztány Győző építész tervei alapján a Kós házat felújíttatta. Az udvart Herczeg Ágnes budapesti tájépítész tervei alapján parkosították. 2023-ban a Mathias Corvinus Collegium

tulajdonába került a felújított Veresszéki Pán borvíztelep.

1938 és 1944 között Dávid Dezső kereskedő Salvator néven forgalmazta a helyi ásványvizet. A palackozás az 1944 és 1948 közötti időszakban szünetelt. Ezután a kézdivásárhelyi Gábor Áron helyipari vállalat tölti a Veresszékit egészen 1956-ig, amikor átkerült a csíkszeredai November 7. vállalathoz. A cég nem találta kifizetődőnek a palackozást, ezért bezárta a töltődét. Az 1990-es évek elején egy helyi vállalkozó rövid ideig félliteres üvegekben, Veresszéki néven töltötte és forgalmazta a borvizet, de a vállalkozás hamar csődbe ment.

Kászónújfalu – Sós-kútfürdő

A Nyerges-tető és Kászónújfalu között félúton, a Szekerút-patak bal partján húzódó égerfás ligetben levő, nátrium-klorid típusú kénhidrogénes források köré, 2004-ben, a Székelyföldi Fürdőépítő Kaláka népi fürdőt épített. Egy ivókút, egy fürdőmedence és lábáztató várja a gyógyvizek szerelmeseit.

A kászoniimpéri születésű Ferencz Imre újságíró, költő a *Borvíz* című versében így ír a kászoni vizekről: „szülőfalum határában / a borvíz / elhagyottan / csordogál / néha isznak belőle / az öregek / és felsóhajtanak / mi lett / a világhírből / szekerekkel / hordták a városba”. Igen, egykor a kászoni szekeresek hordták szét a nagyvilágba a kászoni borvizet. Végezetül álljanak itt Pávai Vajna Ferenc geológus 1942-ben, Máramarosban, a kászoni Pál Imre szekeresről lejegyzett *Borvizesek balladájának* sorai: „Románia nagy térsége, / De a népe igen kedves, / Köztük kell járnom eleget. / De én rajtam csodálkoznak, / Hogy ide borvizet hoztam, / Borvizemet ingyen kérik, / Annak örömet nem élík. / Borvizemet elöntözöm, / Üvegüket összetöröm, / Szekeremet elégetem, / Vasát a Dunába vetem / S megindultam hazafelé, / Akkor fordult sorsom jóra. / Megérkeztem Barassóba, / Felültem egy fehér lóra, / A fehér ló futogatott, / A búbánat szotyogott. / Mit vegyek feleségemnek, / Régen látott kedvesemnek –/ Mit egyebet, búbánatot, /Azért, ő szegény várhatott.”

Felhasznált irodalom

- T. Bandrabur – V. Codarcea: Aspecte morfologice și petrografice în depresiunea Casin. Dări de seamă. Vol. LXIII. *Stratigrafie*. I. G. G., București, 1977.
- Bányai János: Ásványvizek világa. In: Dávid József (szerk.): *Székelyföld írásban és képen*. Budapest, 1938.
- Hankó Vilmos: *Székelyföld*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993.
- Herczeg Ágnes: *Kalákáznai jó! Napló a Székelyföldi Fürdő és Közösségépítő Kaláka 10 éves történetéből*. Ars Topia Alapítvány, Budapest, 2011.
- Jánosi Csaba et al.: *Székelyföld borvizei*. Polgártárs Alapítvány – Csíki Természetjáró és Természetvédő Egyesület, Csíkszereda, 2009.
- Jánosi Csaba et al.: *Székelyföld fürdői*. Csíki Természetjáró és Természetvédő Egyesület, Csíkszereda, 2013.
- Kristó András: *Beszélő tájak*. Agora, Székelyudvarhely, 2007.
- Orbán Balázs: *Székelyföld leírása*. Pest, 1868.
- Vitos Mózes: *Csíkmegyei Füzetek. Adatok Csíkmegye leírásához és történetéhez*. Csík-Szereda, 1894.

